

00140 136 p.

✓

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDINENSIS

ACTA IUVENUM

SECTIO PHILOLOGICA ET HISTORICA

TOMUS V.

Szeged
Hungaria
1972

✓

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDINENSIS

ACTA IUVENUM

Sectio Philologica et Historica

Tomus V.

SZEGED
HUNGARIA
1972

Kiadja a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi
Karának Tudományos Bizottsága és a Kari KISZ Szervezet
Végrehajtó Bizottsága

A szerkesztőbizottság elnöke

Dr. Mérei Gyula

Szerkesztőbizottság

dr. Duró Lajos

dr. H. Tóth Imre

dr. Keserü Bálint

dr. Madácsy László

dr. Rózsa Éva

dr. Trogmayer Ottó

Kerekes Imréné dr.

Albert Sándor

A kiadásért felelős: Dr. Hajdu Péter dékán

Technikai szerkesztő: ifj. Kürti Béla

Készült a JATE sokszorosító műhelyében, Szeged.

Engedélyszám: 1226 - Példányszám: 200

Méret A/4 - P.v. Lengyel Gábor

TARTALOMJEGYZÉK

Albert Sándor: Jazik otrivka drevnerusszkogo irmologija XIV. veka	
Egy XIV. századi óorosz hirmologion nyelve..	
Balázs Mihály: Ecsedi Báthori István és manierista művészi prózánk.....	
István Báthori von Ecsed und die ungarische manieristische Kunstprosa	
Gyimes Erzsébet: Gimnáziumi osztályközösség pedagógiai- pszichológiai vizsgálata	
Pädagogisch-psychologische Untersuchung eines Klassenkollektivs einem Gymnasium.....	
Jankovics József: A levélíró Bethlen Miklós arcképéhez....	
Miklós Bethlen and his Letters	
ifj. Kürti Béla: Neuere Angaben zur Frühbronzezeit der Süd- Tiefebene	
Ujabb adatok a Dél-Alföld kora-bronzkorához	
Grosz Magdolna: Apollinaire és Radnóti	
Apollinaire et Radnóti	
Tóth Gyula: Vizsgálatok az iskola-otthon pedagógiai atmosz- férájának meghatározásához	
Untersuchungen zur Schumatmosphäre in der Tagesheimschule	
Az ACTA IUVENUM I-IV. kötetének tartalomjegyzéke	

**ЯЗЫК ОТРЫВКА ДРЕВНЕРУССКОГО
ИРМОЛОГИЯ XII ВЕКА**

A Tudományos Diákkörök X. Országos Konferenciáján
a Magyar Tudományos Akadémia különdíjával kitüntetett
dolgozat

Albert Sándor
III.évf. orosz-francia
szakos hallgató

I.

Предметом наших исследований является отрывок ирмология XIV века ^I. Интересующая нас рукопись находится в Отделе рукописей Публичной библиотеки им. М. Е. Салтыкова-Щедрина в Ленинграде, под шифром Оп-I-65. Она принадлежит к числу малоизвестных, не датированных памятников.

Этот период называется "Московским периодом" в истории русской литературы и русского литературного языка. "В московский период большое развитие получил церковно-книжный стиль литературного языка, причем в это время заметно расширились, раздвинулись его жанровые рамки" — пишет В. Д. Левин в своем "Кратком очерке истории русского литературного языка" ².

Язык памятников этой эпохи — по сравнению с памятниками XI-XII вв. — именно из-за начинающегося второго южнославянского влияния — намного сложнее, дифференцированнее. Все-таки присутствующее в рукописях этой эпохи искусственное церковнославянское произношение имеет в фонетике очень большое значение.

Исследуемый нами текст является ирмологием на крюках. Назначение рукописи характеризует некоторые особенности графики. Рукопись состоит из 2 листов, она написана уставом. Характерно, что

употреблен писцом только юс малый, юс большой не встречается в тексте. Первоначально текст был переписан на белом пергаменте, который с течением времени сильно загрязнился и потемнел. Вследствие этого в некоторых местах почерк стал частью или полностью неразборчивым. Текст написан в один столбец, на каждом листе находится по 13 строк. Текст, написанный по разлиновке, внизу отступает на 4,8, наверху на 1,8 см от верхнего и нижнего краев, от левой стороны листа текст отступает на 2 см, от правой на 2,5 см. Таким образом размер текста составляет 12,1 х 9,6 см. Инициалы /Ѧ:2б, Б:1б, В:2, Ж:2, К:1 bis/ написаны на левом поле шириной 2 см. Их высота 1,1 см, а высота букв в строке в среднем 0,4 см. Буквы коричневого цвета за исключением инициалов и заголовка, которые киноварные. На листах нет никаких тератологических или растительных украшений.

II.

Ф О Н Е Т И К А

Судьба редуцированных гласных в древнерусском языке является важнейшим вопросом при изучении языка памятников, потому что их наличие или вокализация — основная характерная черта древнерусского периода. Ввиду большой важности этого вопроса, мы

начнем фонетический разбор памятника с судеб редуцированных, то есть со случаев и функций букв, обозначавших когда-то редуцированные гласные.

Исследование редуцированных ведется нами в следующем плане. Мы рассмотрим редуцированные в начальном, первом слоге, потом в середине слов. Особое внимание будет уделено изучению редуцированных в префиксах, предлогах, суффиксах. Продолжим анализ исследованием судьбы редуцированных в праславянских сочетаниях *търт, *тълт, *търт, *тълт, *трът, *тълт, *трът, *тълт. Рассмотр судеб редуцированных будет закончен анализом неправильностей употребления.

Р е д у ц и р о в а н н ы е в п е р в о м с л о г е

I/ Редуцированные в корнях

Редуцированные в первом слоге в слабой позиции представлены в Оп I-65 в следующих корнях:

вѣсь " omnis"

вѣсѣми I, вѣсѣмь I, вѣси Iб, вѣсѣмь 2.

В этом корне редуцированный был в среднесильной позиции. Вопреки слабой позиции редуцированного в четырех разных примерах буква ѣ еще употребляется писцом, вероятно для обозначения мягкости согласного в.

Писец пишет буквы ѣ и ѣ в следующих корнях,

где редуцированные были в слабой позиции:

-зѣва-: възѣвахъ -2.

-зѣр- : зѣра -2.

2/ Редуцированные в префиксах

възѣвааше Іб, възкресноуть Іб, възстаноуть Іб,
въздрадоуются Іб, въздвизаѣма 2, възведи 2 bis,
2б.

3/ Редуцированные в предлогах

къ тебѣ І, bis, къ намъ Іб, въ тихо пристанище 2,
къ владыцѣ 2, къ щедрооуму богоу /sic!/ 2б, въ
персехъ 2б, отъ звѣри 2б.

Предлоги без написания редуцированного ъ не встре-
чаются в тексте.

Р е д у ц и р о в а н н ы е в с е р е д и н е

с л о в

І/ Редуцированные в середине слов в слабой позиции

встречаются в следующих с у ф ф и к с а х :

Суффиксы -въ-/ -въш-, -ѣ-/ -ѣш-, -ѣ-/ -ѣш- :

предавѣше І, падышааго І, падышю сѣ Іб, съмѣрьшю
сѣ Іб, преклонѣша Іб, бывѣше Іб, пострадавѣшъ 2б.

Суффиксы -ѣн-, -ѣц- :

красѣны І, чловѣколюбѣче І, непреложѣно Іб, мило
стивѣно Іб, безвечерѣнии Іб, послѣдѣнаѣ 2,
сердѣцемъ 2, преисподѣнаго 2б.

Писец в суффиксах правильно употребляет буквы ѣ и ѥ.

2/ Редуцированный в окончании: сердьцемъ 2.

Редуцированный в сильной позиции регулярно перешел в гласный полного образования е.

Р е д у ц и р о в а н н ы е в с о ч е т а н и я х
*тѣрт, *тѣлт, *тѣрт, *тѣлт, *трѣт, *тлѣт, *трѣт, *тлѣт

В сочетаниях, восходящих к этим общеславянским сочетаниям, за одним исключением находятся сочетания торт, толт, терт, толт: милосердия I bis, мертвии Iб, волнения 2, терпѣ 2, сердьцемъ 2, оудержанъ 2б, въ персехъ 2б, ищертога 2б.

Единственное исключение, где сохраняется праславянское сочетание трѣт - слово крѣстители Iб, но ниже на несколько строк пишется сочетание трет : въскресноуть Iб.

Последние данные доказывают, что в исследуемом нами тексте уже нет редуцированных гласных, хотя буквы ѣ и ѥ довольно последовательно употребляются писцом. Это предположение подтверждается следующими фактами:

I/ Вокализация ѣ и ѥ в сильной позиции /ѣ>о , ѥ>е/: вопию 2б, bis , возъвахъ 2. Вокализация особенно хорошо видна в отмеченных выше сочетаниях *тѣрт, *тѣлт, и т.д.

Убедительным примером вокализации ѣ и ѥ является слово персехъ 2б, где не только в корне, но и в окончании происходит вокализация. Другим примером вокализации может служить слово ишедь /< изъшьдь / 2б.

2/ Неправильное употребление букв ѣ и ѥ:

многомилостиве 2, бездьна 2.

Хотя в языке текста уже нет редуцированных, писец применяет буквы, обозначающие редуцированные гласные. Употребление букв ѣ и ѥ объясняется следующими особенностями:

I/ Влияние традиционной орфографии: напр. падьшааго I.

2/ Разные функции букв ѣ и ѥ:

а/ Обозначение конца слога и строки

В исследуемой нами рукописи все строки оканчиваются на гласный или на ѣ. Исключение представляет только один случай, слово нашим Iб.

б/ Обозначение мягкости согласного, т.н. "вторичная мягкость" согласного. В этом случае, хотя фонема ѣ уже устранялась, она выполняет роль графического элемента: напр. красьны I, милостивьно Iб и др.

в/ Искусственное церковнославянское произношение

Мы говорили о том самом начале нашей работы, что язык памятников исследуемой эпохи, т.е. XIY века

намного сложнее, дифференцированнее, чем язык текстов XI-XII веков. По причине своеобразного развития древнерусских звуковых законов /деназализация носовых гласных, утрата редуцированных, и т.д./ некоторые буквы стали пригодными к обозначению других звуков. Так например для обозначения звука [и] писец мог пользоваться буквами оу, у, ѡ, Ѹ. Графическое последствие утраты редуцированных было тот факт, что для обозначения звуков [о] и [е] были употребляемы не только буквы о и е, но и ѡ и Ѣ. Однако замена одной буквы другой происходит только под влиянием специальных фонетических условий. О замене одной буквы другой можно говорить только в том случае, если эта замена является взаимной, двухсторонней: /Об этой проблеме идет речь в статье А. А. Шахматова: "О языке новгородских грамот" / ³.

Чтобы лучше изучать особенности нашего текста, мы старались найти его ранний или более поздний вариант. Наконец мы нашли вариант нашего отрывка в ирмологии XV века, который состоит из 131 листа и упоминается как необработанная рукопись в каталоге Е. Э. Гранстрема: "Описание русских и славянских пергаменных рукописей" ⁴.

Сравнивая этот вариант с исследуемой нами руко-

писью, мы обнаружили очень интересное явление : в варианте ХУ века в месте каждого ѣ и ѥ встречаются буквы о и е. Можно ли считать это явление заменой букв ѣ и ѥ буквами о и е? Нет, потому что в варианте ХУ века мы не встречаем ни одного примера замены букв о и е буквами ѣ и ѥ : значит замена не взаимная, не двухсторонняя.

Как объяснить тогда такое написание слов: вѣст ми, предавѣше, вѣст мо, падошааго, ко намо, воскресноуте, востаноуте и др.? Нам придется исходить из того, что исследуемый нами текст предназначен для церковного пения, поэтому над каждой строкой находятся н е в м ы, напр. красѣны. Над ѣ тоже написана невма. Это показывает, что на месте ѣ произносили, точнее пели какой-то "пробормотанный" звук, чтобы избежать нарушения рифмы. В более поздних текстах этот звук уже был обозначен буквой о или е /как это прекрасно видно в варианте ХУ века/, что очень затрудняет чтение таких текстов /первоначальные о и е на письме совпадает с буквами о и е, восходящими к первоначальным ѣ и ѥ /. Это явление находится чаще всего в I-ом лице мн. числа аориста глаголов /с окончанием -хомъ/, поэтому оно называется - по названию В. Кипарского - "хомовым пением",

"хомонией". ⁵

Текст варианта XV века отражает несомненно норму церковнославянского произношения ⁶. В исследуемой нами рукописи /XV века/, кроме приведенного примера встречается еще 6 таких слов, где невма стоит прямо над ѣ или ѥ: вѣстаноуѣ Іб, хивотѣ 2, мѣногомилостиве 2, тѣла 2б, животѣ 2б, образѣ 2б, вѣзведи 2б.

Как видно из наших примеров, редуцированные гласные в слабой позиции исчезли, а в сильной позиции перешли в гласные полного образования о и е. Это дает нам основание отнести наш отрывок к тому периоду истории русского языка, когда редуцированных гласных уже не было, то есть, после 1271 года.

Напряженные редуцированные

Встречается всего 4 примера в рукописи: непреложени І, божію І, волю 2 віз . Напряженный редуцированный в каждом из четырех случаев передается через и или ы.

Особенности буквы ѣ

В большинстве случаев писец правильно употребляет букву ѣ , напр. къ тебѣ І, отъ звѣри 2б ,

сѣмѣ рѣшю сѣ Іб, свѣтъ Іб. Но в сочетаниях с метатезой прѣ - /<per-/ - согласно церковнославянскому произношению - на месте ѣ находится буква е, всего в 7 случаях: предавъше І, преложъ сѣ І, непреложени І, преклонъшю сѣ І, непреложьно Іб, преклонъша Іб, преисподньѣ го 2б.

В одном случае на месте ѣ стоит буква и : роуци Іб, что может быть объяснено, как фонетическое явление. Если это не описка, то мы можем считать это переходом конечного ѣ в и.

Из других фонетических особенностей рукописи стоит отметить следующие:

Н а ч а л ь н о е о у

Наличие начального оу вместо старославянского ю является характерной приметой древнерусского языка: оутреню І bis, оутреня Іб.

П е р е х о д е > 'о

Мы долго не могли решить, считать ли переход е > 'о в слове владоущеому /sic !/ І. В безударном положении после первичного мягкого согласного, перед твердым согласным писец несомненно произносил сочетание /ščomu /, но из-за особенности древнерусской графики он не мог иначе передать это на письме.

"Древнерусские писцы не умели передавать о после мягких согласных /точно так же, как не умеем передавать и мы/, и поэтому, если решались изображать о, должны были или прибегать к какому-либо особому способу изображения этого о, или отказываться от изображения мягкости согласного" ⁷.

И з м е н е н и я с и с т е м ы с о г л а с н ы х

Рефлексы общеславянских *tj, *dj

На месте общеславянского сочетания *dj- в двух случаях находится написание с ж, что отражает живое произношение писца: подажь І, Іб.

Сочетания кы, гы, хы

Встречается в рукописи одно слово с архаическим написанием, что объясняется традиционной орфографией: ногы І. В заимствованной форме китовахъ Іб, уже сочетание ки- пишется согласно произношению.

Вставка согласного

В приставках-предлогах после согласного з перед р следующего слога или слова происходит вставка согласного д : воздрадоуютъ сѧ Іб. Вставка согласного д широко представлена древнейшими памятниками

старославянского языка. Не исключена возможность, что вставочное **д** отражает особенность живого языка писца.

Интересно заметить, что вместо древнерусских форм с полногласием в рукописи встречаются только формы с метатезой: владоущеомоу **І**, предавъше **І**, благовѣстоующе **І**, главоу **І**, къ владыцѣ **2** и др. Все эти слова церковнославянского происхождения, что объясняет их наличие в тексте.

Явление оглушения и ассимиляции согласных

Нами обнаружено выпадение согласного **з** приставки в слове бестрастии **І**, и оглушение конечного звука в форме истыла **2** bis, **2б**. Найдено нами в тексте два примера ассимиляции: ищертога **2б** /< изъ чъртога/ и ишедъ **2б** /< изъшьдъ/.

III.

МОРФОЛОГИЯ

В силу недостаточности места здесь мы можем заниматься только прилагательными, глагольной системой и причастиями рукописи. Что касается системы имен существительных, она имеет архаический характер. Взаимовлияние основ незначительно.

П р и л а г а т е л ь н ы е

В изучаемом нами ирмологии представлены и членные и нечленные прилагательные. Последних всего 4; вин. пад. мн. ч. красны I, мест. пад. мн. ч. китовахъ 2б, вин. пад. мн. ч. тихо 2, и редкая форма зват. пад. ед. ч. многومیлостиве 2.

Членные прилагательные:

им. пад. ед. ч.: послѣдняя 2

вин. пад. ед. ч.: оутреню I bis, безвечернии Iб

род. пад. ед. ч.: оутреню Iб, житиискааго 2,
преисподняго 2б

дат. пад. ед. ч.: божию I, непреложно Iб, рабии
Iб, щедроому / sic! / 2б.

Формы щедроому и владоущеому отражают влияние флексии -оому указательного местоимения /то/ть.

Нам стоит специально заниматься формой оутреню Iб. В нашем тексте она стоит без сомнения в род. пад. ед. числа. Если эта форма была бы не род. падеж, а вин. пад. ед. числа, то она сразу же могла бы решить вопрос о месте возникновения рукописи. Дело в том, что Н. Дурново в своем "Введении в историю русского языка" ⁸ перечисляет характерные черты южновеликорусского наречия. Приводим 18-й пункт: "окончания асс. zg. f. прилаг. - ŭja под ударением, -aju/aju / без ударения: злѹя, дѹбраю".

Эта же проблема написана более подробно в § 285 другого произведения Н. Дурново: "Очерк истории русского языка" ⁹. К сожалению мы не нашли никакого указания на окончание -уя в род. падеже, поэтому мы не можем вызваться объяснить эту форму.

Г л а г о л ы

Глагольная система носит характерные черты живого древнерусского языка с одной стороны /напр. мягкое окончание в 3-м лице ед. и мн. ч. настоящего времени и аориста/, и архаические церковнославянские элементы с другой стороны /напр. нестяженная форма имперфекта/.

Настоящее время

В I-ом лице ед. ч. стоит глагол вопию 2 bis, а в 3-ем лице мн. ч. стоят глаголы: въскресноуть Iб, въстаноуть Iб, въздрадоуютъ сА Iб.

Мягкое окончание характерно для древнерусского языка в 3-ем лице ед. и мн. ч., в отличие от старославянского окончания -тъ.

Имперфект

В рукописи обнаружено нами 3 глагола нестяженной, то есть старославянской архаической формы: в 3-ем лице ед. ч. възывааше Iб, приглашааше 2б, и в 3-ем лице мн. ч. оумываахоу I.

Характерные для древнерусского языка стяженные формы не встречаются в памятнике.

Аорист

Формы аориста в ирмологии Оп I-65 не вызывают особых замечаний. В нем представлен только аорист сигматического типа в 2-ом лице ед. ч. възвахъ 2, и в 3-ем лице ед. ч. видѣ 1б, обиде 2, оуслыша 2б, бысть 2б. Следует однако отметить, что форма обиде 2 может быть представлена и как аорист асигматического типа.

Другие глагольные формы

Найдены в рукописи еще одна форма перфекта: оставили есте 2б, и две формы повелительного наклонения: подажь I, 1б и възведи 2 viz, обе стоят во 2-м лице ед. числа.

Причастия

Ирмологий Оп I-65 очень богат причастиями. В нем представлены все формы причастий действительного и страдательного залогов настоящего и прошедшего времени. Мы можем различать — где это возможно — даже их полные и краткие формы.

I/ Причастия действительного залога настоящего времени:

а/ Полные формы: дат. пад. ед. ч. владоущеому I

им. пад. мн. ч. хранА щии 2б.

б/ Краткие формы: им. пад. ед. ч. терпА 2,
зърА 2,
носА 2б

им. пад. мн. ч. благовѣ стоюще
/ sic! / I .

2/ Причастия действительного залога прошедшего
времени

а/ Полные формы: им. пад. ед. ч. /ср.р./
бывъше~~е~~ Іб
род. пад. ед.ч. падъшааго I.

б/ Краткие формы: им. пад. ед. ч. преложъ сА I,
притекъ 2,
ишедъ 2б.
род. пад. ед.ч. преклонъша Іб,
пострадавъша 2б,
дат. пад. ед.ч. преклонъшю сА I,
падъшю сА Іб,
сѣмѣрьшю сА Іб.
им. пад. мн. ч. предавъше I .

3/ Причастия страдательного залога настоящего
времени

Обнаружено нами всего одно такое причастие, крат-
кая форма им. пад. ед. ч. въздви³аема 2.

4/ Причастия страдательного залога прошедшего

времени

а/ Полная форма : им. пад. ед. ч. непреложени І.

б/ Краткие формы: им. пад. ед. ч. ѣть 2б,

оудержанъ 2б

род. пад. ед.ч. дана 2б.

ІУ.

Хотя в настоящей работе мы не коснулись палое — графических особенностей рукописи, но по фонетическим и морфологическим явлениям мы можем установить, что имеем дело с русским церковнославянским языком XIV века. Мы не можем с точностью определить место, где был переписан памятник, но нижеизложенные предположения свидетельствуют больше о южнорусском, чем о севернорусском происхождении рукописи:

І/ Отсутствие цоканья

Цоканье — это явление севернорусское, не встречающееся в памятниках южнорусского происхождения.

2/ Мягкая личная форма 3-го лица настоящего вре-

мени глаголов /-ть-, напр. въстаноуть Іб,

въздрадоуютъ сѧ Іб, въскресноуть Іб и др.

Это окончание в памятниках севернорусского происхождения в течение XIV века уже отвердевало: "Древнерусские памятники до второй поло-

вины XIY века в 3-м лице единственного и множественного числа имеют окончание -ть. Однако с XIY в. в древнерусских памятниках, особенно в севернорусских по происхождению, появляется написание -ть в 3-м лице единственного и множественного числа, что отражает твердое произношение конечного [т] в этих формах" - пишет В. В. Иванов в "Исторической грамматике русского языка" IO .

3/ Окончание -ови, -еви дат. пад. ед. ч.

существительных с основой на -ъjo /перенесено из основ на -ъй путем внешней аналогии/ в северных памятниках встречается реже, чем в южнорусских. В ирмологии Оп I-65 имеется одна форма с окончанием -еви: крьстителейи IO.

4/ Если в слове роуци IO /дат.пад. ед.ч./ буква -и не описка, то это существительное может подтвердить наше предположение о южнорусском характере рукописи. /ср, соврем. украинскую форму руці /.

В конце нашей работы мы приносим глубокую благодарность заведующему Отделом рукописей Публичной библиотеки им. М. Е. Салтыкова-Щедрина, товарищу А. С. Мыльникову за то, что он сделал доступным

для нас изучение памятника.

х х х х х

Л и т е р а т у р а

1. Оп-1.65. Ирмологий на крюках - отрывок XIV в. Устав. Инициалы и заголовки киноварные. 2 лл. 18,7 x 13,6. Бражников, М. В. Пути развития и задачи расшифровки знаменного роспева XII-XVIII веков. М.-Л., 1949. / Е. Э. Гранстрем: "Описание русских и славянских пергаменных рукописей" , Ленинград. 1953, стр. 48/.
- 2/ В. Д. Левин: Краткий очерк истории русского литературного языка , Москва, 1964, стр.71.
- 3/ А. А. Шахматов: Исследование о языке новгородских грамот XIII и XIV в. /см. Исследования по русскому языку I. Петроград, 1885-1895, стр. 149-153./
- 4/ СОФ. 487. Ирмологий XV в. Полуустав. Заставки, инициалы и заголовки киноварные, Переплет XV в., доски с тисненой коже. На л. 94 об. имеются крюки, надписанные позднее. 131 л. 11,5 x 8,2. Нач. утрачено. /Е. Э. Гранстрем: ук. соч., стр. 69./

- 5/ Ср. V. Kiparsky: Russische historische Grammatik,
Band I, Heidelberg, 1963, p. 99.
- 6/ ср. Н. Н. Дурново: Очерк истории русского языка,
's Gravenhage , 1962, стр. 106-107.
- 7/ А. И. Соболевский: Лекции по истории русского
языка, 's Gravenhage , 1962, стр. 61-62.
- 8/ Н. Н. Дурново: Введение в историю русского язы-
ка, Москва, 1969, стр. 154-155.
- 9/ Н. Н. Дурново : Очерк истории русского языка,
's Gravenhage , 1962, стр. 217.
- 10/ В. В. Иванов: Историческая грамматика русского
языка, Москва, 1964, стр. 370.

Egy XIV. századi hirmologion nyelve

/Rezümé/

A dolgozat négy nagy részből áll. A bevezető a nyelvemlékekre vonatkozó általános tudnivalókat /méretek, másolás módja, betűtipusok, betű nagysága, színek, stb./ tartalmazza.

A második rész a hirmologion fonetikai rendszerével foglalkozik. Vizsgálja az egykor redukált hangok funkcióját betöltő betűk funkcióját az egyes tövekben, képzőkben, praepozíciókban: a feszített redukáltak vokalizálódásának eredményeit, a jatъ-tyal jelölt magánhangzók sorsát. Külön figyelmet fordít a neumák funkciójára, az egyházi szláv kiejtés normáira. A mássalhangzó

rendszeren belül leírja hasonulásuk, elhasonulásuk és depalatalizációjuk eredményeit.

A harmadik rész a hirmologion morfológiai sajátosságait tárgyalja. A teljes felsorolás igényével rendszerezi a nyelvelék szókészletét: a főnévragozási rendszert tövek szerint, az igeformákat, a rövid és teljes alaku mellékneveket, a melléknévi és határozói igeneveket, határozószókat, névmásokat, partikulákat, praepozíciókat.

Végül a negyedik részben, összefoglalva a hirmologion fonetikai és morfológiai sajátosságait, a dolgot a nyelvelék keletkezési helyére és a másolás idejére vonatkozó feltevéseket ismertet, majd megállapítja a nyelvelék feltételezett keletkezési helyét.

ECSEDI BÁTHORI ISTVÁN ÉS MANIERISTA MŰVÉSZI
PRÓZÁNK

A dolgozatot a Tudományos Diákkörök X. Országos Konferenciáján a Biráló Bizottság dicséretben részesítette

Balázs Mihály
V.évf. magyar-orsz
szakos hallgató

XVI-XVII. századi művészi prózánk sok tekintetben tisztázatlan kérdéseivel a közelmúltban több érdekes írás foglalkozott. Ismeretes történelmi-társadalmi okok miatt, olvasóközönség hiányában a XVI. századi magyar művészi próza nem tudott európai színvonalra emelkedni. De ez nem jelenti azt, hogy régebbi prózánk minden érték nélkül való, s hogy kiemelkedő alkotásaiban nem közelítette meg az európai színvonalat.

Miben került közel a korszak magyar művészi prózája az európai szinthez, s mi az, amiben elmaradt, s a szakirodalomban fölvetett még sok érdekes kérdés közül két problémával foglalkozom dolgozatomban.

A magyar művészi próza több évszázados korai fejlődési szakaszában a manierizmus időszakát - amelynek más összefüggéseit alaposan feltárták - elhanyagolja a szakirodalom. A manierizmus korának fordításos és eredeti művészi prózáját elsősorban Bán Imre és Kovács Sándor Iván elemezték dolgozataikban, de a manierista művészi próza fejlődéstörténeti helyét még nem határozta meg az irodalomtörténet. Dolgozatomban igyekszem e hiányosságot egy helyen pótolni, másrészt ezzel szoros összefüggésben a szubjektív hangvételelű művészi próza sajátosságait próbálom elemezni.

Mielőtt erre rátérnék, számba kell vennem a szakirodalom néhány megállapítását.

E korszak művészi prózájának fejlődésével érdekesen és ujszerűen foglalkozik Nemeskürty István könyve: "A magyar széppróza születése". A tanulmány XVI. századi prózatermésünkől csak azokkal a művekkel foglalkozik, amelyek megfelelnek az általa teremtett "széppróza" fogalom követelményeinek. Ennek megfelelően a XVI. századi prózai művek közül

azokat vette figyelembe, amelyek eleget tesznek az alábbi kritériumoknak: a gyönyörködtetés tudatos szándéka; színes, fordulatos, hangulatos, érzékletes, szemléletes leírás; az ábrázolt események motiválásának, valamint az egyes szereplők jellemábrázolásának igénye; a beszélgetés, a dialógusok használata és kedvelése. Nemeskürty szelekciója felveti azt a problémát, hogy helyes-e a széppróza fogalmának elhatárolása.

Bán Imre a tanulmányról írott kritikájában hangot ad annak a véleményének, hogy helytelen a "széppróza" terminus bevezetése. Szerinte nem szépprózát, hanem művészi prózát kell keresnünk, olyat, amelyet művészi igénnyel irtak. Idézem: "mai esztétikai igényeinkkel nem végezhetünk pontos vizsgálatokat elmúlt korok alkotásain." Azt is hangsúlyozza, hogy eltorzul a kép, ha a XVI. századi művészi prózát csak a mai esztétika szemszögéből vizsgáljuk.

Ebben igazat adhatunk neki, de Nemeskürtyt védi az a nagyon is tiszteletre méltó szándék, amelyet műve bevezetőjében megfogalmazott: "Most már nagyon itt az idő, hogy kikeresgéljük az igazi írókat a porlepte polcokról és a magyar nép olvasott, kedvelt, idézett és becsült jelesei közé sorolhassuk azokat, akik igazán írók és nemcsak szobatudósok, döcögős nyelvű füzefapoéták vagy hitszónokok."

Feltehetjük a kérdést: van-e létjogosultsága annak, hogy a régebbi korok műalkotásait mai szemmel vizsgálva próbáljuk kiemelni azokat a műveket, amelyek megérdemlik a mai olvasó figyelmét is. Szerintem mindenképpen helyes az ilyen vizsgálódás, mert azt a célt szolgálják, hogy régebbi irodalmunk szélesebb rétegek számára is olvasható legyen. Az ilyen szempontú munkáknak azonban le kell mondaniuk arról, hogy átfogó képet nyújtsanak az adott korszak irodalmáról.

Az azonban mindenképpen vitatható, hogy helyesen határozta-e meg Nemeskürty a széppróza jellemzőit a fentiekben. Nem biztos, hogy ezeknek a követelményeknek megfelelő művek

képviselnek művészi értéket csupán. Hiszen ha mechanikusan alkalmaznánk ezeket a kritériumokat, az Ördögi kísértetek nehezen lenne szépprózának nevezhető.

Nemeskürty művéről többen írtak és megfelelően értékelték erőnyeit és hiányosságait. Keserü Bálint utalt arra, hogy felületesek történelmi-ideológiai eszmefuttatásai, de a dolgozat előnyének tartja, hogy szenvedélyesen kereste az irodalmi és lélektani egyezéseket a legkülönbébb írók között, függetlenül felekezeti hovatartozásuktól.

Bán Imre kritikájában többek között az is megfogalmazódik, hogy a tanulmányban számbavett szerzők könnyebb leválasztása érdekében Nemeskürty tulságosan sötét képet fest a reformátori prózában meglévő humanista vonásokról. Ezzel összefüggésben van az, amit már Keserü Bálint is kifogásol, vagyis a reformáció egyoldaluan negatív értékelése. Bán Imre szavaival élve, Nemeskürtynél "a reformáció tulzottan felelős a széppróza fejletlenségéért".

A mű, bár tulnyomóan esztétikai szempontból elemez, mégis megpróbál valamiféle fejlődési tendenciát is felvázolni, ennek során azonban legalábbis egy-két ponton hamis vágányra csuszik. Helytelen az előzményekről szót sem ejtve éppen Pesti Gábortól elindítani a fejlődés útját. Másrészt nem szerencsés dolog az egész "születési folyamat" csúcspontjának, záróakkordjának tartani és ilyennek mutatni be egy arra érdemtelen művet. Végül hiányzik a fejlődés néhány láncszeme is.

Nemeskürty helyesen rajzolja meg XVI. századi prózánk képét. Két fő vonulatot különböztet meg. Az egyik a Heltai-féle szórakoztató széppróza, amelynek fejlődése a század végén megrekedt, s a XVIII. században sem folytatódott. A fejlődés egy másik ágon ment tovább, a Bornemisza Péter által elkezdett lelkiismeretvizsgáló önfeltárulkozásban. Bornemisza Péter munkásságának legnagyobb újdonsága kétségtelenül az írói szubjektum megjelenése és gyötrő lelki vívódásainak

ábrázolása. Az is igaz, hogy XVII-XVIII. századi barokk prózánk ezen az uton járva érte el legszebb eredményeit /Bethlen Miklós, Bethlen Kata/. Azonban kérdéses, hogy a Bornemisztól Bethlen Miklósig tartó szakasznak legnagyobb jelentőségű, kulcsfontosságú műve Veresmarty Mihály "Megtérése historiája".

Nemeskürty így ír róla: "Veresmarty összegyűjtötte a vivódásával kapcsolatos levelezését, irományait, naplójegyzeteit, és ezek alapján megírta megtérése történetét, a Bornemisz által az előző században elkezdett Confessio-irodalomnak Bethlen Miklósig legnagyobb eredményét, az első teljes és végig önálló fogalmazásu eredeti magyar szépprózai művet, egyben barokk irodalmunk első tipikus hajtását."

Hogy a Nemeskürty-koncepcióhoz fűzött kritikai észrevételek érthetőek és világosak legyenek, szükségesnek látszik, hogy röviden ismertessük Veresmarty Mihály életútját is. Veresmarty művét Ipolyi Arnold adta ki 1875-ben, és ő közölte a szerző életrajzát is.

Veresmarty 1572-ben született Baranyában. Családja, rokonai ekkor már buzgó hívei a református egyháznak. Művéből kiderül, hogy ő is szenvedélyes híve volt vallásának. "A pápistánál dögletesb embert nem ismertem" - mondja, majd így folytatja: "ifjukoromban azért hazámból oly helyekre kelvén, ahol valami kevés pápisták is voltak, annyi ellenek való gyűlölettség viselt, hogy csak egy öreg asszony is a szentegyház előtt imádságát békével miattam el nem végezheté."

Tolnai iskoláztatását Debrecen követi, ahol már annyira elmélyült vallásos buzgalma, hogy nem hajlandó részt venni a török ellenes hadjáratban, mert úgy érzi, hogy a pápisták elleni harcra hivatott. "Akár vihessem, akár nem, de bizony minden igyekezetemmel azon leszek, hogy miattam közülük sokan meghaljanak. Azután én is az Ur Istennek vigan adom lel-

kemet." Aztán Nagykőrösre kerül prédikátornak, majd a tatárok pusztítása elől a Nyitra megyei Ürménybe menekül. Ez a Sztárain nevelkedett prédikátor erős érzelmekkel kötődött vallásához. Vallásos rajongásában eljutott az aszkézis és a vértanúság iránti vágyakozásig. Az igazi vallásos élet eszményének keresése olykor a katolikusok elleni gyűlöletben nyilvánult meg, máskor pedig a kétkedő ember lép előnk, aki nosztalgiát érez az őskeresztények iránt. Katolikus gyűlölete miatt Forgách Ferenc elfogatta és börtönbe záratta. Itt ismerkedett meg Bellarmino, a híres jezsuita könyveivel, amelyek elmélyítik kétkedését, s később hosszas vivódás után áttér a katolikus hitre.

Veresmarty életéből valóban születhetett volna egy jelentős önelemző munka, de ez mégsem készült el. Nemeskürty Veresmarty művét elemezve nem tett megfelelően különbséget az író élete és annak művészi ábrázolása között, vagyis összemosta a reális valóságot az irodalmi mű valóságával. Veresmarty műve mélyen elmarad a Bornemisza Péter-i lélekábrázolás mögött. Ismétlem, nem azért, mert Veresmarty nem rendelkezett egy ilyen mű megírásához szükséges életanyaggal, hanem azért, mert nem sikerült ezt az életanyagot művészi módon megformálnia. Ennek okai a két író tehetsége, világlátása közötti különbségben vannak.

Semmiképpen sem elegendő magyarázat, bár említésre méltó, hogy Bornemisza műveit megpróbáltatásaival szinte egyidőben írta, ezért is érezzük soraiban az átélt élmény izzását. Veresmarty viszont már 1610-ben áttért a katolikus hitre, s igaz, hogy még ebben az évben elkezdett dolgozni munkáján, azonban csak 1632-34-ben fejezte be. Talán ez is közre játszhatott valamelyest abban, hogy nem sikerült hiven visszaadnia megrázkódtatásait. Bizonyosnak tűnik azonban, hogy az írói megformálás ettől függetlenül marad el a nagy elődök és utódok mögött.

Néhány részlet szépségét és az önfeltárlkozás időnként

őszinte jellegét nem lehet eltagadni. Művészién írja le, hogy milyen hatást gyakoroltak rá a Forgách Ferencről kapott könyvek: "Háborgó gondolataim sokszor könyvezésre, olykor zokogásra, végre felszóval való sirásra is a fölül kétszer-háromszor is felugrattak. Ha mikor elvégeztem is imádságomat, az nagy izetlenül, soványan esett." Aztán így folytatja: "Vádoltam is itt magamat, hol volt eszed? hova tettetted volt okosságodat? Értelmedet? Ítéletedet? ... Csak vártad mit halhass, melyet örömmel vélj és higj..."

De Veresmarty művében, mint ahogy azt Bán Imre írja a kézikönyv második kötetében, ..." mindenütt a dogmatikai bizonyságkeresés és nem az önelemzés augustinusi formája áll előtérben."

Az önelemző, a lelki vívódásokat fejtegető részletek elvesznek a teológiai fejtegetések tengerében. Nem tagadhatjuk el tőle, hogy volt érzéke a valóságos élmények megjelenítéséhez. A valósághoz hűen ábrázolja környezetét, jól ragadja meg a vitatkozó paptársak jellemét, s ért a dialógusok alkalmazásához is. A Megtérése históriája értékeit elismerve sem hallgatható azonban el, hogy Nemeskürty túlértékeli a művet, és olyan helyet jelöl ki számára szépprózánk fejlődésében, amely semmiképpen sem illeti meg.

Ha tagadjuk, hogy Veresmarty Mihály továbbfejlesztette prózáknak Bornemisznál elkezdődő önelemző ágát, akkor fölmerülhet, nincs-e igaza Bori Imrének, aki általában rosszabb véleménnyel van régi prózákról, mint Nemeskürty, s különösen kevésre tartja azt, amit a vallomásos próza produkált nálunk. Egy kis kitérésképpen lássuk az ő véleményét.

Bori a korabeli költészettel hasonlítja össze a prózát, s arra a megállapításra jut, hogy a próza állandó kapcsolata az élő beszéddel megbénítja ezt a műfajt, földhöz köti, a szubjektív hang megjelenését akadályozza. Szerinte még Bornemisz Péter is arra kényszerült, hogy a lelki folyamatokat objektiváció segítségével adja vissza és ezáltal Confessioja nem tud igazán mély lenni.

Bori Imrétől eltérően pozitív értelemben szeretném feltenni, s részben megválaszolni a kérdést: milyen műveken illusztrálható a magyar próza a század végén? A fejlődés Bornemisztól Bethlen Miklósig terjedő szakaszában milyen műveket kell megemlitenünk? Mi lesz a Bornemiszai Confessioval a század végén?

A századvég politikai, társadalmi, gazdasági válsága különösen alkalmas volt arra, hogy az emberek bezárkózzanak és a lelkükkel törődjenek. Az 1590-es évektől kezdve megszorodik az elmélkedő munkák száma. Ezekről Nemeskürty műve nem vesz tudomást. Pedig nemcsak a protestáns felekezetekben jelentkezik ez a tendencia, hanem a katolikus írók körében is. A nagyszombati katolikus körhöz tartozó Pécsi Lukács kiad egy Szent-Ágoston fordítást, "Szent Ágoston doctornak elmélkedő, magánbeszélő és naponként való imádságai" címen. Fordítását többek között azzal indokolja, hogy "mindennapi nyomoruságunk miatt igen szükséges a könyörgés." Sok helyütt nincs meg a mindennapi kenyér, rettenetes hadak pusztítanak, senki nincs békében, senki nincs biztonságban. Pécsi nem a felekezeti viták eldöntésére használja fel Ágostont, hanem sebeket vigasztaló gyógyirnak szánja művét.

De megemlithetjük Hajnal Mátyás elmélkedő könyvét is, amelyről Holl Béla irt szép tanulmányt. Holl Béla kifejti munkájában, hogy Hajnal Mátyás művét a dogmáktól félő, első-sorban a lélek és az Isten kontaktusára figyelmet fordító korszak alkotásának tartja.

A századforduló vallásos elmélkedései közül Balassi Céliájának fia, Wesselényi István "Az eljegyzett személyeknek paradicsomkertje" című munkájában Krisztus szenvedésein elmélkedik. Ezekre a művekre többé-kevésbé jellemzőek a manierizmus stílusjegyei. Ezekben azonban feloldódik a vallásos krízis, hiszen funkciójuk éppen az, hogy átsegítsék az olvasót a kor válsághangulatán. A magyar későreneszánsz vallásos krízisének legjellemzőbb visszatükröződései Ecsedi Báthori István fohászai.

Ecsedi Báthori István a XVI-XVII. század fordulójának érdekes, kiemelkedő alakja. Az ország egyik leggazdagabb főura, aki a Tiszántúlon valóságos kiskirályként uralkodott. Életének adatait még nem tisztázta eléggé az irodalomtörténet. Politikai magatartására a Habsburgokkal szembeni óvatosság és bizalmatlanság jellemző. Alakjáról Szepsi Laczkó Máté, a kor krónikása néhány anekdotát is elmesél: "1604. Rudolphus császár országgyűlésre hívja a magyarokat. Báthori István után sokat praktikálnak, hogy Ecsed várából kihitegetnék, mivel őtőle igen tartanak vala, de ő is eszén jár és azt mondja vala: elmennék a gyűlésbe, ha Ecsed vára eljönne velem. "Szepsi Laczkó arról is beszámol, hogy Belgiojoso, miután meglátogatta Báthori Istvánt ecsedi várában, így nyilatkozott: "Nem nagyságos ur ez ember, hanem nagyherceg."

Bocskai István sokat fáradozott azon, hogy rábirja a felkelésben való részvételre a tiszántuli nagyurat. Hogy milyen jelentős volt csatlakozása, ezt az is bizonyítja, hogy Szepsi Laczkó Máté szerint "az ő hasznos tanácsából orvosoltaték meg a felséges Bocskai István fejedelmünk által a haza és az eklézsia sorsa."

Ecsedi Báthori a százaforduló egyik legnagyobb formátumu egyénisége volt, aki jelentős mint politikus, mint irodomszervező, s mint író is. Ecsed az 1590-es évektől jelentős irodalmi központtá vált. Báthori támogatta a sárospataki és debreceni református kollégiumot is. Sok ifju az ő támogatásából tanulhatott külföldön. Jelentős szerepe van a vizsolyi nyomda létrejöttében, ahol Károli Gáspár bibliája mellett egy sor jelentős művet nyomtattak ki, s mint ezt Hervay Ferenc legutóbb kimutatta, ebben a nyomdában nyomtatta Mantskovics Bálint Rimay hires Balassi-epicediumát is. A versíró főurak és nemesek nagyrésze rokoni vagy baráti körébe tartozott. Levelezést folytatott Balassi Bálinttal, szoros kapcsolatot tartott Rimay Jánossal. Környezetének irodalmi izlését jól reprezentálja az is, hogy minden valószínűség szerint az ő feleségének küldte Telegdi Kata hires, manierista stilusban

pompázó levelét. Az ő környezetéből kerültek ki a magyar későreneszánsz legnagyobb alakjai: Rimay János, Debreczeni János, Czeglédi János, akik később különböző, egymástól elágazó utakon munkálkodnak. S például az innen induló Hodászi Lukács a református ortodoxia képviselője lesz, akivel kemény csatát kell majd megvívnia Ujfalvi Imrének. Ugyanakkor bizonyos puritán színezetű demokratikus tendenciák kulcsfigurájának is tartják Báthorit.

Alakja tehát még korántsem tisztázott. Ezt a célt segítené elő műveinek kritikai kiadása. Nagy Barna közel állt ahhoz, hogy elvégezze ezt a szép és hasznos feladatot, amikor a halál meghiusította tervét. Mint ahogy ezt a kritikai kiadásról szóló terveiben vázolta, Ecsedi Báthori István műveinek kritikai kiadása lehetővé tenné, hogy tisztázzuk helyét a történelemben és az irodalomtörténetben egyaránt. Egyelőre tehát teljes és korszerű kiadás hiányában kell megpróbálnunk képet alkotni irodalomtörténeti szerepéről.

Ebből a szempontból legjelentősebbek zsoltáros fohászokodásai - ahogyan Nagy Barna elnevezte ezt a sajátos műfajt. Először Toldy Ferenc ismertette az oláhfenesi Jósika kastélyból előkerült kézirat töredéket és közölt belőle részleteket. Az eredeti kéziratnak csak kétötöde maradt ránk, nem ismerjük a fohászokodások sorrendjét sem. Mégis e töredékekből bontakozik ki az igazi Ecsedi Báthori István képe.

A műfaj meghatározása szempontjából különösen érdekes, amit a szerző ír műve keletkezéséről és szándékáról.

A fohászok hatalmas lendülete, töretlen áradása azt sugallná, hogy a mély büntudat és a kínzó önvád állapotában készen áradnak, és nyersességük, nagy erejük megismételhetetlen spontaneitás eredménye. De az eddig még kiadatlan kézirat befejező része rávilágít arra, hogy tudatosan megkomponált alkotásról van szó. A szerző újra meg újra átdolgozta művét, s az 1603-1605-ből ránkmaradt utolsó változatot sem tartotta teljesnek, befejezettnek. Ugy is értelemezhet-

nénk a művet, mint sajátos "önéletrást", amelyben nem az események részletező leírása dominál, hanem a tragikus életfordulatokra való utalás mellett az ilyen események által kiváltott érzéseket fogalmazza meg. Sajnos, nem tudjuk összehasonlítani a fohászkodások korábbi és későbbi változatait, pedig így lenne a mű igazán izgalmas lirai életrajz. Ha rekonstruálni próbáljuk a korábbi változatokat, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy azok vagy inkonkrétak voltak, vagy optimistábbak. A korábbi változatokban szerepelhettek ugyan tragikus képek, de ezeket nem hitelesítette a személyes átélés. Tehát vagy a tragikus hang sztereotípiák személyes érzelmekkel való telítődése, vagy az optimistább hang elkomorulása útján alakult ki a késői mű őszinte és hiteles világa. A szerző, hogy az Istennel való dialógusának aktualitását megőrizze, életének újabb és újabb eseményeit vonja be fohászkodásaiba, s ezáltal azokat lirai önéletrajzzá teszi. A fohásokban az a feszültség fejeződik ki, amelyet a politikai válsághangulat, gyermektelensége, betegsége, megdermedt családi élete teremt benne. Nem elvont jellegű válságos elmélkedések, hanem átszővi őket a kor valósága. Reagál a századforduló legfontosabb eseményeire, hirt kapunk Bocskai és a hajduk felkeléséről, kedves városának, Szepsinek feldúlásáról. Fohászaiban a bibliára támaszkodik. Nemcsak a bibliai idézetek szó szerinti átvételében nyilvánul ez meg, hanem inkább abban, hogy a szerző azonos hullámhosszon helyezkedik el a zsoltáriróval. Őt is mélységes büntudat kinozza, de a meghallgatás bizonyossága, az Isteni bocsánatban való hit újra meg újra bizodalmat önt belé, ismételten erőt gyűjt, hogy bűnös voltát elismerve bocsánatért könyörögjön. Képei a bibliából származnak, de egyéni módon továbbfejleszti őket. A biblia így nem tehetségének gátjává, hanem éppen kibontakozása segítőjévé válik. Művében sajátos összhangra találunk a bibliai elemek és a manierista stílus elemei, pedig sokak szerint és sok esetben a jellegzetesen manierista szerző meg-

fosztja az eredeti bibliai anyagot archaikus komorságától. A végletekig hajtott büntudat és önvád egyéniségében a sztoikus magány érzésével párosul. Bűnös voltát megrázó erejű képekkel tárja elénk:

"fertelmes bűnökkel megraktam testemet, éktelen élettel gyönyörködtem magam, s ezt mondtam: örölj én lelkem, örvendezz szivem és vigadozz ó én életem." - "Én nyomoruságos bűnös vagyok, megrothadandó por, élek úgy, mint büntől megsenyvedett dög, asszonyállat havi korságos ingéhez hasonló..." - "Mint az bika az port, azonképpen én is az bünt hányom az én fejemre és bűnemet kiásom az Krisztus koporsójából és viszont magamra hányom, és amint az vizet, az bünt beiszom; olyan vagyok, mint az szép ékes festett koporsó, ki belől bűdös."

Ecsedi Báthori a kor stílusától sodortatva szívesen alkalmazza a láttató, szemléltető képeket. Ezekben kifejeződik korélménye: a nyomasztó ellentmondások közepette nincs mire támaszkodnia, semmiben nincs bizonyossága, a látszat és valóság élesedő ellentéte mind nagyobb teherként nehezedik rá, s ő az egyre mélyebb és elkeseredettebb önvádolásba menekül. Művében a motívumok ismétlődnek, eltűnnek, majd gazdagabban és erőteljesebben visszatérnek, mint például a fentebb idézett bikakép:

"Undok vagyok, Uram, felséged előtt, az föld sir alattam, az nap, hold és csillagok és az ég homályosak az én bűneim miatt. Az Krisztus koporsójába magával eltemetett bűneimet fejemre kaparom: bünt bűnre hajtok, azból halmot rakok, kiket mint az bika, fejemre hányok és alatta úgy bömbölök."

A keresettség, a rafináltság, a merész és kihívó keresése megjelenik ugyan a fohászokban, de Báthori sohasem a formaművész játékosságával és könnyedségével alkalmazza ezeket az eszközöket. Nála a legrafináltabbnak tűnő képnek is hitelt ad lebilincselő nyíltsága és őszintesége. Az alábbi idézetben is érezhető a szenvedély ereje és sodrása:

"zugnak énbennem az bünök, mint az folyóvizek, és forttyognak, mint az örvényeknek tekergő megszorulási, felhányódnak, mint az köveken sebességgel folyó vizek." Mélységes büntudatától sujtva úgy érzi, elvész a világban, s szinte összezsugorodni, eltűnni igyekszik az Isten előtt, forgácsocskává, férgecskévé, bogaracskává kicsinyíti magát. A kicsinyítő képzős alakok alkalmazása közkedvelt volt a manieristák körében, de többségük a bennük lévő formai lehetőségeket aknázza ki. Ecsedi Báthori még ezt a könnyedségre és játékosságra predesztinált stiluseszközt is gyengességének, tehetetlenségének kifejezésére használja fel. A különböző mondatrészek halmozása az egyszerűbb eszközök közé tartozik Báthori stílusában. Szívesen és gyakran ismétli a főneveket: "...uralkodtál, mikor sem ég, sem föld, sem vizek, sem szelek, sem semmi mozgó, élő és életető elementumok nem valának."

A legmegrázóbb képeket a kétségbeesés szakítja ki háborgó lelkéből, de olykor az isteni kegyelem, a megnyugvás utáni vágy is megkapó és érzékletes formában fogalmazódik meg:

"Uram az te keserves pohár italoddal lágyítsd meg az én keserő, sanyaró pohár italomat."

Fohászainak a motívumok állandó ismétlődése, az érzelmek újra és újra nekilendülő áradása sajátos ritmust kölcsönöz. Az ismétlődés és a motívumok következetes egymásra építése sok esetben a vershez közelíti prózáját, mint például az alábbi részletben is:

"Adj a meghült fának ágat, és az ágnak zöldellő levelet, az leveleknek virágot, az virágnak természetes gyümölcsöt."

A ritmikus próza egy helyen versbe fordul, folytatva a fohászok hangulatát. A verses betétet így fejezi be:

"Irtam ez verseket keseredett szívvél,
Istenhez kiáltván buzgó könyörgéssel,
rakva lévén lelkem az jó reménységgel,
Éjjel nappal viván lelki ellenséggel."

A tiszántuli nagyur fohászaiban a kor válsághangulata fejeződik ki, az a mély krízis, amelyet az uralkodó osztály tagjai a XVII. század első évtizedében átélnek, s amelyet Ecsedi Báthori így fejezett ki egy kétségbeesett kiáltásban: "Ur Isten, kicsoda vagyok én?"

Ez a magát mérlegelő vizsgálódás majd Bethlen Miklós, Bethlen Kata és II. Rákóczi Ferenc írásaiban jelenik meg hasonló erővel. Szembetűnő, hogy mindannyian a legmagasabb főúri körökhöz tartoznak. Ugy látszik, az önelemző-önéletíró irodalom fejlődését vizsgálva bizonyos osztályszempontokat is szem előtt kell tartanunk. A társadalmi hierarchiában elfoglalt hely ugyanis a szubjektum számára meghatározta a körülményektől való determináltságának fokát, s tetteinek össztársadalmi hatékonyságát is. Azokban, akik a hierarchia magasabb fokán helyezkedtek el, erőteljesebben kialakult az önmagukkal való rendelkezés és az önmaguk előtti felelősség tudata. Misztótfalusi Kis Miklós lázadozott és a "maga mentségét" igazának meggyőző voltában kereste. De Bethlen Miklós és II. Rákóczi Ferenc önmagával és osztályával volt kénytelen szembenézni, mert "mentséget" máshol nem találhatott. Az ecsedi várurnak is így kellett mérlegelnie magát, ő is csak önmagától és istenétől várhatott segítséget.

Az Ecsedi Báthori István és Bethlen Miklós formátumu egyéniségeket osztályhelyzetük valósággal kényszerítette az önvádoló önelemzésre. Ezt a szempontot régebbi prózánk önfeltárulkozó, vallomásos ágának fejlődését kutatva rem szabad szem előtt tévesztenünk.

Ecsedi Báthori István munkássága nagyon sok, itt még csak nem is érintett kérdést vet fel. Ilyen például vallási-politikai állásfoglalása szempontjából kálvinizmusa, s ettől nem független az, hogy mint írónak milyen világirodalmi előzményei vannak. Szent Ágostonra gondolok, aki Kálvin munkásságára a középkori írók közül a legnagyobb hatással volt.

Ezekkel a kérdésekkel azonban nem foglalkozhattam dolgozatomban. A legfontosabb feladatomban az volt, hogy kiegészítsem Nemeskürty koncepcióját, mivel művészi prózáunk jelentékeny szakaszát elhanyagolva a XVI. század végéről átugrik a következő század harmincas éveiben keletkezett Veresmarty-műre. Ez az eljárás általában vitatható, hiszen olyan műveket hagy figyelmen kívül, mint a Bán Imre, Kovács Sándor Iván és Tarnóc Márton által kiadott eredeti és fordításos munkák. A lehetséges kiegészítések közül különösen fontosnak látszott kiemelni Ecsedi Báthori István fohászait.

Felhasznált irodalom

- 1/ Klaniczay Tibor: A magyar későreneszánsz problémái.
/Reneszánsz és barokk. Bp. 1961./
- 2/ Bán Imre: Fejedelmeknek serkentő órája. /Adalék a XVII. századi magyar stílus történetéhez/ ItK 1958.
360-373.
- 3/ Bán Imre: A magyar manierista irodalom. ItK 1970.
451-465.
- 4/ Kovács Sándor Iván: Szepsi Csombor Márton prózastílusához. A UnivSzeg Sectio Litt 1958.
51-60.
- 5/ Nemeskürty István: A magyar széppróza születése. Bp. 1963.
- 6/ Bán Imre: Nemeskürty István: A magyar széppróza születése.
Alföld, 1965.
- 7/ Keserü Bálint: Nemeskürty István: A magyar széppróza születése. Kritika, 1965.
- 8/ Bori Imre: A magyar próza szabadságharca. Hid, 1962.
- 9/ Holl Béla: Hajnal Mátyás elmélkedő könyvének versei.
ItK 1970. 519-526.

- 10/ Ipolyi Arnold: Veresmarty Mihály XVII. századi magyar író élete és munkája. 1875.
- 11/ Toldy Ferenc: Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. ÉrtNySzéptudK. 1869.
- 12/ Két vitéz nemesur levelezése a XVI. század végéről. Közzétette Eckhardt Sándor Bp. 1944.
- 13/ RMKT. XVII. szd. I. kötet Bp. 1961.
- 14/ Keserü Bálint: Adalékok Rimay és a Báthoriak kapcsolatahoz. Acta Univ. Szeged. Sectio Litt. 1957-1958.
- 15/ Hervay Ferenc: Megoldás Rimay János Balassi-gyászversének kiadástörténetéhez. ItK 1970. 498-499.

István Báthori von Ecsed und die ungarische manieristische Kunstprosa

/Resümee/

István Báthori von Ecsed /1555-1605/ war einer letzten Vertreter der berühmten Familie, der in Ungarn und Siebenbürgen zahlreiche Fürsten und andere führende Vertreter des Hochadels angehörten. Lange Zeit wurde vor allem seine Tätigkeit als Politiker gewürdigt.

In diesem Vortrag stehen nicht die politischen Taten Báthoris im Mittelpunkt, auch nicht sein Wirken für die protestantische Kultur Ostungarns, sondern seine Tätigkeit als Schriftsteller. Von den bisher unveröffentlichten Werken sind am wichtigsten das Traktat über die heilige Dreifaltigkeit und eine umfangreiche Gebetsammlung. Die letztere bildet eine individuelle, freie Paraphrase auf die biblischen Psalmen und zugleich mit ihrem düsteren Ton und dem lebendigen Stil eine mit zahlreichen aktuellen historischen Hinweisen

versehene Selbstbiographie. Nach der inhaltlichen und formalen Analyse dieser Confessiones, die in der Entwicklung der Kunstprosa in ungarischer Sprache überhaupt einen wichtigen Platz einnehmen, schlägt der Verfasser vor, der bekenntnisartigen manieristischen Kunstprosa in ungarischer Sprache mehr Aufmerksamkeit zu widmen.

GINNÁZIUMI OSZTÁLYKÖZÖSSÉG PEDAGÓGIÁJ-
PSZICHOLÓGIAI VIZSGÁLATA

A Tudományos Diákkörök X. Országos Konferenciáján
a Gondolat Kiadó különdijával kitüntetett dolgozat

Gyimes Erzsébet
V.évf. német-ország-pedagógia
szakos hallgató

B e v e z e t é s

A tanulók személyiségének fejlődését döntő mértékben befolyásolják a közösségi életkeretek interperszonális kapcsolatai, amelyek kialakulásának alapja a tanulók kooperációs tevékenysége. Ezen közösségi életkeretek a kapcsolatok formai realizálódásának és intenzitásának tekintetében nagyon variabilisak lehetnek. Az iskolai keretek között maradvá egy osztályközösségen belül is találkozunk differenciált rétegeződéssel. Két alapvető kapcsolatrendszerrel kell számolnunk:

a/ intézményes kapcsolatrendszer

b/ spontán kapcsolatok rendszere

A közösség szempontjából annál kedvezőbb a helyzet, minél kisebb az eltérés a két rendszer között.

Az intézményes csoportok nem tekinthetők kizárólagosaknak. Az osztályon belüli tényleges intenzív hatóerők általában nem az intézményes csoportokban jutnak kifejezésre. Egy osztályközösség kialakításánál, fejlesztésénél, megszilárdításánál figyelembe kell venni, hogy "A spontán csoportosulások - tevékenységük pozitív irányulása esetén - jelentős nevelő hatást fejthetnek ki abban a vonatkozásban, hogy tagjaik értékes tapasztalatokat szerezzenek a társadalmi öngazgatás kialakításához, az együttműködési készség, a kölcsönös segítség és áldozatvállalás gyakorlásához stb. Ez egyben azt is jelenti, hogy a pozitív tartalmu csoportnormákhoz való alkalmazkodás olyan értékes személyiségvonások kialakulását segíti elő, mint pl. az elvhűség, szolidaritás, bátorság, becsületesség, felelősségérzet stb." /Duró L. 1969./

A spontán csoportosulások alakulása meghatározza az

osztály közvéleményének fejlődését. A pedagógusnak /különösen az osztályfőnöknek/ tehát tisztában kell lennie a mindenkori közösség minőségrendjével, belső dinamizmusával /közösség rejtett szerkezete, kohéziója, légköre, hierarchiája, közvéleménye alakulása, belső normarendszere/, annak érdekében, hogy a közösség és ezen belül a tanulói személyiség formálásának leghatékonyabb /pedagógiai és pszichológiai szempontból is legkedvezőbb/ feltételeit megteremtse. Nem elegendő az intézményes csoportokra támaszkodni, folyamatosan kell figyelni a spontán kapcsolatok alakulását is. Különösen a serdülő korban az oktató-nevelő munka eredményességének egyik feltétele épp az intézményes és a spontán alakzatok egybehangolása.

A vizsgálat célja, főbb feladatai

Jelen vizsgálatunk szervesen kapcsolódik az adott kollektiva nevelési programjába. Feladatul tűztük ki az osztály közösségi szintjének pedagógiai-pszichológiai vizsgálatát annak érdekében, hogy az így nyert adatok elemzésével támpontokat, segítséget adjunk az osztályfőnöki nevelőmunka további fejlesztéséhez. Rendezőelvnek tehát a pedagógiai nézőpontot tekintettük. Együttal egy figyelemre méltó osztályfőnöki kezdeményezésről is beszámolunk, amely az eredményes osztályfőnöki közösség-szervező munka problematikájához nyújthat adalékokat. Vizsgálatunkat a gyakorlat hatékonyságának bizonyításaként kívánjuk prezentálni. Vizsgálódásunk központjába a következő kérdéseket állítottuk:

- Hogyan alakul az osztályon belül a spontán csoportosulások rejtett hálózata?
- Milyen mértékben van összhangban az osztályközösség intézményes csoportstruktúrája és a személyes kapcsolatok szerkezeti alakulása?
- Milyen szinten áll a közösség kohéziója?

- Milyen a belső hierarchia, a csoportléggör és a közvélemény fejlettsége?

Vizsgálati módszerek

A vizsgálat előkészítő szakaszában figyelembe vettük a rendelkezésünkre álló empirikus tapasztalati anyagot. Áttanulmányoztuk az osztályra vonatkozó dokumentumokat: az osztálynaplót, ellenőrzőket, csoportnaplókat, a tanulók teljesítményeit, az osztályban tanító pedagógusok és tanárjelöltek észrevételeit. Különösen sok értékes adattal, kiegészítéssel szolgált az osztályfőnöki napló, melyben nemcsak az egyes tanulókra, hanem az intézményes csoportok fejlődési vonalára vonatkozó feljegyzésekhez is hozzájuthattunk. A vizsgálatot megelőző másfél éves folyamatos megfigyelés a hospitálások alkalmával, továbbá a gyakorlótanítás tapasztalatai megerősítették a tényleges vizsgálat eredményeinek hitelességét.

Hosszas előkészítő munka alapján állítottuk össze a többszemponthu szociometriai szavazólapot, amelyet a tanulókkal 1971. januárjában osztályfőnöki óra keretében töltettünk ki.

Három fő szempont szerint csoportosíthatjuk a "szociometriai teszt" kérdéseit: A Moreno-féle rokonszeri kérdések mellett vannak a társas funkciókra, továbbá az egyéni tulajdonságokra, képességekre vonatkozó kérdések is.

1/ Rokonszeri választást kívánó kérdések beiktatásával próbáltuk meg felderíteni a legintimebb kapcsolatokat az osztályon belül, bár e szubjektív válaszadásfeltételező kérdések összeállításánál is igyekeztünk konkrét szituációból, a közösség tevékenységi rendszerének bizonyos területeiből kiindulni, mivel a baráti kapcsolatok is az adott életkeretben /jelen esetben az osztályközösség kooperációs rendszerében/ realizálódnak. E típusba sorolható kérdések pl.:

- Ha személyes bizalmas ügyed volna, kinek mondanád el a legszivesebben?
- Kivel dolgoznál együtt legszivesebben a következő társadalmi munkán?

/A teljes kérdőívet lásd a mellékletben./

A további két kérdéscsoport - szemben az előző kutatási részterülettel - már bizonyos objektív tendenciák felderítésére hivatott, melyek a vizsgált közösség kialakulóban levő erkölcsi normarendszerére engednek következtetni.

2/ Funkció jellegű kérdések közé tartoznak a következő kérdések pl.:

- Ha a tanári kar a tanulóifjúságot érintő kérdésről tárgyalna, s oda tanulókat is meghívna, osztályotokból kit tartanál a legalkalmasabbnak arra, hogy érdekeiteket ott képviselje?
- Ha kirándulni mennétek, ki lenne az osztályból a legalkalmasabb arra, hogy ezt megszervezze?

3/ Értékelő választ kívánó kérdések /A tanuló besorolással osztálytársait jellemzi./ Néhány kiragadott példa:

- Ki osztálytársaid közül az, aki tehetsége révén leginkább fog érvényesülni?
- Ki a legnépszerűbb az osztályban?
- Ki az a fiú társaid közül, aki a leginkább tetszik a lányoknak?

Az adatok feldolgozásának módja

Az adatok áttekinthetősége érdekében az összegezést először táblázatokban rögzítettük. A kölcsönösségi és gyakorisági táblázatokban feltüntettük a megoszlást, szóródást, ezek alapján elkészítettük az osztály kölcsönösségi vázlatát.

A gyakorisági táblázatok, valamint a szociogram segítségével alakítottuk ki a következő mutatókat /a vizsgált

részproblémáknak megfelelően/, amelyekkel az osztályközösséget jellemezhetjük:

- Milyen mértékben tagolt a közösség:
 - a/ kölcsönösségi mutató
 - b/ sűrűségi mutató
 - c/ szociális izoláltság mutatója
- Mennyiben koncentrált a közösség
 - d/ CM /centrális-marginális/ mutató
- Milyen a közösségen belüli hierarchikus rétegződés és mellérendelő tagolás a közvélemény alapján . . .
 - e/ jelentőség-index
 - f/ szerep mutató
- Egyensúlyban van-e a közösség
 - g/ csoportlégkör mutatója

A vizsgált osztályközösség empirikus karakterisztikája

Mielőtt rátérnénk a vizsgálat eredményeinek bemutatására és elemzésének ismertetésére, felvázoljuk az osztály általános képét, a vizsgált részproblémákhoz legszorosabban kapcsolódó összefüggéseket megragadva.

Az osztály létszáma 33. Ebből lánytanuló 19 /1 osztályismétlő/, fiutanuló 14. A tanulók többsége értelmiségi szülők gyermeke, a fizikai dolgozók gyermekeinek száma: 7.

Az osztály tanulmányi átlageredménye jó /4,28/. A tanulók magatartása a tanítási órákon megfelelő.

Az osztályfőnök fő feladatának tekinti az osztály valódi közösséggé szervezését és nevelését. Ennek érdekében különösen gondot fordít az osztályon belüli primérközösségek kialakítására. Ez a szervezeti forma tudja a nevelők folyamatos irányítása mellett leginkább közvetíteni a követel-

ményeket. Így elérhető, hogy egy tanuló sem marad a közösségen kívül elszigetelt helyzetben. Nevelési szempontból fontos, hogy: "Mindenki tartozzék valamelyik primérközösséghez, függetlenül a közösség bármely szintjén viselt funkciójától. Sok felelős az egyik vonatkozásban az egész közösség szintjén utasításokat adhat, míg másik vonatkozásban saját primérközössége vezetőjének irányításához igazodik. A "parancsolni" és engedelmeskedni tudásnak ez a bonyolult rendszere, a többvontakozásu függőség, igen komoly személyiségformáló és közösséget összekovácsoló erő." /Idézet az osztályfőnöki naplóból./

Az osztályfőnök elsődleges céljai között szerepel, hogy a vezetőket, az aktívákat megismertesse a vezetés legfontosabb gyakorlati vonatkozásaival. Ezuton képezi őket jó vezetőkké, s az ő segítségükkel formálja az osztály közvéleményét, melynek alakulása elsődlegesen befolyásolja a közösség szerveződését.

Ezen elvek alapján alakultak meg már az első osztályban az intézményes csoportok. A II. évben e tanulmányi csoportokat némileg átszervezték, az előző évi 7 csoporttal szemben az idén 5 alakult meg.

A csoportok megoszlása a következő: /A zárójelbe tett számok a vizsgálati sorszámot jelzik. Feltüntetjük a tanulók funkcióit is, mert ezek összevetése az osztály belső értékelésével a későbbiekben érdekes következtetésekhez vezethet./

<u>Csoportbeosztás</u>			<u>Funkció</u>
I.	K. Zsuzsa	/17/	csoportvezető
	Zs. Sára	/33/	KISZ vezetőségi tag
	I. Márta	/12/	KISZ vezetőségi tag
	Z. Katalin	/32/	KISZ-titkár
	H. Gabriella	/11/	szervezőtitkár
	T. Zsuzsa	/27/	mozifelelős
	Sz. Erzsébet	/24/	KISZ jegyző

	<u>Csoportbeosztás</u>	<u>Funkció</u>
II.	P. Szilvia /21/ H. Ibolya / 9/ H. Márta /10/ J. Éva /14/ K. Ibolya /16/ T. Anikó /29/ T. Mária /30/	csoportvezető
III.	F. Éva / 7/ B. Ágnes / 1/ B. Margit / 4/ K. Andrea /18/ M. Zsuzsa /20/	csoportvezető
IV.	Sz. Szilveszter /25/ B. Viktor / 3/ K. András /15/ S. József /23/ T. Tamás /26/ T. Péter /31/	csoportvezető vöröskeresztes dekorációs felelős vitakör felelős
V.	K. Lajos /19/ B. Iván / 2/ B. János / 5/ D. Ferenc / 6/ G. Imre / 8/ J. István /13/ S. Gyula /22/ T. Gábor /28/	csoportvezető tisztaságfelelős KISZ vezetőségi tag

A csoportokat az osztályfőnök a csoportvezetőkön keresztül irányítja. A csoportok munkájukat minden félévben elemző módon értékelik. Különösen nagy szerepük van az egyes tanulók szorgalom- és magatartás jegyének megállapításánál.

Az osztály belső strukturája a rokonszenvekapsolatok
tükrében

A rokonszenvi választások alapján az osztály spontán csoportosulásainak rejtett hálózatát derítettük fel. E témakörhöz hat kérdést iktattunk be:

/A kérdések után a zárójelben áll az összegezésnél alkalmazott betűjelzés./

- 1/ Ki a legjobb barátod az osztályban? Miért ő? /B/
- 2/ Ha nehéz helyzetbe kerülnél, társaid közül kire számíthatnál a leginkább? /S/
- 3/ Ha személyes, bizalmas ügyed volna, kinek mondanád el osztálytársaid közül a legszívesebben? /D/
- 4/ Osztálytársaid közül kivel vagy együtt leggyakrabban és legszívesebben iskolán kívül is? /I/
- 5/ Kivel dolgoznál együtt legszívesebben a következő társadalmi munkán? /M/
- 6/ Osztálytársaid közül kivel tartanál fenn kapcsolatot legszívesebben érettségi után? /P/

Az 1. kérdés reálisan létező és tartósabb mély interperszonális kapcsolatot tételez fel a tanulók között, tehát objektív /legalábbis viszonylag objektív/ választ kapunk a kérdés konkrétságánál fogva. A továbbiakban feltett kérdések indirekt jellegűek, Így megbízhatóbb adatokat nyerünk a rokonszenv valódi természetére vonatkozólag. Azáltal, hogy a kérdéseket szituációhoz /3. 4. 6./ vagy egy adott tevékenységi formához /5./ kötöttük, igyekeztünk kiküszöbölni, vagy legalább a lehető legjobban csökkenteni annak lehetőségét, hogy a tanulók pillanatnyi helyzetükből, pszichikus állapotukból kiindulva felületes választ adjanak.

A kapott válaszokat az áttekinthetőség érdekében kölcsönösségi táblázatban /1. számú ábra/ foglaltuk össze. E matrix táblázat szerint a vizsgálatban szereplő tanulók

mint választók és mint választottak kerültek kimutatásba. A horizontális összegezés a leadott választásokat jelzi. Ebből megtudhatjuk, hogy ki választott egy adott szituációnak megfelelően vagy egy meghatározott feladathelyzetben sok, kevés vagy egyetlen osztálytársat sem. A vertikális összegezés a tanulók kapott választásait ábrázolja; tehát megmutatja, hogy kit választottak gyakran, ritkán vagy egyszer sem.

A bekarikázott betűjelzések a kölcsönös választásokat jelzik. A táblázatban feltüntettük:

A/ a tanuló kölcsönös kapcsolatait összesen

B/ a tanuló kölcsönös kapcsolatainak megoszlási értékét

Már a táblázatból is nagyon pozitív eredmény mutatkozik. Megállapítható, hogy az osztályban egyetlen tanuló sem maradt társtalan, valamennyi tanuló esetében fennáll kölcsönös, gyakran többszörösen kölcsönös kapcsolat.

Az osztály kölcsönösségi indexe - amely százalékosan mutatja, hogy az osztályból hány tanulónak van kölcsönös kapcsolata - 100. Ez az indexszám rendkívül kedvező, s tükrözi a tanulók közösségi érzelmeinek biztató alakulását.

A kölcsönös kapcsolatok számának és a tanulók számának viszonyából nyertük a sűrűségi indexet, amely szintén nagyon magas értéket mutat: 2,7. 1,5 feletti sűrűségi indexet általában már jónak minősítik. Ez a magas abszolút érték az előbbi megállapításunkat a kölcsönösségi kapcsolatok kedvező alakulásáról méginkább megerősíti. A tanulók között a többirányú kapcsolódás a domináló. Egyáltalán nem jellemző a rokonszenv szűk körben történő mozgása.

A kölcsönösségi indexből már magától értetődően következik, hogy a szociális izoláltság: 0,00 Nincs az osztályban kitaszított, magára maradt gyermek.

Osztálylétszám	33
Kölcsönösségi index	100 %
Sűrűségi index	2,7
Szociális izoláltság	0,0

A rokonszenvi választások kölcsönössége alapján készítettük el az osztály kapcsolathálózatát, szociogramját /2.számu ábra/. Ily módon plasztikusan ábráztuk az osztályban kialakult többirányú kapcsolatrendszert, igaz, ezuttal még csak keresztmetszeti vázlatot adunk. Az elemzés további mélyítésére még a későbbiekben kitérünk.

A kölcsönösségi vázlat bizonyítja, hogy az osztályban intenzív közösségi élet van. A közösség nagy része összefüggő csoportosulást képez. Zárt rendszerekkel találkozunk, s ez összeforrott baráti kapcsolatokra utal. Ezek a rendszerek azonban nem különállók, hanem egymással is összeköttetésben vannak. A baráti kapcsolatok rendkívül mélyek. Ezt mutatják a többszörös kölcsönösségi választások. /A vázlaton minden kölcsönösségi kapcsolatot egy-egy vonallal jelöltünk. A lányokat körök, a fiukat háromszögek jelzik, a benne feltüntetett szám a vizsgálati sorszám./

A közösség központjában helyezkedik el egy lányokból álló rendkívül szoros kölcsönös kapcsolaton alapuló zárt, sűrű öttagú csoport /33, 12, 24, 27, 17/. Különösen szoros a kapcsolat a 33-12, valamint a 24-27 között. Nyilvánvaló mély barátságról van szó.

Tekintélyes helyet foglal el a 17-es: 11 kölcsönösségi kapcsolata van. A csoport valamennyi tagja kapcsolódik hozzá, sőt a viszonylag különálló 11-sel is 4- irányú kapcsolata van. Bár zárt alakzatot említettünk, ezen belül azonban a 33-nak van még különösen jelentős pozíciója. 11 kölcsönös kapcsolata közül 2 a 28-as fiuhoz fűződik, s így ő köti össze a két nem szemmel láthatóan nagyon elkülönülő hálózatát.

A fiuknál a 28, 3, 6-os zárt alakzatot, háromszöget alkot. A 28 és 3 között nagyon mély kapcsolat fejlődött ki.

A 3-son keresztül kapcsolódik 6 fiu lánc ill. elágazólánc alakzatban a konglomerátumhoz.

A fiuk között szoros baráti kapcsolatra lehet következtetni, még a 13-22 között, viszont a 2-5 között meglehetősen gyenge kapcsolatról van szó, így a vázlat 2 páros kötődést tükröz. A két pár nem kapcsolódik sehova, az osztály központi alakzataival nincs kölcsönös rokonszenvük.

A lányoknál feltűnő a két csoportra szakadás. A fent már jelzett központi alakzaton kívül a 7-20-1-es mély kapcsolaton nyugvó háromszöghöz elágazólánc tapad /30-9-29-16-21-18-10/, ahol szintén szoros és többszörös választással találkozunk.

Vizsgáljuk meg a társas mező tagoltságát, a szociogram központjának és peremének viszonyát.

A szerkezeti színvonalat a CM /centrális - marginális/ mutatóval mérhetjük. Ehhez szükséges megállapítanunk, hogy a vizsgált közösségnek hány központja van, mekkora a hozzá kapcsolódó réteg, és végül: milyen kiterjedésű a közösség pereme, vagyis az a réteg, amely nem áll kapcsolatban a központtal /vagy központokkal/. A központi alakzatok, a befolyásuk alá vonható társas övezet és a perem osztályunkban a következőképpen alakul:

Az empirikus tapasztalatokat is figyelembe véve három központi alakzatot állapíthatunk meg:

33 - 12-24 - 27 -17 : ötös lánycsoport

28 - 3 - 6 : fiu háromszög

7 - 20 - 1 : lány háromszög

Tehát összesen 11 fő tartozik a központhoz /33,3 %/

11, továbbá a 14 - 32 - 4. lánc az ötös csoporttal van kapcsolatban

8, 15-19, valamint a 26 - 23, 25 - 31 a fiuk központi alakzatához kapcsolódik

30 - 9 -29 - 16 - 21 - 18 - 10 lánc pedig a lányok háromszög központjához tapad,

vagyis összesen 18 fő /54,6 %/ alkotja a befolyásolható társas övezetet.

A két páros: 13 - 22, 2 - 5, akik egyáltalán nem állnak kapcsolatban egyik központtal sem, az osztály 12,1 %-át képezik, ők kerültek a peremre.

A CM mutatónk a következőképpen alakul:

33,3 - 54,6 - 12,1

/Az átlagérték: 20 - 50 - 30/

A perem jóval kisebb az átlagértéknél. A befolyásolható réteg megfelel az átlagosnak. Erősen koncentrált közösségi szerkezettel állunk szemben.

Két momentumra fel kell figyelni, s ebben az irányban még javítani kell az osztály közösségi arculatán.

a/ A két lánycsoport külön áll egymástól, jóllehet mutatkoznak bizonyos kapcsolódási törekvések /egyirányú választás pl. 24 részéről a 20 felé, 14-től a 21 felé/, de itt nem elsődleges kapcsolatokról van szó, hanem általában pillanatnyi vagy egy adott feladat megoldásánál kialakuló kapcsolatról.

b/ A másik jelentkező probléma: a két nembeli tanulók elkülönülése. Hasonló helyzet állt elő, mint amelyet Mohás Livia vizsgálatában elemez.

Rokonszenv-szavazatokat ritkán adtak egymásnak a különne-mű tanulók, különösen a fiuk zárkóztak el.

Kölcsönösségi választás csak egy esetben fordult elő

28 - 33. A valódi ok feltárására leghivatottabb az osztályfőnök, mivel az állandó kontaktus, a valóságos életkeret, tevékenységi kölcsönhatás behatóbb tanulmányozása adhat erre csak kielégítő választ. Az okok között szerepelhet kétséggel "A tanulók túlzott rejtőzködése a tanárok előtt, továbbá az őszinteség hiánya önmaguk és társaik előtt. Az előítéletek és a régi sztereotípiák miatt természetes érdeklődésüket szégyellik."

Az intézményes és spontán csoport-
struktúra viszonyának elemzése

Bevezetőnkben jeleztük, hogy e vizsgálattal egyuttal arra a kérdésre is választ keresünk, hogy az osztályban kialakított intézményes csoportok mennyiben fedik a spontán csoportosulást, egyáltalán milyen a viszony az osztályon belüli intézményes csoportok látható és a spontán csoportosulások rejtett hálózata között.

Tökéletes fedés mutatkozik ezen a téren az I.sz. csoport esetében /3.sz. ábra/. Ez a csoport alkotja az osztály központját, szoros, de ugyanakkor rendkívül szerteágazó kapcsolataik vannak az egyes csoporttagoknak. A csoportban két tanulónak 11 kölcsönösségi választása van, közülük az egyik a csoportvezető /17/. A másik 11 kapcsolatértékű csoporttag /33/ köti össze a fiukkal a lányok alakzatát. Kissé meglepő, hogy a szintén e csoportba tartozó KISZ-titkárnak van a legkevesebb kölcsönösségi kapcsolata, összesen 5, s ebből csak 1 a saját csoportjához. Itt természetesen csak a kölcsönösségi mutatóról van szó. Az egyénnek az egész közösségben elfoglalt és elfogadott pozícióját azonban nem kizárólagosan a kölcsönösségi kapcsolatok határozzák meg. Vezetők esetében a túlzott egyoldalú érzelmi kötődés gátlóan is felléphet. Érdekesen alakul majd a titkár helyzetének vizsgálata a jelentőség-hálózat alapján.

A csoport kedvező kapcsolódási rendszerének kialakulásában feltétlenül szerepet kellett játszania annak a ténynek, hogy a csoport tagjai az átlagosnál többször kerülnek egymással kooperációs viszonylatba. Valamennyien fontos feladatot teljesítenek a KISZ szervezetben /vez.tag vagy aktiva, titkár/.

Ez a körülmény meggondolandó lehet a többi csoport irányításánál is. A többirányú tevékenységi formák nemcsak szí-

nezik a közösség életét, hanem a kapcsolatok mélyüléséhez, szélesebb körű orientálódáshoz is vezet, amely még kedvezőbben befolyásolhatja és meggyorsíthatja a közösséggé formálódás folyamatát.

A II.sz. csoport láncalakban mutatkozik, függetlenül az I.sz. csoporttól. Egy tanuló /14/ szakadt le a csoporttól, de a 18-as a III.sz. csoporttól ehhez a csoporthoz került a kölcsönösségi választások alapján, a 10-hez szoros baráti kapcsolat fűzi. Az intézményes csoportjával nincs kölcsönös érzelmi kötődése. A csoportra általában jellemző az intim kapcsolat. A párok nem különállóak, beletartoznak a közösségi hálózatba. A csoport azonban nem alkot zárt közösséget. Kevésbé dinamikus csoportról van ez esetben szó.

Az 5 tagú III.sz. csoportból a 7 - 1 - 20 zárt háromszöget alkot, hozzájuk kapcsolódik a II.sz. csoport is.

A hármas kapcsolatok esetén elég gyakran fennáll a "klikkesedés" veszélye, ezért ebben az esetben is érdemes lenne e háromszögű kötést más konstellációban is elemezni. Későbbiekben még mi is kitérünk e problémára. A csoporttól levált 18-as teljesen beépült a II.sz. csoportba, ahol a kölcsönösségi kapcsolata van. A 4-nek szintén másutt vannak kétoldalu kötődései /I.csoport/. A "Hivatalos" csoportjához nem fűzi bipoláris rokonszenv. A csoportvezető /7-es/ pozíciója megfelelő /10 szál/, bár nincs minden csoporttaggal közvetlen kapcsolata.

A fiúk esetében nem beszélhetünk olyan zárt és mély effektív kölcsönhatásról, mint amilyen a lányoknál találoztunk. A IV. csoporttagok láncalakban kötődnek egymáshoz. 7 kölcsönösségi szál a csoportvezetőhöz /25/ fut be, ill. tőle indul ki, de ez csak 2 tag között oszlik meg. A legtöbb /8/ kölcsönösségi választás a 3-ast érinti, rajta keresztül kapcsolódik a két fiú csoport egymással. A csoportból nem lóg ki senki.

Az V. csoport eléggé széteső állapotot mutat. A csoportvezetőnek /19/ egyáltalán nincs közvetlen kölcsönösségi kapcsolata csoporttagjaival. A 28 - 6 - 8 elég laza szerkezetű

láncot alkot, a 28-as sokkal inkább kötődik a IV. csoportbeli 3-hoz, mint csoporttársaihoz. Ehhez a csoporthoz tartozik hivatalosan a két külön páros /13 - 22; 2 - 5/, közvetlen kapcsolat nincs az intézményes csoporttal. Sok függ a csoportvezetőtől, s ebben az esetben is részben a csoportvezető hibája a csoport szétszakadása. A csoport nem létezik mint spontán kapcsolatok rendszere. Ezért itt több nevelési probléma is felmerülhet. Különösen a 2 - 5 esetében, akiknél tanulmányi téren is jelentkeznek nehézségek. A 13 - 22 páros kapcsolata a régi ismeretsséggel magyarázható, bár különállásuk nem indokolt.

Összegezésenként elmondhatjuk, hogy az intézményes kapcsolatokkal /1 csoport kivételével/ szinte teljesen szinkronban állanak a spontán kapcsolatok. Ez nagy jelentőségű a közösség-szerveződés folyamatára nézve, hiszen az intézményes csoportok nemcsak formális kapcsolatokat jelentenek, hanem a legtöbb esetben mély érzelmi töltésű baráti kapcsolatokat, amelyek viszont az egyes tanulók személyiségének fejlődésére elsődlegesen hatnak. Másrészt, a személyiség tulajdonságainak alakulását meghatározza az adott csoport közvéleménye, kibontakozó normarendszere. Az egyes csoportok közvéleményét pedig főként az egész osztály közösségében leginkább vezetőpozícióra szert tett csoport értékeitételei alakítják. Ezért nem lehet közömbös az osztályfőnökök számára, melyik csoport vagy kik válnak "hangadókká". Jelen esetben örömdetesnek mondható a KISZ-vezetők központi helyzete, azonban vigyázni kell arra, hogy ne szakadjanak el a többi csoporttól, ne emelkedjenek túlságosan a többség fölé.

A két nem közötti kapcsolat jelzett alakulásában közrejátszhatott az intézményes csoportok homogén összetétele. A legközelebbi csoportalakításnál ezt a kérdést alaposan meg kellene fontolni, s esetleg rögtön a kezdésnél heterogén csoportokat kialakítani. Ezuttal eléggé leegyszerűsítve mutattuk be az osztály helyzetét. A valóságban természetsszerűleg sokkal bonyolultabb kapcsolat-rendszerekről van szó. Ugy tűnik

azonban, hogy az alaphelyzetet az elsődleges kapcsolódási rendszereket illetően sikerült megragadnunk.

Hierarchikus eloszlás és szerepszerű differenciálódás
az osztályon belül

A társas mező tagoltságát a továbbiakban aszerint vizsgáljuk, hogy milyen az osztály tagjainak hierarchikus /alá-, fölérendeltségi/ eloszlása és szerepszerű /mellérendeltségi/ differenciálódása.

A szerepstruktura feltérképezésével arra a kérdésre kerestünk választ, mennyire koncentrált, egységes és stabil az osztályban érvényesülő szerepválasztási norma. Mivel a szerep egy tulajdonságot alapulvéve, egy adott helyzetnek megfelelően emeli ki a személyt, így az osztály társas mezőjében mellérendelő tagolást eredményez. Akit a társai egy bizonyos körben /feladat megoldásánál vagy egy helyzetben/ az átlagosnál többször emlitenek, annak a közösség ezt a szerepet adta, ezzel a "differenciál specifikummal" ruházta fel.

A szerepstruktúrán belül két területet különböztethetünk meg:

- a/ funkcióstruktúrát
- b/ értékelőstruktúrát

Vizsgálatunknál a szerepstruktúrán belül elsősorban a funkcióstruktura elemzésével foglalkozunk behatóbban, mégpedig oly módon, hogy megkíséreljük elemző módon összevetni az osztály szakcionált és nem szakcionált funkcióstruktúráját. /Az értékelőstruktura elemzését újabb vizsgálattal kiegészítve a későbbiekben fogjuk elvégezni./

A szerepstruktura megállapításánál három funkcióválasztást /szervező, csoportvezető, érdekképviselő/ és hat értékelő választást /népszerűség, műveltség, tehetség, sport, külső tulajdonságok, közösségi beállítottság/ kívánó kérdést ik-

tattunk be. A kapott válaszokat a gyakorisági táblázatban /4.sz. ábra/ összesítettük, s ennek alapján állapítottuk meg a szerep-mutatót. Az osztályban hat tanuló /2. 5. 6. 22. 23. 30./ egyáltalán nem kapott szavazatot a szerepre vonatkozólag. Átlagos szavazatok száma 19.4. Az átlagnál magasabb szavazatot kapták a következő tanulók:

32	57 szavazat
15	53 "
3	46 "
20	43 "
11	35 "
25	28 "
29	25 "
13	22 "
21	22 "
8	21 "
7	20 "
26	20 "
24	19 "

Vizsgáljuk meg az egyes kategóriákra lebontva a szerepválasztást. A szerepek körének bővítésével még differenciáltabb képet kaphattunk volna, ezuttal csupán néhány fontosnak ítélt szerepet emeltünk ki.

Funkcióra vonatkozó szerepválasztások

Mint már jeleztük, e választási csoporton belül három fő funkciót ragadtunk ki:

- 1/ szervezés /Ha kirándulni mennétek, ki lenne az osztályból a legalkalmasabb arra, hogy ezt megszervezze?/
- 2/ képviselet /Ha a tanári kar a tanulóifjúságot érintő kérdésről tárgyalna, s oda tanulókat is meg-

hivna, osztályotokból kit tartanál a legalkalmasabbnak arra, hogy érdekeiteket ott képviselje?/

3/ csop.vezető /Ha tőled függne, kit neveznél ki csoportvezetődnék?/

Az összevető elemzés lehetővé tette, hogy megállapítsuk e három fontos részterületen a nem szankcionált vezető pozíciók és a vizsgált területnek megfelelő funkcionárius pozíciója közötti viszonyt /egybeesés vagy elkülönülést/. A szankcionált funkcionáriusok csoportjába soroljuk mindazokat, akik "hivatalosan" nyerték el tisztségüket. A nem szankcionált funkcionáriusoknak azokat, akiknek ténylegesen érvényesülő tekintélyük van az osztályban, tekintet nélkül arra, hogy hivatalosan kinevezték-e őket vagy sem. /Hiebsch-Vorweg 1967./

A szervezési munkaterületen 9 tanuló nevének említése történik, ezek közül is nagy szótöbbséggel emelkedik ki a 11. sorszámú tanuló /összszavazat fele/, utána következik 16 %-os szavazati értékkel a 20. sorszámú tanuló, a harmadik helyen a 32. /12 %/. Az osztályban a "hivatalos" szervező titkár ugyancsak a 11-es, tehát ténylegesen elismert pozíciója van. A 20. nincs szankcionált funkciója ugyan, de jól sikerült UNESCO-rendezvények megszervezésével méltán vívta ki társai elismerését. A 32. sorszámú tanuló a KISZ-titkár, tehát szintén nem véletlenül esett rá a 12 % választása. Megállapítható, hogy a szervezés területén a szankcionált és nem szankcionált vezető pozíció egybeesik.

Az érdekképviselő területét vizsgálva a következő megállapításokhoz jutunk. A tanulók választása 15 társuk között oszlik meg. A szavazatok 50 %-a a 32.-re esik, utána egy tanuló sem éri el a 10 %-os választási értéket. Ez a választási irányulás az osztálytitkár felé hat, tehát az osztály tagjai valóban elfogadják a vezetőt kijelölt pozíciójának megfelelően.

A csoportvezetői feladat betöltésére a legalkalmasabbnak a 7. sorszámot tartják a tanulók. Megközelítőleg eléri az 50 %-os választási értéket. 20 % szavazatot kapott még a 25., és 13 %-ot a 19. sorszámú tanuló. Mindhárman kinevezett csoportvezetők. Tehát a szankcionált pozíciók ismét szinkronban állnak az osztályon belül ténylegesen elfogadott pozíciókkal. Viszont érdemes felfigyelni arra, hogy a másik két jelenlegi csoportvezető /21.17./ mindössze 0,3 % szavazati értéket mondhat magáénak.

Értékelő szerepválasztások

Az osztályban uralkodó értékitételek differenciáltságát a következő kérdésekre adott válaszok alapján vizsgáltuk:

- 1/ népszerűség /Ki a legnépszerűbb az osztályban?/
- 2/ műveltség /Ki képviselné osztályotokat műveltségi ki, mit tudon?/
- 3/ tehetség /Ki osztálytársaid közül, aki tehetsége révén leginkább fog érvényesülni?/
- 4/ sport /Ki a legjobb sportoló az osztályban?/
- 5/ külső /Ki az a fiú társaid közül, aki leginkább tetszik a lányoknak? Ki az a lány, aki leginkább tetszik a fiuknak?/
- 6/ közösségi /Kit tartasz társaid közül a legjobb közösségi embernek?/

Az osztályban a legnagyobb népszerűségnek a 15-ös örvend. Vizsgáljuk meg, melyik szerepértékkal korrelál: műveltség tekintetében szintén neki tulajdonítanak társai legnagyobb szerepet. Népszerűségét feltehetően magasfoku műveltségének köszönheti elsősorban. A népszerűségi rangsorban második helyen a 8. áll. Népszerűségének alapja mindenképp előtt abban rejlik, /az indoklásokat elemezve/ hogy ő az, aki minden helyzetben feltalálja magát, s találó megjegyzéseivel szórakoztatja társait, bár ez gyakran a tanórai fegyelem ro-

vására megy. Őt egyébként társai az osztály első 4 sportolója között említik.

Műveltség tekintetében kiemelkedik a már említett 15-ös, közvetlenül utána következik a 25-ös, ez utóbbi társai az osztály legtehetségesebb tagjának tartják.

Tehetséges tanulónak a 25-ösön kívül még a 13-ast ítéli meg az osztály, akit egyébként műveltségben is magasra értékel. A műveltség és tehetség megítélésében általában egybeesnek a választások, csak kis eltérések mutatkoznak.

Az osztály legjobb sportolói: fiuk közül 3. 8. -
lányoknál 29. 32.

A 29. ezen az egy kategórián belül jut tekintélyes szerephez, míg a többiek más területen is kapnak szerepet. Így a 8-as a már említett népszerűségi rangsorban áll az elsők között. A 32-es az értékelő választások között a közösségi beállítódás megítélésénél jutott szerephez /erre még kitérünk/.

A 3-as pedig azok közé a fiu tanulók közé tartozik, akik a leginkább tetszenek a lányoknak. Ezzel átmehetünk a következő kategóriába, amely azt mutatja meg, kik azok a lányok, akik legjobban tetszenek a fiuknak, s kik azok a fiuk, akik legjobban tetszenek a lányoknak. A fiuk közül itt kiválik a 3-as és a 15-ös, a lányok közül: 24 és 27. Az értékitételek általában a külső tulajdonságokon, megnyerő fellépésen alapulnak. A két lány ezen kategórián belül jutott szerephez. A 15-ösnek még négy kategórián belül tulajdonítanak vezető szerepet.

Közösségi beállítottság tekintetében találkozunk a legnagyobb megoszlással. A szavazatok 21 tanuló között oszlanak meg. A legjobb közösségi embernek a 20-ast tartják a tanulók /a műveltségi kategóriával korrelál, a funkció választások esetén pedig a szervező kategóriájával/. Rajta kívül még a 9-est, az osztálytitkárt könyvelik el társai kie-

melkedően jó közösségi embernek.

Hogy milyen részmotívumok játszottak közre ennél az értékitéletnél, további vizsgálódás tárgyát képezhetné pl. azáltal, hogy az értékelő szerepválasztások skáláját bővítenénk, s azután megvizsgálánk a korrelációt.

A szerepstruktúrát egészében vizsgálva a következő eredményhez jutunk. Az átlagnál jóval magasabb szavazatot kapott tanulók /összesen 13/ a következő megoszlásban jutnak vezető szerephez:

Kategória- érték	Tanuló	Összszavazat	M e g o s z l á s
4	15	53	népszerűség, műveltség, tehetség "tetszik a lányoknak"
4	32	57	képviselő, szervezés, sport, közösségi beállítottság
4	20	43	szervezés, közösségi beállítottság, műveltség, tehetség
3	25	28	csoportvezető, tehetség, műveltség
2	3	46	sport, "tetszik a lányoknak"
2	11	35	szervezés, közösségi beállítottság
2	21	22	tehetség, műveltség
2	13	22	tehetség, műveltség
2	8	21	népszerűség, sport
2	26	20	tehetség, műveltség
1	29	25	sport
1	7	20	csoportvezető
1	24	19	"tetszik a fiuknak"

A társas mező tagoltságát vizsgáljuk meg a hierarchikus

elosztás alapján. A hierarchikus megoszlást a jelentőség-mutatók segítségével fejezhetjük ki. "A jelentőség az egyéni- nek és a társasnak sajátos találkozása, amelyben a személyes vonások differenciálatlan hatékonysággá sűrűsödve jelennek meg. Az egyén elkülönül a társadalmi háttéren és viszonylatok csomópontjává válik." /Méri 1969./ Vagyis a társas méző differenciáltságának kritériuma mindenirányu társashatékonyság /itt: rokonszenv-, funkció-, értékelő választások együttesen/. Az e fajta differenciáltság alá- és fölérendeltségi rétegződést mutat. Egy közösségen belül jelentősnek tekintjük azokat az egyéneket, akik az egy személyre eső összesített szavazatok számának legalább másfélszeresét kapják.

A jelentőség index azt fejezi ki, hogy egy közösségben a tagoknak hány %-a lépett túl ezen a küszöbön. Ezeknek a közösség fokozott társas jelentőséget tulajdonít.

A vizsgált osztályban e fenti megállapítások a következőképpen érvényesülnek:

A minden irányu társas hatékonyság mutatóit táblázatban összesítettük/5.sz. ábra/. Az ez alapján kimutatott jelenetőség küszöb 49 /az egy személyre eső összesített szavazatok számának másfélszerese/. A jelentőség index 21 % /akik túllépték e küszöböt/. A jelentőség táblázat alapján rajzoltuk meg az osztály jelentőség modelljét, egybevetve a társaválasztási alakzattal /lásd 6. ábra/. Így dinamikusabb képet nyertünk az osztályról. A jelentőség modellben öt réteget tüntettünk fel. A belső két köríven helyezkednek el azok, akik a minden irányu társas hatékonyság tekintetében a legjelentősebb, illetve jelentős pozícióval rendelkeznek. A középső réteg az átlagos szavazattal rendelkezők csoportja, míg a két külső réteg a jelentőség szempontjából kedvezőtlen, ill. legkedvezőtlenebb helyzetűeké.

A legjelentősebbek: 3.; 15.; 20.; 32. közülük három: 15, 20, 32 a szerepválasztásoknál is kiemelkedően sok sza-

vazatot kaptak. Több kategóriában vezető szerephez jutottak. A 32-es az osztály KISZ-titkára.

Jelentős helyet foglalnak még el: 25, 26, 24, 27. Mind a négyen átlépik a jelentőség küszöböt.

Az átlagos szavazattal rendelkezők csoportja képezi a harmadik szintet /21 %/: 12, 11, 13, 7, 21, 29, 28.

Kedvezőtlen helyzetben vannak: 1, 10, 18, 9, 6, 8, 19, 33, 17. Ezek 29 %-ot tesznek ki, s ugyanilyen viszonylag magas arányban vannak képviselve az osztály egésze számára legkevésbé jelentős tanulók: 4, 14, 30, 16, 31, 23, 22, 2, 5. Többségükben ők azok a tanulók, akik a kölcsönösségi vázlatban a lánc-alakzatok végén állnak /4, 14, 16, 31, 23/ vagy teljesen külön állva, a főalakzatoktól függetlenül önálló bipoláris kapcsolatot képeznek /2, 5, 22/. Összegezés-ként mondhatjuk, hogy az osztály jelentőség-indexe kissé alacsony, s tulságosan magas a jelentőség szempontjából nem kellőképpen méltányolt tanulók mutatója /58 %/.

Az osztálylégkör vizsgálata

Annak megállapítására, hogy egy közösség egyensúlyban van-e, meg kell vizsgálni, hogy mennyiben szubjektivek a személyes /rokonszenvi/ és mennyiben objektivek a funkcióra vonatkozó választások. A funkcióra vonatkozó választások ugyanis a közvélemény hatására, a közösségi normákhoz igazodva már bizonyos objektivebb beállítottságot mutatnak.

Kiegyensúlyozottabb közösségben a rokonszenvi kérdésekben, szubjektív választás esetében nagy a szóródás, míg a norma-vezérlésű választásnál, a közösségi funkciók betöltésének megítélésében viszont kicsi a szóródás.

Az osztálylégkör-mutató viszonyszám, melynek baloldalára a rokonszenvi, jobboldalára a funkciókra vonatkozó választások átlagszóródása kerül. A vizsgált osztály értékmutatóit az alábbi táblázatban foglaltuk össze, s ez alapján állapíthatjuk meg a végleges osztálylégkör mutatót:

Rokonszenvi választások	Szóródás	Szóródás	Funkció választások
Barátság	1,5	5,6	Szervezés
Diszkrét ügy	1,4	3,5	Képviselet
Segítség- nyújtás	1,9	3,5	Csoportvezetés
Átlag	1,6	4,2	Átlag

Osztálylégkör-mutató tehát: 1,6 : 4,2

A táblázat baloldali számértékei alacsonyok, tehát a szóródás nagy: a személyes viszonylatokban elsősorban a szubjektív motivumok irányítják a választásokat. A jobboldalon a magas abszolútértékek kis szóródást jelentenek, tehát érvényesül a közösségi mérce, a közvélemény. A közösségi választások ezek alapján objektíveknek, az egyéniek pedig szubjektíveknek tekinthetők. Ez arra enged következtetni, hogy az osztályban kedvező légkör uralkodik, a közösség kiegyensúlyozott állapotot mutat.

A vizsgálati tapasztalatok összefoglalása

Végezetül szeretnénk néhány következtetésben összefoglalni a vizsgálati eredményeket.

Az osztály közösségi fejlettségi szintjét kívántuk vizsgálni a jelenlegi állapotában. Így nem kutattuk a közösség fejlődési tendenciáit. Ezt egy későbbi vizsgálattal összevetve végezhetjük majd el. Az adott stádiumról a következőket állapíthatjuk meg:

Jól szervezett közösséggel állunk szemben, ahol nincsen

közösségen kívül álló tanuló. Jellemző a többirányú kölcsönös kapcsolódás. A mély baráti kapcsolatok nem vezetnek "klikkesedéshez", hanem szervesen beépülnek a közösség szerkezeti alakzataiba. Ezek a kapcsolatok képezik tulajdonképpen a csoportokon belül érvényesülő erős kohéziót.

A primér közösségek nemcsak intézményes csoportok, hanem ténylegesen létező kapcsolatrendszerek. Egyedül az V.sz. fiú csoport esetében talákoztunk lazább szerkezettel, sőt kiválásokkal is. Ez azonban tudatos nevelői beavatkozással helyrehozható. A fiúk-lányok elkülönülése elég nagy mértékű, ezen szintén lehetne változtatni és éppen a közösségi kapcsolatok fejlesztése érdekében szükséges lenne az elszigetelődés fokozatos csökkentése. A közösség egyensúlyban van. Ezt a megállapításunkat két oldalról is alátámaszthatjuk: egyrészt - a társasmező tagoltságából kiindulva; a központ viszonylag nagy kiterjedésű, a befolyásolható réteg megfelel az átlagosnak. Erősen koncentrált a közösség szerkezete. Másrészt - a választások adekvációját tekintve. Mint láttuk, a személyes választások nagyon szubjektívek voltak, tehát a tanulók szubjektív vezérléssel képesek megválasztani pl. barátaikat, "munkatársaikat". A funkciók tekintetében nagy mértékben igazodnak a közösségi normákhoz, ebből viszonylag erős közvéleményre következtethetünk.

A spontán funkció-választások egybeesnek a szankcionált funkcionáriusokkal, tehát az osztály tagjai megfelelőnek tartják a jelenlegi tisztségviselőket az adott munkaterületen.

Az osztályközösségben 21 % jut jelentőségi pozícióhoz. Ez valamivel alacsonyabb mint az általunk ismert eddigi vizsgálatok átlageredményei. A szerepindex magasabb /39 %/, mint a jelentőségmutató, s ez az arány a harmónikus közösség irányába mutat /összevetve az eddigi kutatások eredményeivel./

Megállapíthatjuk, hogy az osztály a másfél év alatt magas közösségi fejlettségi szintet ért el. Ennek kialakulása-

ban elsődleges szerepet játszott az osztályfőnök céltudatos és differenciált nevelőtevékenysége.

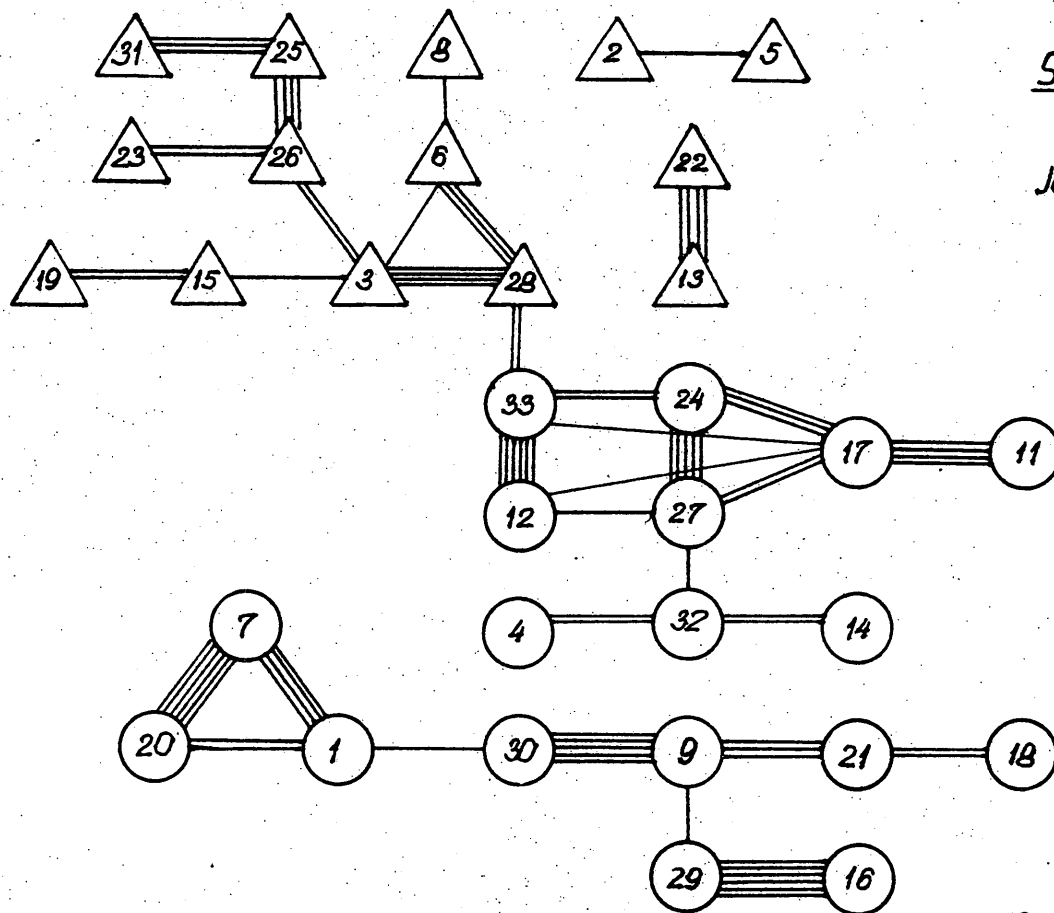
Pädagogisch-psychologische Untersuchung eines
Klassenkollektivs in einem Gymnasium
/Resümee/

Die Arbeit widmet sich der pädagogisch-psychologischen Untersuchung eines Klassenkollektivs in einem Gymnasium mit der Zielsetzung, die Gestaltung des kollektiven Erziehungsstandes zu erforschen.

Im Verlauf der Untersuchungen werden vom Verfasser Kombinationen vielfaltiger Methoden- von empirischer Tatsachenaufnahme /mittels Beobachtung, Exploration, Analyse schulischer Dokumente/ bis zur exakteren mehrzweckigen soziometrischen Methodik - angewandt.

Ihre Teilnahme an der praktischen Erziehungsarbeit /Unterricht in russischer Sprache/ über ein halbes Schuljahr, dienten der Verwirklichung bestimmter Elemente des natürlichen Experimentes.

Die Arbeit zeigt /als Ausgangsbasis/ die empirische Charakteristik der Klasse, vergleicht diese mit den Schlussfolgerungen, die den Untersuchungsergebnissen gezogen worden und unterbreitet praktische Vorschläge zur weiteren Verbesserung der Beziehungen innerhalb des Kollektivs.

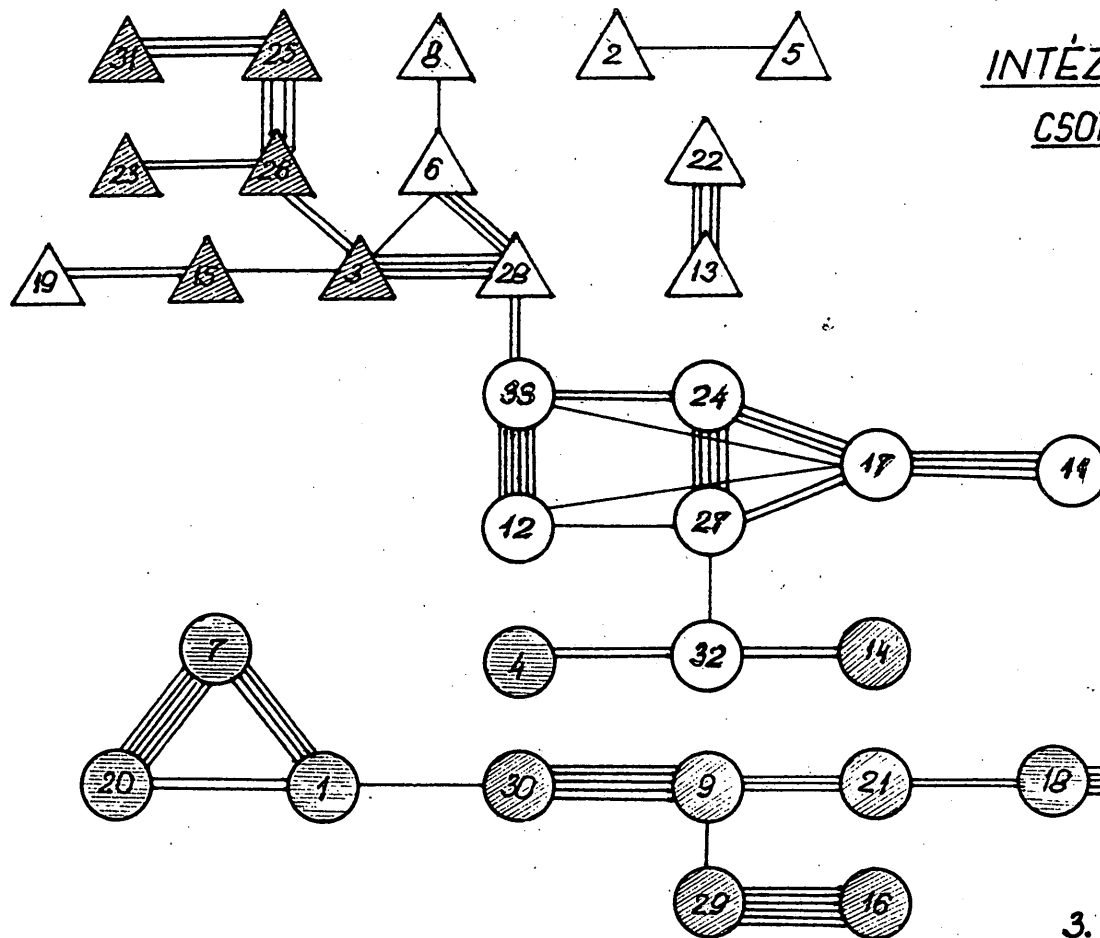
SZOCIOGRAM

Jelmagyarázat:

○ lány

△ fiú

2. számú ábra

INTÉZMÉNYES és SPONTÁN
CSOPORTSTRUKTURA

3. számú ábra

SZEREP-VÁLASZTÁSOK

Választottak	Funkcióválasztások			Értékelő választások						Összesen
	Szervező	Képvisező	Csoportvezető	Népszerűség	Műveltség	Tehetség	Sport	Külső	Közösségi beállítottság	
1	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	—	2	—	2	1	4	16	20	1	46
4	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	1	2	15	—	—	1	—	—	1	20
8	—	1	—	11	—	1	8	—	—	21
9	—	1	—	—	—	—	—	1	2	4
10	—	—	—	—	1	—	—	—	2	3
11	24	2	1	—	—	3	—	—	5	35
12	5	1	—	—	—	7	—	—	2	15
13	—	1	1	1	8	10	—	—	1	22
14	—	—	1	—	1	—	—	—	—	2
15	—	1	—	14	12	6	—	19	1	53
16	—	—	1	—	—	1	—	—	1	3
17	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
18	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
19	—	—	5	—	—	—	—	—	—	5
20	8	4	—	2	8	6	—	—	15	43
21	—	3	1	—	8	7	—	—	3	22
22	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
24	—	—	—	2	1	1	—	15	—	19
25	—	—	7	—	11	10	—	—	1	29
26	1	4	—	—	6	6	—	1	2	20
27	2	3	—	—	—	1	—	10	1	17
28	1	1	—	1	7	—	4	—	4	18
29	—	—	—	—	—	—	20	3	2	25
30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
31	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2
32	6	26	2	2	1	1	8	2	9	57
33	3	1	—	—	—	—	2	—	1	7
Ö.	51	53	35	35	67	65	58	71	61	526
M.	9	15	10	8	13	15	6	8	21	27
Sz.	5,6	3,5	3,5	4,3	5,1	4,3	9,6	8,8	2,9	19,5

Ö. = összesen

M = megoszlás

Sz. = szóródás

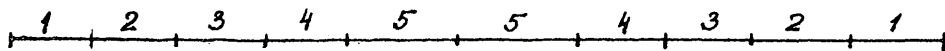
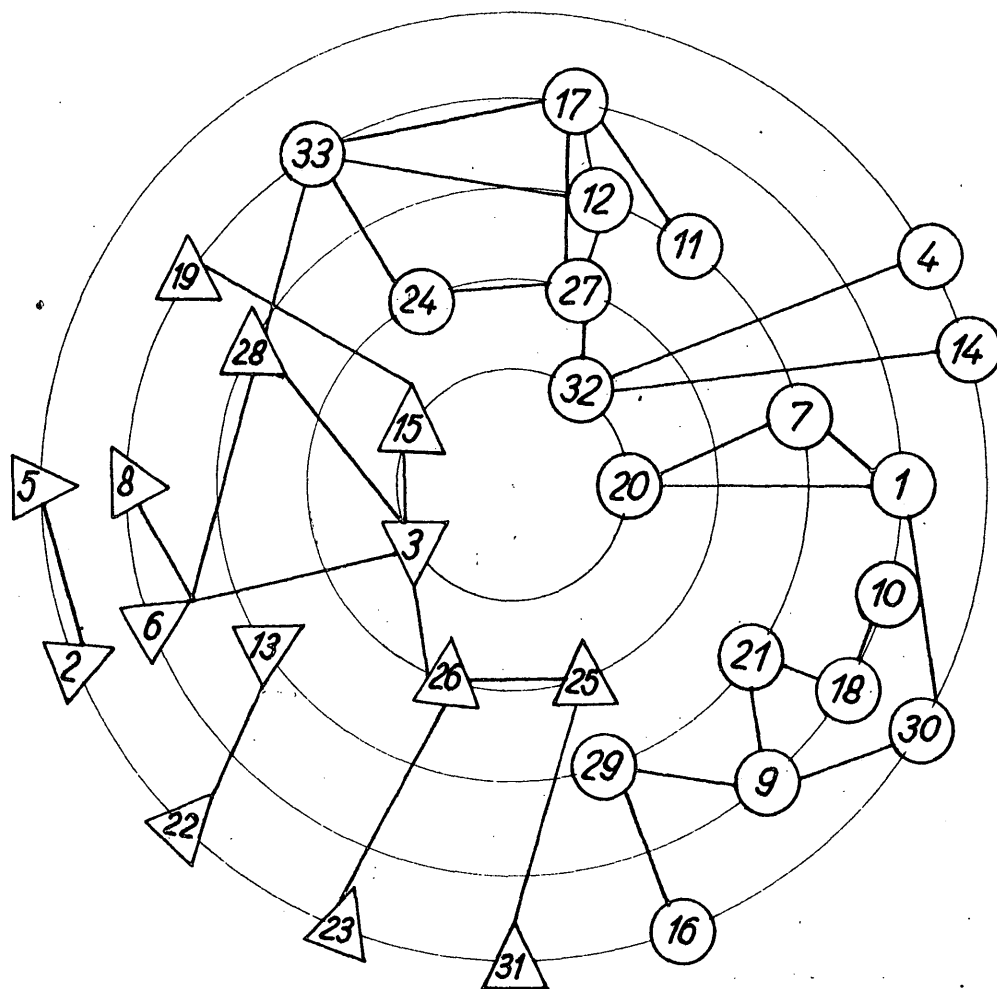
4. számú ábra

MINDENIRÁNYÚ TÁRSAS HATÉKONYSÁG

Tanulók	Szavazatok száma		
	Rokonszerinti választások	Szerep- választások	Összesen
B. A. 1	18	3	21
B. I. 2	5	—	5
B. V. 3	43	46	89
B. M. 4	2	2	10
B. J. 5	8	—	8
D. F. 6	18	—	18
F. É. 7	19	20	39
G. I. 8	7	21	28
H. I. 9	24	4	28
H. M. 10	13	3	16
H. G. 11	12	35	47
I. M. 12	25	15	40
J. I. 13	13	22	35
J. É. 14	4	2	6
K. A. 15	27	53	80
K. I. 16	9	3	12
K. Zs. 17	23	1	24
K. A. 18	24	2	26
K. L. 19	12	5	17
M. Zs. 20	25	43	68
P. Sz. 21	21	22	43
S. Gy. 22	12	—	12
S. J. 23	5	—	5
Sz. E. 24	30	19	49
Sz. Sz. 25	27	29	56
T. T. 26	31	20	51
T. Zs. 27	31	17	48
T. G. 28	29	18	47
T. A. 29	12	25	37
T. M. 30	14	—	14
T. P. 31	9	2	11
Z. K. 32	13	57	70
Zs. S. 33	21	7	28
Összesen :			1097
Megoszlás :			33
Átlag :			33,2
Jelentőség-küszöb			49
Jelentőség index			21 %

5. számú ábra

TÁRSVALASZTÁS és HIERARCHIKUS ELŐSZLÁS

Jelentőség - megoszlás :

5 legjelentősebb	3 átlagos	2 kevésbé jelentős
4 jelentős		1 legkevésbé jelentős

6. számú ábra

A LEVÉLIRÓ BETHLEN MIKLÓS ARCKÉPÉHEZ

/Két kiadatlan levél közlésével/

A Tudományos Diákkörök X. Országos Konferenciáján az
Irodalomtörténeti Közlemények különdijával kitüntetett
dolgozat

Jankovics József
V. évf. magyar-angol
szakos hallgató

A tanulmány teljes terjedelmében olvasható az Acta Universitatis Szegedinensis, Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tom. X/XI. Szeged, 1971. kötetében, ezért jelen kiadványban elégségesnek tartottuk magyar és angol nyelvű kivonatát közölni.

A XVII. századi Erdély híres politikusának és memoárirójának levelei - mint művészi emlékek - ezideig még nem kerültek vizsgálat alá. Ez a tanulmány Bethlen M. levéli-rásbeli tehetségét igyekszik bizonyítani. Bethlen levelei egyrészt megbízható források a történész számára, másrészt bennük jól követhető prózája fejlődése főműve /Önéletírás/ előtt és után. Két kiadatlan levelének közzétételével jól ismert könyvében használt módszerének előzményeit mutatjuk be.

+++++

Miklós Bethlen and his Letters

/Summary/

The letters of the famous 17th century Transylvanian politician and memoirist have not been examined as works of art yet. This study is to prove his capacities in letter-writing too. On the one hand Bethlen's letters are trusty sources for historians and on the other, lend themselves to follow the development of his prose, before and after his chef-d'oeuvre: Memoires /Önéletírás/. Two unpublished missives are added to represent the forerunners of his methods used in his well-known book.

+++++

NEUERE ANGABEN ZUR FRÜHBRONZEZEIT DER
SÜD-TIEFEBENE

A Tudományos Diákkörök X. Országos Konferenciáján
az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudomá-
nyi Kara dékánjának különdijával kitüntetett dolgo-
zat

ifj. Kürti Béla
V.évf. történelem-régészet
szakos hallgató

Im Verlaufe der Jahre 1969-1971 sind auf der Tiefebene zwei geschlossene Fundkomplexe /Siedlungspuren von János-szállás und das Urnengrab von Magyarcsanád-Bökény/ entdeckt worden, deren Analyse einerseits unsere Kenntnisse über die Frühbronzezeit dieses Gebiets bereichert, uns andererseits möglich gemacht hat, bisher unpublizierte, bzw. zum Teil publizierte Funde an eine genaue chronologische Stufe, bzw. Kultur zu binden.¹

Im Juni 1969 sind bei Bodenarbeiten in Jánosszállás, in der "Katonapart" genannten Gegend, aus verschiedenen Zeitaltern stammende Gefäßescherben zu Tage gefördert worden. An der in einem langgestreckten, sandigen Hügelhang gelegenen Fundstelle erschloss Csanád Bálint, der die Fundrettung leitete, Gruben aus der Árpádenzeit, sarmatische Wohnhäuser und Gruben sowie urzeitliche Abfallgruben.²

Auf Grund des Fundmaterials haben sich 5 Gruben /11, 15, 18, 18a, 26/ als urzeitlich erwiesen. Sie lagen in zwei Gruppen 52 meter voneinander entfernt. Es ist nicht gelungen, zwischen ihnen weitere zusammenhänge festzustellen. Ausser den Gruben waren übrige Siedlungerscheinungen /Kulturschicht/ nicht zu beobachten.

Das thypischste Bruchstück des Fundkomplexes stammt aus der Grube 18a: die Randscherbe einer innerverzierten sogenannten Zóker-Schüssel /Taf.I. Abb.1/. Dieser Typ, der Leiterfund der Makó-Gruppe der Zók-Kultur datiert das Fundmaterial der Grube eindeutig.³

Im Fundmaterial kamen hauptsächlich Fundstücke vor, die als zu dieser Gruppe gehörig betrachtet werden können, so ist die Fundstelle als eine Siedlung der Makó-Gruppe zu verzeichnen. Dieser Schlussfolgerung entspricht auch der Charakter der Fundstelle und der ausgegrabenen Objekte, der mit unserem Bild über andere Fundorte der Gruppe /Csongrád-Saroktanya,⁴ Hódme-

zóvásárhely-Barci rét⁵/ übereinstimmt. Auch die Analyse der in den Gruben gefundenen Tierknochen bestätigt diese Behauptung.⁶

Genaue Analogien der Ebenfalls aus den Gruben 18a und 18 stammenden tiefen Schüsseln und Becher /Taf.I. Abb. 2-6/ im bisher bekannten Fundmaterial der Makó-Gruppe nachzuweisen ist uns jedoch noch nicht gelungen. Die dreifache Rippenverzierung des Gefäßes der Abbildung 1. der Tafel II. kommt in unserer Gegend lediglich in der Nagyréver-Kultur und in der Gruppe Óbéba-Pitvaros vor.⁷ Auf Grund der Rippenformung sowie des Materials und der Proportionen der Gefäße können die Gegenstände vor allem zur Gruppe Óbéba-Pitvaros gezählt werden. Es ist anzuerkennen, dass uns ähnliche Gefäße aus dem Fundmaterial der Gruppe noch nicht bekannt sind, es sei mir jedoch erlaubt zu bemerken, dass wir die Gruppe erst von Gräberfeldern kennen, besitzen also kein vollständiges Bild über ihre Keramiken. /Es ist das Fundmaterial des Fundortes in Jánosszállás das erste, in dem die Gegenstände der Gruppe Óbéba-Pitvaros zum erstenmal auf der Siedlung vorkommen./

Gerade dieser Fakt verleiht der Fundstelle eine grosse Bedeutung. Die Forschung hält die angrenzende Gleichzeitigkeit der Makó-Gruppe der Zók-Kultur und der Gruppe Óbéba-Pitvaros erst theoretisch für möglich.⁸ Das Gesamtbild der Keramiken der Siedlung bei Jánosszállás weist darauf hin, dass wir hier einer späten Siedlung /Phase?/ der Makó-Gruppe gegenüberstehen. Das Fundmaterial scheint den Zeitraum fixiert zu haben, in dem die Ankömmlinge der Gruppe Óbéba-Pitvaros mit der aus der Makó-Gruppe in die Nagyréver-Kultur übergehenden örtlichen Bevölkerung in Kontakt geraten sind.
++++

Auf der in der Fachliteratur bereits veröffentlichten Fundstelle bei Magyarcsanád-Bökény⁹ fand in den Monaten Juni und Juli 1971 eine Fundrettung unter Führung von Katalin Nagy statt.¹⁰ Die Fundstelle liegt am Dorfrand, unmittelbar am

rechten Ufer des Flusses Maros. Von Jahr zu Jahr wird ein bedeutendes Uferabschnitt an einer Krümmung vom Wasser unterspült, so wird die Fundstelle laufend zerstört. Im Verlaufe der Fundrettung sind aus dem Urnengrab folgende wichtigere Gegenstände geborgen worden:

- eine Urne mit kalzinierten Knochen, die auf Grund ihrer Analogien¹¹ zur ersten Periode der Nagyréver-Kultur gerechnet werden kann /Taf. II. Abb. 4/.
- eine innerverzierte Zóker-Schüssel, der Leiterfund der Makó-Gruppe¹² /Taf. II. Abb. 3/.
- eine quaderförmige Nadel aus Bronze /Taf. II. Abb. 2/.

Die vergleichende Untersuchung der Urne und der Schüssel gewährte uns die Möglichkeit einer interessanten Schlussfolgerung. Beide sind gleicher Farbe und gleicher Ausführung: ihre Anfertigungstechnik und ihr Material sind so ähnlich, dass wir annehmen müssen: derselbe Töpfer hat sie aus demselben Material erzeugt. Aus dieser Annahme ergeben sich jedoch folgende:

- die Urne ist auf Grund der Analogien der Schüssel an die Bevölkerung der Makó-Gruppe zu binden;
- die Schüssel stammt auf Grund der Analogien der Urne aus der ganz späten Periode /Phase?/ der Makó-Gruppe.

Das Fundmaterial des Grabes haben wir zu der Makó-Gruppe gerechnet /dieser entspricht aus der Ritus¹³/, chronologisch kann es auf die Zeitgrenze /Übergangsphase?/ der Makó-Gruppe und der Nagyréver-Kultur gesetzt werden.

+++++

In den beiden obigen Fundkomplexen haben wir das Fundmaterial von drei archeologischen Gruppen bzw. Kulturen /Makó-Gruppe der Zók-Kultur, Nagyréver-Kultur, Óbéba-Pitvaros-Gruppe/ erkannt. In dieselben Gruppen haben wir das von den unterstehenden Fundstellen stammende und zum Teil im Móra Ferenc Museum /Szeged/ gehütete Fundmaterial eingeteilt:

Makó-Gruppe: Apátfalva-Bökény, Battonya-Gödrösök,
Kiszombor-N, die Gegend von Klárafalva,
Tápé-Malajdok, Rábé-Ankainsel, Bácsalmás

Nagyréver-Kultur: Ada-Komlósi, Dómaszék, Unbekannte
Fundstelle, Kiszombor, Öthalom,
Szatymaz, Vajhát, Jánosszállás-Acker
von Gróf Á., Baks-Sandgrube, Gyula-
Törökzug

Óbéba-Pitvaros-Gruppe: Röszeke, Törökkanizsa.

Von den obengenannten würdigen wir eingehender Schilderung
die folgenden:

Auf der Fundstelle Tápé-Malajdok während der Ausgrabung
im Jahre 1943 sind manche Gefäßescherben ausfindig gemacht
worden, die auf Grund ihrer Analogien zur Makó-Gruppe
gerechnet werden können.¹⁴ Auf den rumänischen Fundstellen
des Foltesti-II. Horizontes haben wir zahlreiche Parallelen¹⁵
eines der Bruchstücke mit Kerbenverzierung /Taf. II. Abb. 6/
entdeckt, bei denen diese Verzierungsart vorherrscht.

Dieselbe Verkerbung kommt auch am Askos von der Rábé-
Ankainsel¹⁶ vor, die den Fund ebenfalls als den der Makó-
Gruppe auszeichnet.

Die ausführliche Analyse des auf der Fundstelle Gyula-
Törökzug gefundenen kleinen Bechers führt zu interessanten
Folgerungen. Seine Form, seine Proportionen, Ansatzstelle des
Henkels - weisen ihn in den Kreis der Nagyréver-Kultur;
zahlreiche seiner Verzierungselemente sind jedoch der Zók-Kul-
tur eigen /Gebrauch der Kalkeinlage, eckige Rahmen,
schrattierte Oberflächenbearbeitung, Zickzacklinie, u.s.w.¹⁷/.
Auch die Art, wie die Kalkeinlage aufgebracht wurde /schmale,
gradlinige Einritzung/ erinnert uns wiederholt an die
Verzierungsweise der Nagyréver-Gefäße. /Taf. II. Abb. 5./
Wir sind der Meinung, dass dieser Typ in seinen morpholog-
ischen Merkmalen die Stilelemente der Zók- und Nagyréver-Kul-

tur in glücklicher Weise vereint, und damit weist er auf den genetischen Zusammenhang der beiden archeologischen Komplexe hin.

+++++

Die auf Grund der obenbeschriebenen Fundkomplexe aufwerfbaren Probleme zusammengefasst: sind wir der Auffassung, dass noch zahlreiche, die Frühbronzezeit der Süd-Tiefebene betreffenden Fragen auf ihren Abschluss warten lassen, und bei dem heutigen Stand der Forschung können wir nur die Forschungsaufgaben /in bestimmten Fällen die Richtung der Lösung/ ansetzen.

Der, als die früheste bronzezeitliche Bevölkerung betrachteten Kurgan-Kultur ist auf unserem Gebiet die Makó-Gruppe der Zók-Kultur gefolgt.¹⁸ Selbst die Herkunft der Gruppe ist fraglich. Nach Ansicht von Nándor Kalicz¹⁹ sei sie auf Pécelser Grund unter von der Steppe herkommenden und auch südlichen und nordwestlichen Einflüssen entstanden. Neuerdings haben Gyula Gazdapusztai²⁰ und Gábor Bándi²¹ die Frage ihrer genetischen Verbindung mit dem Foltesti-II. Horizont aufgeworfen.

Auch das geschichtliche, chronologische Verhältnis der Gruppen der Zók-Kultur zueinander ist nicht ausreichend geklärt; der Unterschied zwischen ihnen nicht strikt ausgearbeitet. Der Grund dafür ist, dass wir selbst die Makó-Gruppe kaum kennen, ihre bisherigen Fundstellen sind lediglich durch Streufunde gekennzeichnet. Regelmässige Ausgrabungen wären auch nur deshalb ratsam, weil die Notwendigkeit der inneren chronologischen Unterteilung der Gruppe dieses erfordert.²² /Die Aufstellung einer inneren Chronologie kann selbstverständlich bloss durch kvalitative und kvantitative Analyse von reichem Fundmaterial erfolgen./

Auch die Frage der Entstehung der Nagyréver-Kultur schliesst eng an die Geschichte dieser Gruppe an. Zahlreiche

Anzeichen weisen darauf hin, dass sie sich aus der volkstümlichen Grundlage der Makó-Gruppe unter Einwirkung der Glockenbecherkultur herausgebildet hat. Es fragt sich nur, ob sich dieser Prozess ausschliesslich im Gebiet der Donau-Krümmung abgewickelt hat,²³ oder ob mit ihm auch auf der Süd-Tiefebene zu rechnen ist. Allerdings steht die Frage nach wie vor offen, ob die Nagyréver-Kultur überhaupt im Maros-Gebiet über eine selbständige Siedlung verfügt hat. Ihre Funde sind uns vorwiegend aus Gräberfeldern - sogar aus Gräbern anderer Kulturen bekannt!²⁴ Diese Fälle lassen übrigens auf die relativ lange Bestandsdauer der Kultur schliessen: ihre frühesten Funde aus der Übergangsperiode kommen in Jánosszálás, ferner in Magyarcsanád-Bökény vor; etwas spätere Phase vertreten die in den Gräberfeldern von der Gruppe Óbéba-Pitvaros erschlossenen Nagyréver Gefässe;²⁵ und eine noch spätere Periode stellen die auf den Gräberfeldern der aus der Gruppe Óbéba-Pitvaros emporgekommenen²⁶ Szőreg-Perjámos-Kultur entdeckten Funde des Typs von Kőtörés²⁷ dar.

Eine wichtige Aufgabe erscheint ferner die Verbreitungsgebiete der einzelnen Gruppen voneinander abzusondern, zwischen ihnen eine Grenze zu ziehen. Diese Problematik muss von der künftigen Forschungen, in erster Linie von den Geländebegehungen auf der Süd-Tiefebene eindeutig beantwortet werden.

+++++

Anmerkungen

- ¹ Die vorliegende Abhandlung ist die abgekürzte Zusammenfassung des Beitrags der in der X-ten Landeskonferenz der Wissenschaftlichen Studentenzirkel /April 1972. Budapest/ verlautet ist. - Der vollkommene Text mit den Beilagen wird im Jahrbuch 1972. des Museums Móra Ferenc /MFME/ erscheinen.

- ² Betreffs der Fundumstände siehe Bálint Csanád: Adatok a kutya X-XII. századi szerepéhez, MFME. 1971. - Hiermit danke ich Csanád Bálint, dass er mir die Publikation des Fundmaterials für möglich gemacht hat.
- ³ Die Analogien siehe: Banner, J., Dolg. 1939. 77-80.; Gazdapusztai, Gy., Arch. Ért. 93 /1966/ Abb. 7: 1-2.; Kalicz, N., Die Frühbronzezeit in Nordost-Ungarn. Bp. 1968. 77-80, bzw. Taf. VI. Abb. 5.; u.s.w.
- ⁴ Gazdapusztai, Gy., a.a.O.
- ⁵ Ausgrabung von Katalin Nagy; unpublizierte.
- ⁶ Die Analyse des Tierknochenfundes hat Zsigmond Igriczi Hochschüler durchgeführt. - In den Gruben sind die Überreste folgender Tiere ausfindig gemacht worden: Bos taurus, Ovicaprinae, Sus scrofa domestica, Capreolus capreolus, Unio-Muschel
- ⁷ Bóna, I., Alba Regia 2-3 /1963/ Taf. X-XIII.; derselbe, Alba Regia 4-5 /1965/ Taf. II.
- ⁸ Bóna, I., Alba Regia 4-5 /1965/ 28-29.
- ⁹ Banner, J., Dolg. 1926. 72-113.
- ¹⁰ Hiermit danke ich Katalin Nagy, dass sie mir die Publikation des Fundmaterials für möglich gemacht hat.
- ¹¹ Analogien siehe: Bóna, I., Alba Regia 2-3 /1963/ Taf. I-VI.; Mozsolics, A., Acta Arch. Hung. 2 /1952/ Taf. XXIV. Abb. 5. u.s.w.
- ¹² vgl. die Anmerkung 3.
- ¹³ Kalicz, N., a.a.O. 81-82.
- ¹⁴ Trogmayer, O., Tápé területének régészeti emlékei = in Tápé története és néprajza, Tápé, 1971. 36.
- ¹⁵ Analogien siehe: Florescu, M., Arch.Mold. II-III. /1964/ Fig. 2/14, 3/8; Morintz-Roman, Dacia XII /1958/ Taf. 46.

- Abb. 2, T. 47/2,7, T. 48/1.; u.s.w.
- 16 Banner, J., Dolg. XV /1939/ 84.; Kalicz, N., a.a.O. 78.
- 17 Analogien siehe: Schmidt, R.R., Die Burg Vučedol. Zagreb, 1945, entsprechende Tafeln; Kalicz, N., a.a.O. entsprechende Tafeln; Bóna, I., Alba Regia 2-3 /1963/ Taf. I-VIII.; u.s.w.
- 18 Bóna, I., Acta Ant. et Arch. VIII /1965/ 62.; Gazdapusztai, Gy., Rad Novi Sad 14 /1965/ 43-48.; Kalicz, N., a.a.O. 56-61.
- 19 Kalicz, N., a.a.O. 105-109
- 20 Gazdapusztai, Gy., MFME 1966-67/2. 97.
- 21 Bándi, G., MFME 1966-67/2. 76.
- 22 vgl. Dimitrijević, Arheoloski Vestnik Ljubljana VII /1956/ 408-421.; Korošec, Rad Novi Sad 1959; 5-20; Bándi, G., Alba Regia 8-9 /1967/ 23-33.; u.s.w.
- 23 Schreiber, R., MFME 1966-67/2. 63-70.
- 24 Bóna, I., Alba Regia 2-3 /1963/ 11-23; derselbe, Acta Ant. et Arch. VIII /1965/ 64-65.
- 25 derselbe, Alba Regia 2-3 /1963/; derselbe, Alba Regia 4-5 /1965/.
- 26 Girić, M., MFME 1966-67/2. 57-62; Trogmayer, O., a.a.O. 36.
- 27 Foltiny, I., Dolg. 1941.; Bóna, I., Alba Regia 2-3 /1963/.

Ujabb adatok a Dél-Alföld kora-bronzkorához
/Rezümé/

Az utóbbi évek folyamán a Dél-Alföldön előkerült zárt leletgyűttesek elemzése egyrészt újabb adatokat szolgáltatott a terület korabronzkorának ismeretéhez; másrészt lehetőséget adott arra, hogy eddig közöletlen ill. részben közölt leleteket pontos kronológiai szinthez ill. kulturákhoz kössünk.

E leletegyüttesek és szórványleletek feldolgozása során további adatokat nyertünk a terület korabronzkorának topográfiai, gazdasági, időrendi és történeti kérdéseinek tárgyalásához.

A Jánósszálláson feltárt lakótelep /elsősorban kerámiaja alapján/ a Zóki kultúra Makói csoportjába sorolható. Bizonyos edényformák a Harangalaku edények ill. a Zsinegdíszes kerámia kultúrájának hatására mutatnak, más típusok pedig az Óbéba-Pitvaros csoporthoz köthetők. /Esetleg felvethető a Nagyrévi kultúra legkorábbi anyagával való kapcsolat is./ A telep kerámiájának összeképe arra utal, hogy a Makói csoport kései telepeként /fázisaként?/ kell számontartanunk. A leletanyag azt az időszakot rögzíti, amikor az ujonnan érkezett Óbéba-Pitvaros csoport népessége érintkezésbe került a Makói csoportból Nagyrévi kultúrává fejlődő helyi lakossággal.

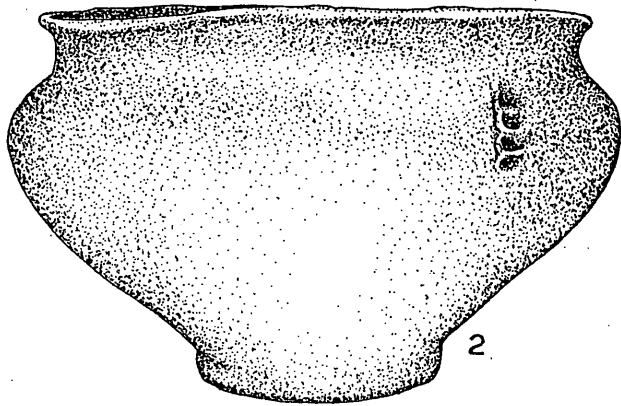
A Magyarcsanád-Bökény lelőhelyről előkerült hamvasztásos sir belül diszitett ún. zóki típusú tálja mellett nagyrévi jellegű urna, rátett bordadiszű kis-fazék és bronztü töredékei kerültek elő. A sir környékén gyűjtött szórványcserepek és egy ugyaninnen származó másik urna a sir anyagához hasonlóan a Makói csoport kései fázisába sorolható.

A Budapest-környéki korabronzkori leletek alapján a jelenlegi kutatás a Nagyrévi kultúra geneziséét a Makói csoport és a Harangalaku edények kultúrája összeolvadásában látja. A dél-alföldi leletek a Makói csoport és a Nagyrévi kultúra genetikai összefüggését megerősítik. Tipológiai elemzés alapján úgy véljük, hogy az átalakulás időszakát /az Óbéba-Pitvaros csoport megjelenésével egyidejű Proto-Nagyrév időszakot/ jelzik többek közt a már nagyrévi alaku, de még zóki diszítésű edények.

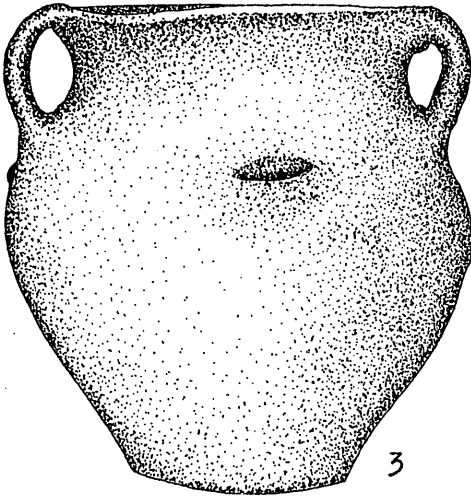
I. TABLA

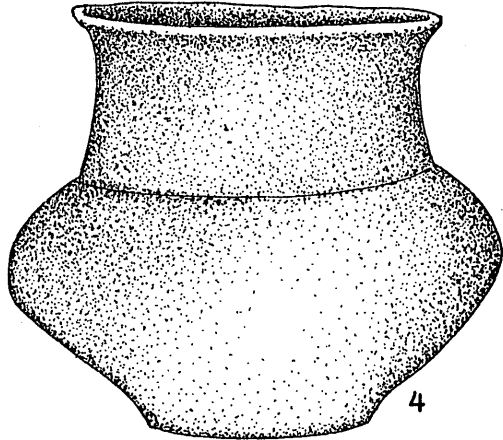
1

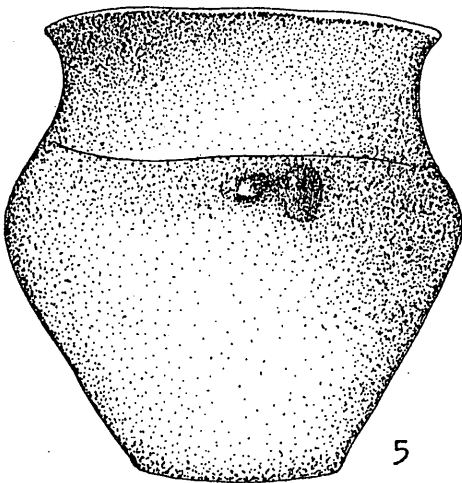
2

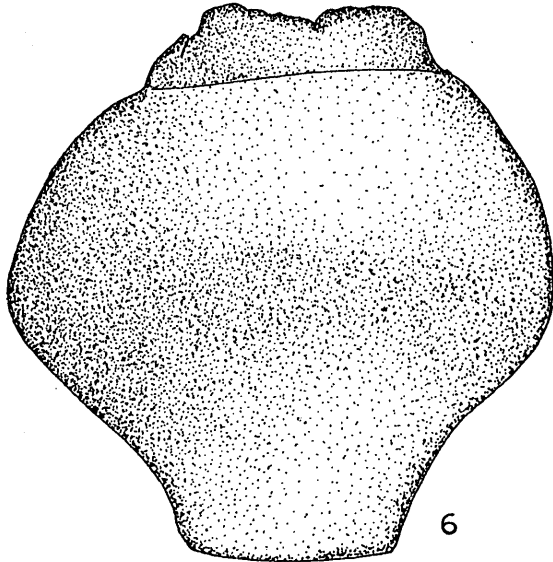
3

4

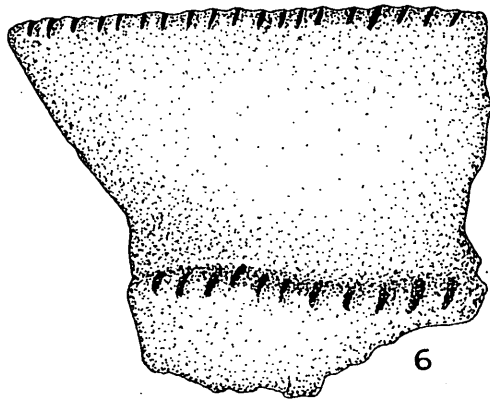
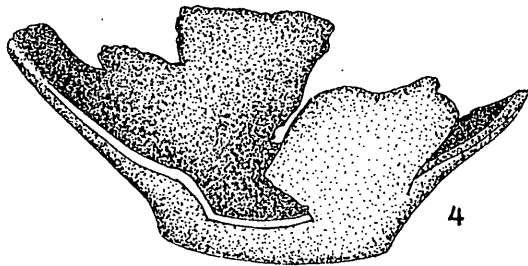
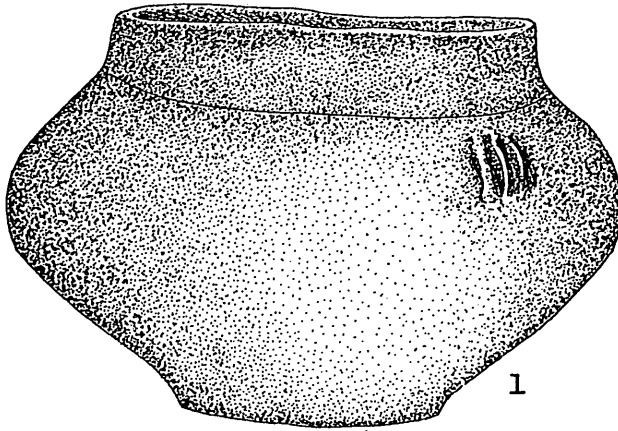

5

6

II. TABLA

APOLLINAIRE ÉS RADNÓTI

A Tudományos Diákkörök X. Országos Konferenciáján a Nagyvilág különdijával kitüntetett dolgozat

Orosz Magdolna
III. évf. francia-német
szakos hallgató

I. Bevezetés

Apollinaire, "a modern szellem fejedelme, az új eszmék karmestere"¹ nagy hatással volt az I. világháború utáni modern költészetre, s bár ez a hatás elsősorban Franciaországban érezhető, számos más nemzetiségű költő is sokat köszönhet Apollinaire felszabadító befolyásának.

Radnóti, aki indulásakor végigjárta az izmusok iskoláját, ifjúkora egyik mesterének nevezi Apollinaire-t.² De nemcsak az ifjú Radnóti, hanem az érett művész is nagyrabecsüli, s műfordításainak tanúsága szerint konkléleknek érzi a francia költőt.

Apollinaire-t már kortársai is az újítónak, élenjárónak szóló tisztelettel vették körül, de az I. világháború utáni nemzedéknek is inspirálója. Sokan főként a szürrealizmus egyik előfutárát látják benne, s költészetében valóban fellelhetők egyes "preszürrealista" vonások.

Új művészi szemlélet megteremtésére törekedett: kísérletező kedve, merész formai újításai /a szimultán versszerkesztés, a poème-conversation-ok, a képversek, az interpunkció elhagyása/, "a nyelv korlátlan önmozgása"³ "már az "önműködő írás" előrevetett árnyéka"⁴. Egzotizmusa, a kalandkeresése a művészetben, a meghökkentés kedvelése, a műveiben fellelhető groteszk elemek a szürrealizmus esztétikájának is alkotórészeivé válnak, bár művészete természetesen nem egyezik meg a mozgalom szigorúan vett elveivel.

A szürrealisták Apollinaire költői egyéniségének csak egyik vonását látják, azt az oldalt, amely törekvéseikkel összhangban van. "Apollinaire azonban sem emberileg, sem művészetében nem volt mindent-tagadó, és mindenáron újító vagy eredetieskedő költő."⁵ Költészete erős szálakkal kötődik az európai és francia hagyományokhoz, s formabontó versein kívül jónéhányat írt kötött formában is. S művészetének éppen

ezt a realista oldalát nem szabad figyelmen kívül hagynunk, amikor Radnóti-val való rokonságát igyekszünk majd elemezni.

Célunk tehát Apollinaire esetleges közvetett vagy közvetlen hatásának felderítése, valamint annak megmutatása, milyen hasonló vonások találhatók közöttük.

II. Az izmusok és Apollinaire szerepe Radnóti költői fejlődésében

Radnóti költői indulása a "nyelvi Sturm und Drang"⁶ korszaka, nyugtalan keresés, újatakarás jellemzi. Tudatosan járja végig a maga "szemléleti forradalmát", tudatosan fogadja magába az izmusok eredményeit, hogy így alakítsa ki saját hangját. Az eredmény: "furcsa, népies-archaizáló expresszionizmus".⁷

Ez a "népies archaizálás" felfedezhető témaválasztásában és képeinek megválasztásában is:

"paraszt bánattal oly szép megállni
a napban, lelkes földeken csörren
ütődő szárba szökkenve a buza!..."

/Köszöntsd a napot/

Első köteteinek verseiben igen sok avantgarde /elsősorban expresszionista, valamint szürrealista/ vonás figyelhető meg. Érzelemvilágára felfokozott vitalitás jellemző, s ebből fakad az az erős dinamizmus, amely e művek egészét áthatja, s amely több síkon is /azt mondhatjuk: minden alakon/ jelen van.

A Köszöntsd a napot! már címével megragadja figyelmünket: a felszólító módban álló ige és a felkiáltójel mintegy előre megadja az alaphangot.

Dinamizmus jelenik meg mindjárt a hangzók síkján. Gyakoriak a magas és mély magánhangzók közötti váltások /az 1. versszakban 12-szer, a 2.-ben 14-szer, a 3.-ban 17-szer, a 4.-ben 11-szer/, s a váltások közé eső hangok számbeli elosz-

lása is változó.

Jellemző az írásjelek használata is. Tulsúlyban vannak a felkiáltójelek; a 16 sorban összesen 8 található, előfordulásuk: 1-3-3-1; ez az emelkedő érzelmi töltésre vezethető vissza. Ez a "felkiáltójeles alapállás"⁸ gyakori ebben az időszakban nála /pl.: Tavaszi szeretők verse, Pogány köszöntő/.

Az igék egész életművében fontos formai elemként szerepelnek. A korai versekben még harsány, expresszionistán kiáltó hang letisztul, de az igék mindvégig a "sűrítő és drámai ábrázolásmód"⁹ legfontosabb eszközei maradnak.

A Köszöntsd a napot! c. versben kétszer is használja a hangutánzó és mozzanatos csörren igét, ezenkívül itt vannak olyan mozzanatos igék, mint eldőlt, megszületik. Más, ez időből származó költeményeiben is gyakorta találhatók hasonlóak:

Ó, csengenek a partok és remegnek;..."

/Ó, fény, ragyogás, napszemű reggel/

Az igék kedvelése, "igestilusa" nagyfoku mozgalmasságot, kifejezőerőt eredményez. Ehhez járul még a felszólító mód gyakorisága, amelynek következtében dinamizmusa fokozódik.

Jelzői között is sok a melléknévi igenév, az igék tehát még e területre is behatolnak, s fokozzák költészetének expresszivitását.

forgó, feszülő szavaink;

egymásbaakadt csodáló szemünkben

/Az áhitat zsoltárai/

Expresszionista hatásokat mutat képalkotása is.

"Az expresszionizmus vonzásának eredményeként felfokozott hatású melléknévi metaforákat alkalmaz."¹⁰ Meghökkenően mérész képeket alkot, szokatlan képzettársítások sorozatát hozza létre, "...képzeletének intenzitásával távoli fogalmak kö-

zött teremtt kapcsolatot, ... A költő ezzel a módszerrel a világ együtt létező jelenségeit akarja érzékeltetni, ezért robbantja fel a hagyományos szemlélet határait. Egymás mellett, egyszerre vetíti elénk mindazt, amit az együtt érzékelés tömegéből kiválaszt."¹¹

Fejlődésének kezdeti szakaszaiban még a kozmikus jellegű metaforák uralják verseit, később egyre inkább "a világ apró rebbenései" kerülnek előtérbe. Már első verseiben organikus kapcsolatot teremtt ember és természet között /ez a kapcsolat azután mindjobban elmélyül/, a természet emberi érzéseknek, saját mondanivalójának hordozójává válik, a szerelem, a táj és az életöröm egységet alkot.

Erős mozgalmasság árad ebből a képből is:

"...bókol a tájék! bókolva előtted
csuszlik a porban a messze torony!"

/Köszöntsd a napot!/

Egyes képei szokatlan, kozmikus távlatokat nyitnak:

"Fázol? várj, betakarlak az éggel,....
hajadra épül a himzett csillagok
csokra és holdat lehellek a
szemed fölé."

/Szerelmes vers boldogasszony napján/

Esetenként a "helytelen" rag is figyelemkeltő hatása lehet:

"..... oly szép megállni
a napban,...."

/Köszöntsd a napot!/

De már ekkor feltűnnek néhol visszafogottabb képek, amelyek későbbi verseibe is bekerülhettek volna:

"holdas gond pipál ma..."

/Keseredő/

Itt a kozmikus objektum beépül az emberi világba /már "csak" jelző, míg följebb önálló objektum, amely "autonóm"

módon "szól bele" az emberi, a földi szférába/.

Szürrealista hatás mutatkozik abban, hogy "A logikai közlés folyamatosságát fellazítja, a képi, h a n g u l a t i s z f é r a nyomul előtérbe. Verseit leginkább a jelenségekkel kapcsolatos élmények, hangulatok tartják össze."¹² Elburjánzanak a képek, a szerkezet emiatt gyakran nehezen követhető, a vers bonyolulttá, zsufolttá válik. Jellemző példája ennek Az áhitat zsoltárai c. ciklus.

"Szakadt, dult ajkunk között forgó
feszülő szavaink is csókká
gömbölyödve bujdosnak itt a
diszes pillák között egymásba-
akadt csodáló szemünkben és
elhalnak hang nélkül;..."

/Az áhitat zsoltárai,1./

Logikailag megfoghatatlan, erős hangulati-érzelmi benyomást keltő képek /jellemző rájuk a "kötőszó nélküli azonosítás"¹³, amely "a szürrealista képalkotás jellegzetes módszere"¹³/:

"Karcsu ujjaid között aranyló
narancs az életünk régi kedve,..."

/Az áhitat zsoltárai,4./

Észrevehető azonban az is, hogy a már-már értelmetlenné váló kép-láncot gyakran egyszerűsíti, értelmezi teljes metafora vagy kötőszavas hasonlat segítségével: már ekkor sem vesz át minden olyan vívmányt, amelyet az izmusok honosítottak meg /pl. az automatikus írást/, nem alkalmaz minden extravaganciát /jólllehet még messze van érett, letisztult hangjától/.

Példa az elvontság teljes metaforával történő oldására:

"A bunak áttetsző tiszta hajnalán
te vagy a föld, a test, a vér..."

/Az áhitat zsoltárai,8./

Felvetődik ezekután a kérdés, van-e Apollinaire-nek közvetlen, ténylegesen kimutatható hatása Radnóti fejlődésére, avagy ez a hatás csak áttételesen, a két költő jellemző vonásainak párhuzamba állításával mutatható ki?

Maga Radnóti ezt írja a műfordításról, saját műfordítói elveiről és gyakorlatáról szóló cikkében:

"Az Apollinaire-fordításokkal ifju költőkorom nagy kalandját, a szürrealizmust éltem újra, s hálámat róttam le ifju korom egyik mesterének."¹⁴

Az egyoldalú következtetések elkerülése érdekében lényeges hangsúlyoznunk azt a tényt, hogy Apollinaire csak Radnóti "egyik mestere", s hatása más költőkével és irányzatokéval egybeolvadva jelentkezik./ Más probléma - s ez lesz vizsgálódásunk következő állomása -, hogy milyen rokon vonások mutathatók ki kettejük költészete és költői akarata között./ Rába György megállapítása szerint: "...Radnóti korai verseinek szövegére csak a szürrealizmus általános, külön költői egyéniségre vissza nem vezethető logikai lázadása, sőt, az automatikus írásmód hat..."¹⁵

E hatások - Apollinaire-é és az izmusoké - együttese mégis rendkívüli fontosságu Radnóti fejlődésében. Az izmusok nagy segítséget nyújtottak számára az önálló költői világkép megteremtésében, amely törekvéseinek elsődleges célja volt, amint ez a Kaffka Margitról írott doktori disszertációjából is kiderül: "A költő, az író ott kezdődik, ahol világot teremt magának, és ezt a nyelven keresztül teremti."¹⁶ Ez a cél motiválja a fiatal költő utkeresését. Az izmusok hatásai később sem mulnak el nyomtalanul; az érett Radnóti művészetének is felszabadító, megtermékenyítő elemeivé válnak, amelyek beépülésükkel sajátos, egyszerre modern és hagyományokhoz kötött költészetet alakítanak ki.

III. Radnóti és Apollinaire költői egyéniségének rokon vonásai

Apollinaire közvetlen befolyása Radnóti költészetében tehát más hatásokkal együttesen, azoktól különválaszthatatlanul érvényesül. A két költői alkat elemzése során azonban felfedezhető közöttük rokonság, amelyet műfordításaival maga Radnóti is elismert.

Mindketten alapvetően lírikus alkatok. Minden időben, minden helyzetben költőként nézik a világot. Legfrappánsabb bizonyítékai ennek Apollinaire frontversei és Radnótinak a munkatáborban született művei. Apollinaire a háborút nem a katona, hanem a költő szemével látja, Radnóti pedig ezt mondja önvallomás-értékű Kaffka-tanulmányában: "Lírikus, akinek minden problémája az énen keresztül válik égetővé és aki ugyancsak mindegyiket az énen át fejezi ki."¹⁷

A költői inspiráció alapja mindkettőjükénél az élmény. "...mind a formának, mind a kifejezett é n -nek kompozícióját az élmény adja meg... .. Minden írása vallomás."¹⁸ - írja Radnóti Kaffka Margitról, de ez a megállapítás rá is tökéletesen illik. Ugyanigy vall magáról Apollinaire is: "...chacun de mes poemes est une commémoration d'un événement de ma vie..."¹⁹

Apollinaire, tul azon, hogy mindig valós élmények /vándorlásai, szerelmei, tájleírások/ jelennek meg verseiben, néha egyáltalán nem transzponálja ezeket, hanem közvetlenül építi be az átélteket a művek anyagába. Így születnek az un. poeme-conversation-ok, melyekben a költő egyéni reflexiói és párbeszédtöredékek keverednek, olvadnak egybe.

Gyakori az is, hogy városnevek, személynevek sora bukkán fel verseiben; ezáltal konkrét dolgokhoz köti élményeit /pl. Train militaire, Zone, A Madeleine/.

A benyomások - Apollinaire-hez hasonlóan - közvetleneb-

bül jelennek meg Radnótinak azokban a verseiben, amelyeket napihírekre reagálva írt meg. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a költő formáló-átalakító szerepe Radnótinál nagyobb, ő inkább csak a vers előtt jelzi /néhány szóval, esetleg a napihir egészének közlésével/ azt az élményt, amelyből a költemény született.

Nála azonban kevesebb a közvetlen utalás az élmény eredetére, hely- és személynevek ritkábban találhatók meg költeményeiben, de vannak ilyen versei neki is, pl.: Chartreas; Cartes postales, Hispánia, Hispánia; Csütörtök; Páris stb.

"A Boulevard St. Michel és Rue

Cujas sarkán egy kissé lejt a járda.

Pontos helyzetleírást adnak ezek a sorok - Radnóti talán itt kerül legközelebb az Apollinaire-féle élményvisszaadáshoz.

Még egy jelenséget emelhetünk ki ezzel kapcsolatban: élményviláguk egységességét. Műveiket végigolvasva észrevehetjük, hogy viszonylag kevés a variációk száma, néhány alapot dominál, s ezek más-más alakban gyakran visszatérnek. Sőt, Apollinaire sokszor változtatás nélkül építi be korábbi verseinek egyes sorait új alkotásaiba. /Pl. a Train militaire második részének eleje szó szerint a Vers le Sud c. vers./³²

Szemléleti rokonság mutatható ki Radnóti és Apollinaire között, ha a tájnak és a tárgyi világnak költészetükben betöltött funkcióját vizsgáljuk.

Szerves, rendkívül szoros kapcsolat áll fenn mindkettőjüknél az ember és az őt körülvevő világ között. Ez a viszony nem egyoldalú: az ember eggyé válik a tájjal, a környezettel, s a táj is hasonul hozzá és emberi tartalommal telik meg közben.

Radnóti elméleti írásaiban is gyakran megfogalmazta ezt a problémát:

"A vízióval lelki tartalmat ad a legegyszerűbb tájleírásnál is;²⁰

"Pompásan keveri a belső és külső valóság tájait, de mindig

a lélek érdekében és magyarázatára."²¹

Már Rádnóti korai verseinek vizsgálatakor is feltűnt ez a sajátos vonás, amely később egyre dominálóbbrá lesz. Más azonban az azonosulás-azonosítás jellege: kezdeti műveiben kozmikus, nagy távlatokba vivő képek jelennek meg első-sorban, fejlődésének további lépcsőfokain már mindenekelőtt a "világ apró rebbenései" kötik le figyelmét.

Saját érzéseit, lelkiállapotait vetíti bele a tájba, a természet egyes elemeit megeleveníti, s azokat így áttételes jelentéssel ruházza fel.

Szerelmét is gyakran fejezi ki a környező világ apró változásainak bemutatásával:

Ülünk a fényben, hallgatunk,
fejünk felett a nap kering
s lehelletével szárogatja
harmattól nedves vállaink."

/Hajnali kert/

Az indító hasonlatok után az embert azonosítja a tájjal a következő sorokban, a feleségéhez írt vallomásban:

"Olyan vagy, mint egy suttogó faág,
ha rámhajolsz,
s rejtelmes izű vagy,
olyan vagy, mint a mák, ...

/Hasonlatok/

A szerelem /és az idő/ elmulását hordozza Apollinaire-nél a folyó a Mirabeau-híd c. versében:

"Sous le pont Mirabeau coule la Seine
et nos amours...

..... sous

Le pont de nos bras passe

Des éternels regards l'onde si lasse..."

A "Le pont de nos bras" kifejezés ragyogó példája az élő és élettelen dolgok egyesítésének; néhány sorral később pedig teljes hasznalattal fejti ki a gondolatot:

"L'amour s'en va comme cette eau courante..."

Nagyon gazdag az ember és természet viszonya a Les colchiques c. versében is.

A két szféra közötti kapcsolatot a virág /colchique/ teremti meg, amely a "couleur de cerne"-kifejezéssel átvezet az emberi világba, majd a "tes yeux sont comme cette fleur-la" hasonlattal azonosítja az emberi és természeti világot. A hasonlat továbbvitelével /"...comme cet automne"/ magát az időt, az évszakot /az őszt, amely az elmúlást asszociálja/ is bekapcsolja az azonosítások körébe: ez a vers mondanivalója szempontjából fontos körülmény, hiszen Apollinaire valójában szerelmi csalódását panaszolja itt. Ez fejeződik ki a nagyon összetett /az előzőekre is visszautaló/ sorban: "Et ma vie pour tes yeux lentement s'empoisonne".

A második versszakban új oldalról világítja meg a kapcsolatot a lány és a virág között:

"....les colchiques qui sont comme des mères
Filles de leurs filles et sont couleur de tes
paupières

Qui battent comme les fleurs battent au vent dément"

A hasonlat többszörös azonosítást tartalmaz, mert felépítése: les fleurs = tes paupières = les fleurs qui battent au vent dément. A visszatérésnek nyomatékosító hatása van.

A harmadik versszakban, mintegy lezárásképpen, még egyszer megjelenik a virág, de más alakban /mal fleuri/, s ez az implicit kifejezés /fleur=fille/ a költő állásfoglalását is magába foglalja.

Radnótinál elsősorban fenyegetettségének tudata mélyíti el ezt a fajta ábrázolásmódot: az idilli táj halálfélelemmel telik meg, látomások bolygatják meg békéjét. Apró mozzanatok teremtik meg a hangulatot; pl. a színek megváltozása:

"A felhők fátylasodnak,
elejtik színüket már,
a fű között sötétül; ..."

/Kecskék/

Gyakoriak az erős atmoszférateremtő igék /itt marad Radnóti leginkább hü az expresszionista stiluseszközökhöz/:

"... az árnyban a som fanyar ékszere villog a bokron
s villog a fényben a kis füvek éle öreg remegéssel."

/Októbertévi hexameterek/

Sokféle árnyalatot tud érzékeltetni jelzőivel /melyek között sok az igenév/ és határozóival is:

"Hóbafagyott levelet

kaparász dideregve a szellő."

/Papírszeletek; Tél/

Máskor teljes hasonlattal történik az emberi és természeti szféra azonosítása:

"... magányom lassan

növekszik, mint a hold karéja nő."

/Negyedik ecloga/

Azt is megfigyelhetjük, hogyan lesznek az égitestek /nap, hold, csillagok/ közelivé, szinte kisebbé azáltal, hogy apró mozgással vagy emberi cselekvéssel hozza őket kapcsolatba: az univerzum élettérre válik számára. S itt újra lemérhető a fejlődés: vitalisztikus-kozmikus szemlélete csöndesebbé, meghittebbé lesz, s azzá változtatja, magához és érzelmeihez hasonlítja a világmindenséget.

"... fonogatja fölöttem a mélyvizi csöndben
csillagkoszoruit az éj."

/Álomi táj/

Hasonló funkciója van a Clair de lune c. Apollinaire-versben az astres-abeilles azonosításnak: a világmindenséget /univerzumot/ kapcsolja össze a természet egy apró lényével.

"Les astres assez bien fugirent les abeilles"

A hasonlatot tovább bonyolítja azzal, hogy két, egymással összefüggő sikon viszi tovább: astres=abeilles és rayon de lune+rayon de miel. "Chaque rayon de lune est un rayon de miel", majd egy mestéri megszemélyesítés fogja össze a vers elemeit /csillagok, méhek, méz-fény/:

"Et prit son miel lunaire à la rose des vents"
Apollinaire is gyakran használ teljes hasonlatot az emberi és természeti szféra összekapcsolására:

"La forêt fuit au loin comme une armée antique
Dont les lances ô pins s'agitent au tournant
Les villages éteints méditent maintenant
Comme les vierges les vieillards et les poètes..."

/Le vent nocturne/

Apollinaire-ben is a háboru indítja el az egyszerűsödés folyamatát /ez természetesen nem jelent szegényedést!/: a katonaelet képei szoros egységbe forrnak szerelmének leírásával:

"Les cheveux noirs de Madeleine
Les atroces lueurs des tirs
Ajoutent leur clarté soudaine
A tes beaux yeux ô Madeleine"

/Simultanéité/

Sajátos hangulatu képek születnek a háboru jelenségeinek természeti jelenségekkel való azonosításából: a katonaelet hiteles, egyéni látásmóddal megfigyelt képe tárul így fel az olvasó előtt.

"Cette nuit est si belle où la balle roucoule
Tout un fleuve d'obus sur nos têtes s'écoule
Parfois une fusée illumine la nuit
C'est une fleur qui s'ouvre et puis s'évanouit..."

/Méditation/

A környező világ apró jelenségeinek, dolgainak megelevenítése is jellemző módszerük:

"Ma vie est démodée ainsi que les journaux
D'hier...."

/Train militaire/

"... a tárgyak összenéznek
s téged dicsérnek, zeng egy fél cukordarab
az asztalon és csöppje hull a méznek,
s mint szinarany golyó ragyog a teritőn,
s magától csendül egy üres vizespohár."

/Tétova óda/

Néha /Apollinaire-nél azonban gyakrabban/ ezek a képek
groteszk, humoros, meghökkentő hangulatot ébresztenek:

"Les inscriptions des enseignes et des murailles
Les plaques les avis à la façon des perroquets criaillent"

/Zone/

"Az ajtó kaccan egyet, hogy belép,
topogni kezd a sok virágcserep
s hajában egy kis álmos szőke folt
csipogva szól, mint egy riadt veréb."

/Együgyű dal a feleségről/

Radnóti azonban sokkal tragikusabb hatást ér el megszemélyesítéseivel, azonosításaival. A halál az ő számára szükségsebb, elkerülhetetlenebb /szinte már objektív dolog/, sokkal inkább beépült a tájba, a környezetbe, mint Apollinaire-nél; a természet jelentősége azonban hasonló mindkettőjükénél.

Az előző fejezetben már volt szó Radnóti költészetének dinamizmusáról. A feszültség mindvégig legjellemzőbb vonása marad, de annak kiváltó oka, megjelenési formája más lesz pályájának különböző szakaszaiban. A mozgalmasság kezdetben fiatalos nyugtalanságának, keresésének eredménye, amely többnyire bonyolult, zsufolt képsorokban fejeződik ki. Érett költőként már a halállal /az elkerülhetetlen halállal/ küzd, látásmódja reálisabb, képalkotása tisztultabb: a mozgás és a feszültség viszont még tovább fokozódik.

"Egyszer csak egy éjszaka mozdul a fal,
beleharsog a szivbe a csönd s a jaj kirepül."

/Egyszer csak/

Apollinaire világában is állandó a mozgás, valamiféle /sokszor meghatározhatatlan vagy meg nem határozott/ nyugtalanság hatja át verseit. Ez a mozgás gyakran jelentkezik járkálás, séta, kószálás formájában: "une marche créatrice"²² - mondja erről H. Meschonnic Apollinaire-tanulmányában.

"Maintenant tu marches dans Paris tout seul parmi la foule

Des troupeaux d'autobus mugissants près de toi roulent..."

/Zone/

A természet, a környezet is megelevenedik, változik vagy már kezdettől mozgásban volt, mint pl. a folyó a Mirabeau-hidban:

"Passent les jours et passent les semaines

Ni temps passé

Ni les amours reviennent

Sous le pont Mirabeau coule la Seine"

Apollinaire jellemző versszerkesztési módszere, a szimultanizmus is erős feszültségek forrásává válik. A képek, hangulatok, helyzetek hirtelen és gyakori váltása az olvasót állandó mozgásra, a költővel való együttmozgásra, sőt együttalkotásra is serkenti, mert a távoli pólusok közötti kapcsolatok keresése és felderítése folytonos, intenzív gondolati tevékenységre indít.

A két költő formavilágának vizsgálata is érdekes megállapításokra vezethet.

Apollinaire verseit olvasva rögtön szembetűnik egy jellemző vonása: a különböző formák együttlélése, a formák gazdagsága, változatossága.

Sokat kísérletezik, új utakat keres, addig ismeretlen költői tájakon kalandozik, s új mondanivalója verseinek formájában is jelentkezik: szabadversben ír, versszerkesztő módszere a szimultanizmus, a központosítást is elhagyja. Nagy, új igényeket, új felfedezéseket közlő versei szabadversek. /Pl. Zone, Le voyageur, Le musicien de Saint-Merry, Le brasier stb./

Később még tovább megy a kísérletezésben, megpróbálkozik a képversekkel, amelyekben az optikai, képi elemnek a nyelvi elemekkel, a jelentéssel egyenértékű szerepet tulajdonít. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy képverseinek nincs akkora jelentőségük, mint azt a költő gondolta. A kritikai értékelésekből ez egyértelműen kiderül:

"...un jeu en accord avec les expériences picturales d'alors, une tentative sur des frontières..."²³

De már "Alcools" c. kötetében jelen vannak a szabadversek mellett kötöttebb formájú költemények is /az egyik legszebb a Mirabeau-híd/. Ezek a művek tartalmukban is különböznek a kötetlen formájuktól: a dalszerű versek általában személyes érzéseket, szenvedélyeket irnak le, amelyek kifejezésére Apollinaire a kötött, bizonyos mértékben hagyományos formát alkalmasabbnak tartotta.

Apollinaire - meghökkentő ujitásai, művészi kalandkeresése mellett - szervesen illeszkedik a francia és európai hagyományba. "... fellépésének fő varázsa - bármilyen paradoxul hangzik is - a költészet ősi egyszerűsége volt. Valahogyan úgy hatott, mint a XIV. század hanyatló francia költészetében Villon, akivel szintén sokszor vetették össze, és szintén nem alaptalanul."²⁴

Ősi műfajhoz kapcsolódik a "Le Béstiaire ou Cortège d'Orphée" kis állatversekből álló sorozata, sőt a forradalmian merész képverseket is európai hagyományok inspirálták.

A háború új lehetőségeket jelent számára: Apollinaire egy újfajta költői realizmus felé indul el. Kötetlen formájú versei is egyszerűbbek /sőt, érthetőbbek!/, képei megőrzik újdonságukat, szokatlan-groteszk, meghökkentő alapjukat, de a szimultán versszerkesztés itt éri el igazi magaslatát, mégpedig úgy, hogy realista, mélyen emberi tartalommal telik meg.

"Ma vie est démodée ainsi que les journaux

D'hier et nous aimons ô femmes vos images

Sommes dans nos wagons comme oiseaux en cages"

/Train militaire/

"Tul kiegyensúlyozott, tul derülátó és egészséges volt ahhoz, hogy igazán a mai széteső lira előfutárának tekinthesük - inkább az utolsó nagy klasszikust kell tisztelnünk benne."²⁵ Apollinaire maga is hangsúlyozta közösségét a régi korok költőivel: "J'ai la volonté d'être un poète nouveau... et autant dans la forme que dans le fond mais au rebours de quelques modernes non fondés en leur art j'ai le goût profond des grandes époques... La meilleure façon d'être classique et pondéré est d'être de son temps en ne sacrifiant rien de ce que les Anciens ont pu nous apprendre."²⁶

A La jolice Rousse c. versében költői megfogalmazásban közli azt a gondolatot, hogy a modern lira nem ellensége a hagyományoknak, s éppen a kettő egységéből születik meg az új költészet:

"Nous ne sommes pas vos ennemis

Nous voulons vous donner de vastes et d'étranges
domaines...

Költészetének két oldalát, a hagyományok túllépését és a hagyományhoz kötöttséget Radnóti is felismeri és lényegesnek tartja: "Formabontó, de ugyanakkor formateremtő költő, a francia c h a n s o n továbbfejlesztője; ... Ez ... Apollinaire egész költészetére jellemző; "legvadabb" ujitásai mögött is hagyomány van, bátor kísérletező, de Villon és Verlaine hagyományainak is legméltóbb örököse."²⁷

Radnóti is megpróbálkozik a szabadverssel lázadó-utke-reső kezdeti műveiben: az önálló szemlélet, a saját világ kialakításának eszközét látja benne. A szabadvers problémájával elméleti írásaiban is foglalkozik: jelentősnek tartja ezt a formát, de csak kísérletnek, nem végső eredménynek. "A szabadvers formai műszó, tehát a formából kell kiindulnunk. Formaszerinti lényege a szabadságra, a forma törvényeinek megbontására irányuló törekvés, mely csak sajátos értelmezésben nevezhető f o r m a t e r e m t é s n e k. Olyan formateremtés, ahol a forma visszahatása, alakító ereje majdnem semmi, és lényege, szemben az a l a k i t á s s a l épp az a l a -

k u l á s b a n van.

Strukturális adottság és világnézet. Tagadása a rendnek és a törvénynek, új rend és új törvény elképzelése nélkül. Nem anarchia, mert a meghatározott lélek- és életforma, program. Csupán a kifejezés érdekében történő tagadás: gáttalan ömlés." Ugyanakkor megállapítja, hogy "...e forma egy költő világában is új fejlődés alapját képezheti csak."²⁸

Számára a szabadvers átmenet csupán, kísérlet, melyet - eredményeit megőrizve - fejlődése során tullép. A magyar klasszikus költői hagyományba illeszkedve alakítja ki egyéni-eredeti hangját. "A fejlődés abból áll, amit a hagyományhoz hozzáadunk, vagy esetleg elveszünk belőle."²⁹ S ő valóban a klasszikus vonalat követi, saját egyéniségét megőrizve-kiteljesítve jut egyre magasabbra. Fegyelmezett, harmonikus alkotásai íródnak kötött formában: a magyar verselési hagyományokhoz kapcsolódva vagy - az eclogákban főként - a latin klasszikus verselést felelevenítve. A forma és tartalom tökéletes egységbe forr ezekben a versekben: klasszikus költészet születik egy vad és zürzavaros, megrázkódtatásokkal teljes korban az emberi és művészi erkölcs és helytállás ragyogó példájaként.

Apollinaire és Radnóti formavilágának vizsgálata után összegezésként azt mondhatjuk tehát, hogy Apollinaire-nél mindvégig együttélnek a különböző formák, a realista látásmód nem válik egyedülivé számára, a harsányabb elemek sem tűnnek el, Radnóti azonban elfordul a szabadverstől, s a szigorú, zárt formák költője lesz.

IV. A Radnóti és Apollinaire közötti főbb különbségek

Hiba lenne azonban - a két költő kétségtelenül meglévő rokon vonásainak megállapításával - egyoldalú következtetéseket levonnunk, mert Radnóti és Apollinaire között - mint már az azonosságok elemzése során is megmutatkozott - lényeges

eltérések vannak, amelyeket az összehasonlítás folyamán semmiképpen sem szabad figyelmen kívül hagynunk.

Az alapvető és döntő különbség a két költő eltérő környezeti és történeti meghatározottsága, amelyből természetesen eltérő reagálások fakadnak.

Apollinaire élettere a XX. század első évtizedeinek párizsi bohémvilága, s még a világháború sem jelent számára annyira tragikus, mindent lezáró eseményt, mint az utána következő Radnótinak, amelybe a magyar költő belepusztul. A két világháború közötti, majd a háború alatti Magyarország fullasztó-fenyegető légköre más, komolyabb, súlyosabb élményekkel, inspirációkkal szolgál - a költősors is nehezebb itt, de Radnóti felveszi a harcot.

"...Radnóti Miklós életét és költészetének lényegét az határozta meg, hogy fiatal éveinek forradalmi bizakodását a fasizmus európai térhódítása törte meg, s életét, költői művét ebben az egyre apokaliptikusabbá váló korszakban kellett a maga mind szigorubb költői és erkölcsi normái szerint kiformálnia. Hibátlan lejtésű, hibátlan erkölcsű versekkel, hibátlan emberi tartással felelt korának."³⁰

Költészete zártabbá, letisztultabbá fejlődik, mint Apollinaire-é; a francia költőnél oly nagy szerepet játszó groteszk-ironikus és meghökkentő, néha már az értelemmel nem követhető /irracionális/ elemek az ő költészetében csak kezdetben lelhetők meg, a harsányabb színek, képek, pózok rövidebb pályaszakaszára jellemzőek csupán. A kalandkeresés a művészetben - amely Apollinaire-nek végig sajátja - nála csak az induláskor van jelen. Apollinaire-nél a zártság felé haladás jóval később /csak a háború alatt/ és kevésbé egyértelműen következik be.

Radnótinak van még egy vonása, amelyet életműve elemzésekor nem szabad figyelmen kívül hagynunk: ez pedig a költő szociális beállítottsága, amely már első köteteiben is jelen van.

"Testvérem, látod mennyi a koldus és
nyomorult és mennyi az uri rongyszedő,
csak mi vagyunk ketten; zártkezű koldusok
és néma nyomorultak.

/Sok autó jár itt/

Hangja harciassá, lázítóvá válik az Ének a négerről,
aki a városba ment c. versében:

Szervezkedtek és dárdaikat vertek,
dárdákkal dárdás sorsot fenyegettek; ...
bokorban kigyók fűtyörészttek és
seregek nehéz szaga szállt:
megindultak a néger proletárok!"

Ez az idézet is mutatja már, hogy Radnótinál a szociális tisztánlátás internacionalizmussal párosul; a költő messzebbre tekint, s mindenütt hasonló kép fogadja: elnyomás, háboru, fasizmus, a költősors tragikuma.

"Mindig gyilkolnak valahol,
lehunyt pilláju völgy
ölén, fürkésző ormokon,
akárhon, s vigaszul
hiába mondod, messzi az!
Sanghai, vagy Guernica
szívemhez éppen oly közel,
mint rettegő kezéd,
vagy arra fenn a Juppiter!"

/Aludj/

Az elsötétült szemhatár sem üzi el egészen bizakodását:

De jönnek új hadak, ha kell a semmiből,
akár a vad forgószelek
sebzett földekről és a bányák
mélyéről induló sereg."

/Hispania, Hispania/

Hisz a jövőben, mert hisz az emberben - a "jövendő fiatal koroknak emberé"-ben:

"S a föld bölcs rendje visszatér, amit
ó csillagok szakállas fénye áztat;..."

/Veresmart/

Apollinaire-nél ilyen értelmű /ennyire tudatos és világnézetileg megalapozott /társadalmi beállítódottságot nem találunk. Ez viszont nem jelent individualizmust, mert verseiben minduntalan megjelenik a tömegek, embercsoportok-rétegek reális-együttérző leírása is:

"Tu regardes les yeux pleins de larmes ces pauvres émigrants
Ils croient en Dieu ils prient les femmes allaitent les
enfants

Ils emplissent de leur odeur le hall de la gare Saint-Lazare
Ils ont foi dans leur étoile comme les rois-mages
Ils espèrent gagner de l'argent dans l'Argentine
Et revenir dans leur pays après avoir fait fortune..."

/Zone/

Jövőbe mutató próféciai is az egész emberiség sorsát daltolják, az egyén /a költő-próféta/ a közösség részeként /természetesen kiemelkedő részeként/ jelenik meg.

Voici s'élever des prophètes
Comme au loin des collines bleues
Ils sauront des choses précises
Comme croient savoir les savants
Et nous transporteront partout"

/Les collines/

A közösségi érzés frontverseiben válik a legreálisabbá, leközvetlenebbé: saját katonaeletének leírásából a "tépett bakák" sorsa hallik ki.

"Nous marchons nous marchons d'un immobile pas
Nous buvons au bidon à la fin du repas...
.....nous aimons ô femmes vos images
Sommes dans nos wagons comme oiseaux en cages..."

/Train militaire/

Apollinaire e vonásáról mondja Vas István: "Apollinaire alaptémái mindig az egyszerű, általános, nagy emberi érzések; minden szeretetével és érdeklődésével az élet, a való világ, az emberek nagy tömege, a társadalom felé fordult - még ha nem is törekedett világnézeti következetességre."³¹

Radnóti és Apollinaire tehát egyaránt felfigyel az embertömegekre, foglalkozik a jövő perspektíváival, de beállítottóságuk alapja, szemléletmódjuk különböző. Radnóti eszmévilága közel áll a marxizmushoz, antifasiszta politikai állásfoglalás hatja át sorait, Apollinaire-nél ellenben nincs határozott világnézeti-politikai háttér, érdeklődése e témák iránt inkább ösztönös megérzésen /sokszor megénekelte "látnoki" tehetségén/ alapszik.

V. Radnóti Apollinaire-fordításai - beépülésük saját költészetébe

Radnóti műfordítói munkásságának jelentős értékei az Apollinaire-fordítások. Költészetének szerves elemeivé válnak ezek a versek: a másik költő szavaival saját mondanivalóját fejezi ki, az "idegen nyelven irt rokonversek" lefordításával jut legközelebb Apollinaire világához.

A szemléleti-költői hasonlóság mellett a fordítás nehézsége is megragadja: "... van-e izgatóbb feladat, mint megoldani egy központosítás nélküli francia szürrealista verset, egy Apollinaire-költeményt úgy, hogy a magyar versben is természetes, sőt szükségszerű legyen az írásjelek hiánya?"³² Neki valóban sikerült is úgy lefordítania néhányat /sőt, a legnehezebbek közül valókat: az Égövet, a Saint-Merry muzsikását, Az utast, az Egy szép vörösesszőkéhez-t/, hogy "magyar versnek is szép, jelentékeny a vers..."³³

Műfordítói elve az, "...hogyan lehet 'fordítani', csak újra megírni egy idegen verset s hogy minden műfordítás - kísérlet."³⁴ Az eredmény: "...műfordításaiban mindegyre ő aján-

dékozza meg költőtársait egy-egy fordulattal, sokszor csupán egyetlen jelző mágikus, kiemelő erejével. ... a maga rokonságát, belső azonosságát is megvallja költőtársával."³⁵ Saját világát, látásmódját, érzéseit transzponálja a lefordított versbe, a két rokon költői egyéniség dialektikus egységben van jelen a műben.

Jól példázza módszerét a *Le vent nocturne /Az éji szél/* c. vers. Apollinaire alkotásához hozzátesz néhány olyan jelzőt, amelyek költészetének, világának legsajátabb elemei.

"Les villages éteints méditent maintenant
Comme les vierges les viellards et les poètes
Et ne s'éveilleront au pas de nul venant
Ni quand sur leurs pigeons fondront les gypaètes"

"Sötétbehullt faluk töprengnek hallgatag
Mint szüzek aggok és költők s akár a szikla
Oly némák bárki jó s hallgatnak hogyha vad
Keselyű csap le majd alvó galambjaikra"

Ezekkel az apró hozzáadásokkal /főként a két utolsó sor jelzőivel /Radnóti szinte észrevétlenül saját korának rettentét viszi bele a versbe.

A *Zone /Égöv/* c. műben is felfedezhető egyes helyeken "jelzőtöbblet":

"Le matin par trois fois la sirène y gémit"
"Háromszor bug fel reggel itt a vad szirénahang"
"Les inscriptions des enseignes et des murailles
Les plaques les avis à la façon des perroquets criaillent"
"A sok sok hirdetmény a tarka táblák és egy foltos
Vad cégér a falon papgájmódra jajgat és rikoltoz"

Előfordul az is, hogy állapotot kifejező ige helyett cselekvő igével teszi mozgalmasabbá a verset:

"Il y a les livraisons à 25 centimes pleines d'aventures
policières

Portraits de grands hommes et mille titres divers"
"És itt a sok füzet mind bűnügyi kalanddal van teli
25 centimes-ért
Nagy emberek arcképe bong s ezer cim döngicsél"

/Zone/

Ezek az apró fogások a hasonulás-hasonítás folyamatát segítik elő: Radnóti úgy azonosul az idegen költővel, hogy közben annak világát a magáéba olvasztja.

VI. Konkluziók

A megelőző részek megállapításait összegezve elmondhatjuk, hogy Apollinaire egyike azoknak a költőknek, akik jelentős szerepet játszottak Radnóti fejlődésében: bátorító, felszabadító hatása kétségtelen. Ezen a közvetlen befollyáson tulmenően fontos hasonló vonásokat is felfedezhetünk kettejük között: lírikus beállítottságuk, költészetük élményszerűsége, viszonyulásuk a környező világhoz, verseik erőteljes dinamizmusa, formai gazdagságuk rokonítja őket. Emellett természetesen a különböző társadalmi meghatározottságból fakadó alapvető eltéréseket sem szabad figyelmen kívül hagynunk vagy elhanyagolnunk.

Radnóti maga komplex értékelést ad Apollinaire-ről. Észreveszi a francia költő életművének mindkét oldalát, újításait, amelyek az izmusok előfutárává teszik és kötődését a hagyományokhoz, közeledését egyfajta realizmus felé, amelyet a magukat utódainak valló szürrealisták nem értékelnek. Az izmusok ugyanis nem vették tudomásul Apollinaire olyan vonásait, amelyek nem illettek bele esztétikai rendszerükbe, Radnóti viszont elismeri és értékeli a francia költő újító szerepét, indulásakor még bizonyos mértékben követi is; később - költészete letisztulásával - már észreveszi Apollinaire-nek a zártabb formákhoz való kötődését is. Műfordításaiival pedig az Apollinaire-versek életművének szer-

ves elemeivé válnak, s ezáltal nyíltan hitet tesz költői rokonságuk mellett.

J e g y z e t e k

- ¹ A. Billy: Előszó az Apollinaire c. kötethez; Collection Poètes d'aujourd'hui 8.; Édition Seghers, Paris, 1956; 29.old.
- ² A műfordításról írott cikkében; Tanulmányok, cikkek, Magvető, Bp. 1956.; 266.old.
- ³ A szürrealizmus /Bev.: Bajomi L. E./; Gondolat, Bp.1968.; 23.old.
- ⁴ A szürrealizmus; i.m. 21.old.
- ⁵ A szürrealizmus; i.m. 22.old.
- ⁶ Bálint Gy.: Radnóti M. versei; A toronyőr visszapillant c. kötetben; Magvető, Bp. 1961.; 469.old.
- ⁷ Bálint Gy.: i.m., 469.old.
- ⁸ A magyar irod.tört., 6.köt.; Akadémiai Kiadó, Bp.1966.; 526.old.
- ⁹ Ortutay Gy.: i.m. 146.old.
- ¹⁰ Nemes I.: A képszerűség eszközei Radnóti M. költészetében; Nyelvtudományi értekezések, 51.sz.; Akadémiai Kiadó, Bp. 1965.; 13.old.
- ¹¹ Nemes I.: i.m. 12.old.
- ¹² Nemes I.: i.m. 13.old.
- ¹³ A szürrealizmus; i.m. 133.old.
- ¹⁴ Radnóti M.: A műfordításról; i.m. 266.old.
- ¹⁵ Rába Gy.: Apollinaire utókora; i.m. 1688.old.
- ¹⁶ Radnóti M.: Kaffka Margit művészi fejlődése; i.m.25-26.old.

- 17 Radnóti M.: Kaffka Margit művészi fejlődése; i.m. 93.old.
- 18 Radnóti M.: Kaffka M. művészi fejl.; i.m. 25. és 37.old.
- 19 Apollinaire: Lettre à Henri Martineau /1913/
- 20 Radnóti M.: Kaffka M. művészi fejl.; i.m. 36.old.
- 21 Radnóti M.: Kaffka M. művészi fejl.; i.m. 51.old.
- 22 H.Meschonnic: Illuminé au millieu d'dombres; Europe, nov.-déc. 1966, 44e année, N° 451-452; 156.old.
- 23 A. Thibaudet: Histoire de la littérature française de 1789 à nos jours; Paris, 1936; 551.old.
- 24 Vas I.: Apollinaire; Az Évek és művek c. kötetben; Bp. 1958.; 404-414. old.
- 25 Bajomi L. E.: i.m., 166-167.old.
- 26 Apollinaire: Lettre à sa marraine de guerre
- 27 Radnóti M.: Orpheus nyomában; Bp. 1943; a jegyzetekből
- 28 Radnóti M.: Kaffka M. műv. fejl.; i.m. 55-56. és 72.old.
- 29 Radnóti M.: Kaffka M. műv. fejl.; i.m. 6.old.
- 30 Ortutay Gy.: Radnóti M.; i.m. 135.old.
- 31 Vas I.: Apollinaire; i.m. 413.old.
- 32 Radnóti M.: A műfordításról; i.m. 265.old.
- 33 Radnóti M.: A műfordításról; i.m. 266.old.
- 34 Radnóti M.: A műfordításról; i.m. 266.old.
- 35 Ortutay Gy.: Radnóti M.; i.m. 147.old.

Apollinaire et Radnóti

/Résumé/

Le but de cette étude est de découvrir l'influence directe ou indirecte d'Apollinaire sur Radnóti, ainsi que de démontrer les traits d'affinité des deux artistes.

Le point de départ est l'examen des débuts poétiques

de Radnóti, et on en arrive à conclure que les tendances de l'avant-garde l'ont beaucoup aidé dans la formation de son image poétique autonome du monde et que leur influence ne disparaît jamais sans laisser de traces. Mais il est important de souligner que l'influence d'Apollinaire ne se manifeste qu'en s'entrelaçant avec celles d'autres poètes et d'autres tendances.

La partie centrale de l'étude représente la parenté des deux poètes à l'aide d'analyses de poèmes et de documentation détaillée. Les traits d'affinité les plus importants entre eux sont les suivants: La base de l'inspiration poétique est toujours une expérience, un événement de leur vie; il existe une interdépendance dynamique entre la nature /le paysage/, le monde réel /des objets/ et l'homme; le mouvement, le changement, la tension sont permanents; leur forme d'expression est également très riche.

L'étude signale les différences essentielles des deux poètes aussi: leur détermination historique n'est pas la même et cela cause naturellement des réactions différentes. La conscience idéologique, l'intérêt social est chez Radnóti plus grand, son art devient plus classique à la fin de sa carrière.

La dernière partie s'occupe des traductions des poèmes d'Apollinaire faites par Radnóti. En les analysant, l'étude montre comment ces traductions deviennent des éléments organiques de l'oeuvre de Radnóti.

VIZSGÁLATOK AZ ISKOLA-OTTHON PEDAGÓGIAI ATMOSZFÉ-
RÁJÁNAK MEGHATÁROZÁSÁHOZ

A Tudományos Diákkörök X. Országos Konferenciáján a
Pedagógiai Intézet különdijával kitüntetett dolgozat

Tóth Gyula
V.évf.francia-orosz
szakos hallgató

I.

1. Az egésznapos iskola, mint társadalmi szükséglet

Világszerte általános jelenség a társadalmi, gazdasági, tudományos-technikai fejlődés, amely új igényeket állít a társadalom embereszményével szemben. A modern társadalom különösen a fiatal nemzedékkel szemben támaszt fokozott követelményeket: "sokoldaluan képzett emberekre van szükség, akik képesek aktív és alkotó módon alkalmazkodni a fejlődés során létrejövő szituációkhoz."¹¹

Az iskolára vár az a feladat, hogy a társadalom megváltozott igényeinek megfelelően nevelje és képezze az új nemzedéket. Megnövekedett az intézményes iskolai nevelés jelentősége. Új feladatok teljesítésére, új képességek, készségek kialakítására van szükség. A hagyományos iskola /napi 5-6 tanítási órán/ ennek nem tud teljes mértékben eleget tenni. Előtérbe került az önálló tanulás jelentősége is. Az iskolának meg kell tanítani a gyermeket tanulni. Itthon és külföldön egyaránt jól érzékelhető az a társadalmi törekvés, hogy a tanítási órákon kívül is érvényesüljön az iskolai nevelőmunka hatása.

A személyiség fejlesztését, a társadalom igényeit nem lehet kielégíteni csak az ismeretek mennyiségének növelésével, tehát a probléma megoldása nem a tanítási órák számának emelésében rejlik. Olyan szervezeti formára van szükség, "amely lehetőséget biztosít az iskolának a tanítási órákon kívül is az intézményes nevelésre."¹¹

Tehát "az iskolában folyó "egész napos" nevelés társadalmi szükséglet."¹¹ Az iskolának - ebben az új szervezeti formában - több lehetősége van, hogy elvégezze a rá váró sokrétű feladatot, segítse a szülők nevelőmunkáját, s hogy a családi nevelésre is pozitívan hasson.

A társadalmi, gazdasági fejlődés nyomán az iskola iránt támasztott társadalmi követelmények szociális tényezők által is szükségszerűen determináltak. Jelentős a megváltozott szociális szituációk hatása: urbanizáció, lakásprobléma, az anyák intenzív részvétele a termelésben, a család belső struktúrájának megváltozása.

Korunk társadalma mélyebb, sokoldalubb, gazdagabb embereszményt igényel, ez a tény növeli az intézményes nevelés kiterjesztésének, valamint a meghosszabbított iskolai foglalkozások jelentőségét. Mind az általános, mind a középiskolában megtaláljuk az ilyen irányú törekvéseket: a KISZ-élet, az ifjúsági szervezetek, a szakkörök, a tanfolyamok, a különböző kulturális- és sportrendezvények, sajátos formájával a napközi-otthonok, ujabban pedig az egésznapos iskolai osztályok szolgálják ezt az igényt.

2. Az iskola-otthon szervezeti felépítése

Az iskolaotthonban egy osztály valamennyi tanulója napközis, így valamennyi pedagógiai és pszichológiai hatás nagyobb mértékben érvényesülhet; nagyobb teljesítőképeséget tesz lehetővé mind a tanuló mind a pedagógus esetében, ennek következtében az oktató-nevelő munka eredményessége is fokozódik.

Az új forma elsődleges célja: egységes pedagógiai folyamat kialakítása, a képességek és hajlamok szélesebb kibontása; másodlagos: segítség a szülőknek.

A szervezeti felépítés lényege röviden a következő: /vizsgálatainkat az alsó tagozatban végeztük, ezért csak az alsó tagozatról számolunk be/ a tanulók 8-17 óráig illetve szombaton 14 óráig vannak az iskolában. Így minden pedagógusnak minden második szombatja szabad. Minden osztályban két pedagógus végzi az oktatást szakosított rendszer alapján úgy, hogy felosztják egymás között a tantárgyakat és ugyanakkor vezetik a különböző - hagyományos értelemben napközis -

tevékenységi formákat is. Az új formának megfelelően új foglalkozások jelennek meg: a tanítást órán kívüli önálló foglalkozások /itt oldják meg a tanulók a hagyományos házi feladatot/, étkezés, játékok, sport-, kultur- és munkafoglalkozások. Ezek a tevékenységi formák harmonikusan kapcsolódnak egymáshoz és a célnak megfelelően szűkség szerint változnak a tanulók foglalkozására szánt heti időkeretben. Otthon elvégzendő feladatokat nem kapnak a tanulók, feladatokat csak szombatokonként vizsik haza, hogy megmutassák a szülőknek. Az egy osztályban tanító két pedagógus hetenként tanít délelőtti, illetve délután, így az órarend kethetti váltással készül. Az iskola-otthon néhány előnye az eddigi tapasztalatok alapján:

- a/ a nevelők szempontjából: a két nevelő felosztja egymás között a tantergyakat, jelen vannak a "házi feladatok" elkészítésénél, rögtön van visszajelzés a nevelőnek a tanulóval. Ezzel nő a tanuló felelőssége, de több alkalma nyílik a részletes megfigyelésre, a tanuló személységének sokoldalú megismerésére és fejlesztésére.
- b/ a tanulók szempontjából: változatosság, önállóság, helyes időbeosztás, jó tanulási módszer, helyes dinamikus sztereotípus alakul ki.
- c/ a család szempontjából: a tanulás ellenőrzése alóli mentesülés, iskolai gondoktól mentes gyermek vehet részt a családban életében.

3. A munka céljának és a vizsgálatok módszereinek meghatározása

Munkánk célja az iskola-otthon oktató-nevelő munkájának nyomon kísért pedagógiai atmoszférájának a vizsgálata. A kérdést több oldalról kívánjuk megközelíteni. Vizsgáljuk az iskola-otthonban a gyermekek helyzetét, kapcsolataikat az iskolával, pedagógusokkal, társaikkal, és vizsgáljuk a pedagógus feladatait és lehetőségeit. Az iskola-otthonnak az ed-

digi tapasztalatok szerint egyik legnagyobb előnye - mint erre utaltunk is - az, hogy a pedagógus sokféle tevékenységi formában van együtt tanítványaival, a gyermek személyiségének megismerésére és fejlesztésére sokoldalú lehetőség nyílik. Közelebbről vizsgálni kívántuk, hogy a pedagógusok munkájuk során hogyan látják konkrét feladataikat, megnövekedett lehetőségeiket, és hogyan tudnak ezzel élni.

Idevonatkozó információinkat eddig a pedagógusokkal való beszélgetések során szereztük. Összegyűjtött tapasztalatainkat azonban adatszerűbbé, "mérhetővé" és a különböző pedagógusoktól származó információkat összehasonlíthatóvá kívántuk tenni. Vizsgálatunkban ezt a célt két módszerrel közelítettük meg:

1/ a pedagógusok tanítványaikról adott jellemzésének összegezése, feldolgozása és értékelése megadott szempontok alapján

2/ pedagógusok által kitöltött kérdőív adatainak feldolgozása és elemzése.

II.

Felmérés a pedagógusok feljegyzései alapján

Az első vizsgálattal kapcsolatosan a pedagógusokat a következő feladat elvégzésére kértük: "Jellemezze röviden osztályának minden tanulóját!" Megkértük, hogy az azonos osztályban tanító pedagógusok is egymástól függetlenül írják le jellemzéseiket.

Az előzőekben már szó esett arról, hogy az új keretek között, az állandó együttlét nagyobb lehetőséget ad a sokoldalú megfigyelésre. Munkánk pontosan azt boncolgatja, vajon mennyire sokoldalúak a pedagógusok megfigyelései. A gyakorlatban mennyire igaz, hogy több lehetőség van a megismerésre és mennyire realizálódik ez?

A pedagógusok feljegyzéseit egy erre a célra készült, a személyiség megismerésére irányuló, fontosabb szempontokat tartalmazó táblázat segítségével dolgoztuk fel, amit az egyszerűség kedvéért nevezzünk szemponttáblázatnak. A szempontok összeállítása irányítás nélkül történt, pszichológiai mutatók segítségével. /1.sz.melléklet/

A pedagógusok feljegyzéseit táblázatba foglaltuk. /Lásd az 1.sz. mellékletet./

A következőkben vizsgálnunk kell: milyen szempontokat érintenek a megfigyelések, milyen részletesek, melyek azok a szempontok, amelyeket gyakrabban érintenek a pedagógusok és melyek kerülnek el a figyelmüket és vajon miért?

Az iskola-otthon keretei között nagyobb a lehetőség a jobb, eredményesebb megfigyelésre; a pedagógusok vajon mennyiben használják ki ezeket a lehetőségeket? Esetleg melyek azok a területek, ahova pontosan az új keret nem enged, vagy megnehezíti a bepillantást. A szervezeti felépítésből magából következik, hogy egyes szempontok figyelmen kívül maradnak; ez a szervezeti felépítés hibájából róható-e fel, vagy annak előnyére szolgál-e?

A pedagógusok megfigyeléseinek a szemponttáblázatban való eloszlása után statisztikai összesítést készítettünk. A vizsgálatból sajnos technikai akadályok miatt kimaradt a II. osztály.

1. A táblázat adatainak osztályonkénti elemzése

I.osztály. A számokból kitűnik, hogy a legtöbb észrevételt a III. "az erkölcsi és jellemfejlődés sajátosságai" kérdés csoportra vonatkozóan tették a pedagógusok, valamint "az általános képességek" jelölésére. Ezután "az idegrendszer sajátosságai" következik. Érthető, hiszen a személyiség megfigyelése során ezek az elsődleges szempontok, amelyek rögtön szembetűnnek.

Figyelemre méltó, hogy "a család szociális körülményei"-vel milyen keveset foglalkoztak a tanítók, továbbá, hogy "a képességek fejlesztésére vonatkozó tevékenységformákat", "az erkölcsi és jellemtulajdonságok" és "az állapot fejlesztését" illetően mily kis számú adatot tartalmaznak a megfigyelések.

Hogy az eltérés a "gyermek testi és idegrendszeri állapotának" megjelölésénél az 1. és a 2. pedagógus között; az azonos szempontú megfigyelések nem mindig egy és ugyanazon tanulóra vonatkoznak a két pedagógusnál, vagyis, az egyik közül adatot egy tanulóról az adott szempont alatt, míg a másik ugyanannál a tanulónál ilyen feljegyzést nem ad.

III. osztály. A legtöbb feljegyzés itt is "az értelmi képességek fejlettségének és fejlődésének jellemzői" és "az erkölcsi és jellemfejlődési sajátosságok" problémakörökre vonatkozóan történik. Szembetűnő, hogy "a testi, idegrendszeri fejlődésről és annak állapotáról", valamint "a családi környezet ismeretéről" szinte nincs is észrevétel. Itt is kevés az adat "a képességek fejlesztésére, az erkölcsi és jellemtulajdonságok fejlesztésére, a gyermek irányultságára, a személyiség állapotának fejlesztésére" vonatkozó tevékenységi formákat illetően. Feltétlen megjegyzendő: óriási eltérés mutatkozik a két pedagógus megfigyelése, illetve az azokról közölt feljegyzések között.

IV. osztály. Némileg növekszik "a testi, idegrendszeri fejlődésre és jelenlegi állapotára" valamint "az értelmi képességek fejlettségére és fejlődésére" tett megjegyzések száma, de az sem sok. Emelkedik a IV. csoportra, "a gyermek irányultságának jellemzőire vonatkozó észrevételek száma.

2. Az egyes osztályok adatainak összehasonlítása

Ha a szemponttáblázat segítségével elkészült statisztikát általában vizsgáljuk, elmondhatjuk, hogy az egyes osztá-

lyokra vonatkozóan vannak közös és eltérő jelenségek.

Közös vonás:

a/ A legtöbb adattal mindhárom osztálynál "az értelmi képességek" és "az erkölcsi és jellemfejlődés" kérdéscsoportot illetően találkozunk. Így beigazolódva látszik a már korábbi kijelentésünk, miszerint az egésznapos együtt-lét, az új forma nagyobb lehetőséget nyújt a pedagógusnak a gyermekek behatóbb, széleskörű megfigyelésére, megismerésére, a tanulók teljesítményeinek pontosabb értékelésére.

b/ Aránylag elégséges adatot közölnek a pedagógusok a "személyiség állapotára" vonatkozóan, ami szintén az egésznapos közös élet tágabb kereteivel magyarázható. Hiszen most már a tanító nemcsak a tanítási órán látja a gyermeket, hanem játék közben, egyéb kulturális és szabad foglalkozáson szélesebb és mélyebb képet kap a tanulókról.

c/ Közös és ugyanakkor meglepő vonás, hogy a három vizsgált osztályban a pedagógusok mennyire nem tesznek megjegyzéseket a tanulók családi helyzetére, annak szervezettségére, érzelmi beállítottságára, a szülők anyagi helyzetére, nevelési problémáira vonatkozóan.

Mivel minden osztálynál és mindegyik pedagógusnál szembetűnő ez a jelenség, kizárt dolog figyelmetlenségről, esetleges véletlenről beszélni. Azt is kizártnak tartjuk, hogy a pedagógusok semmiféle ismerettel nem rendelkeznek a tanulók családi körülményeire vonatkozóan.

A magyarázatot abban kell keresnünk, hogy az iskola-otthonban az oktatáson, a tananyag leadásán és visszakérdésén kívül jelentős mértékben megnövekedett a pedagógusok tevékenységi köre. Ami a hagyományos iskolatípusnál a szülőkre hárult, annak egy részét a tanító végzi el: a képességek fejlesztése, jellemformálás, érdeklődés irányítása, az egészségügyi követelmények figyelembe vétele, stb. Az új keretek kialakulásával csökken az az igény, hogy a pedagógus a hagyományos értelemben létesítsen kapcsolatot a szülőkkal a gyer-

mek személyiségének megismerése érdekében. Most a gyermek személyiségének formálása sokkal inkább van a pedagógus kezében, mint eddig.

A szülő a nevelőmunka során - ha egyáltalán folytat ilyet - szinte csak kontrolálja, összegezi az iskolai munka hatását. Nem szabad azonban elhanyagolni azt a tényt, hogy az iskola-otthon célja a szülők munkájának segítése, de nem helyettesítése. A szülőknek a családi nevelést feltétlenül hozzá kell adniok a céltudatos, tervszerű neveléshez, a kétőnek szoros egységet kell képeznie.

d/ Közös, negatív vonásként említhetjük, hogy mily kevés anyagot szolgáltatnak a pedagógusok feljegyzései "a képességek fejlesztésére, a gyermek irányultságára, a személyiség fejlesztésére vonatkozó tevékenységi formákat" illetően. Pedig a személyiség megfigyelésén kívül nagyon fontos a fejlesztés különböző lehetőségeinek ismerete. Feltételezhetjük, hogy a pedagógusok csak a kísérleti forma kezdeti nehézségei miatt foglalkoztak kevésbé ezekkel a feladatokkal.

3. Az egyes osztályokban mutatkozó fejlődés

Az iskola-otthon szervezeti kérdései között lényeges szempont az órarend, a napirend, hetirend különös gondosságu előkészítése. Az 1-4 osztályokban növekszik a tantervi órák száma a felkészüléshez szükséges idő és csökken a szabadfoglalkozások időtartama. A felsőbb osztályok felé haladva differenciálódik a tanulók érdeklődése, irányultsága, és több alkalom nyílik ezek megfigyelésére. Ezt igazolja a pedagógusoktól kapott feljegyzések részletes elemzése is. A statisztikai adatok kimutatják, hogy míg az I. osztályban több gondot fordítanak a pedagógusok "a gyermek személyiségtörténetével kapcsolatos ismeretekre", főleg pedig "az értelmi képességek fejlettségének és fejlődésének" valamint "az erkölcsi és jellemfejlődési sajátosság" problémájára, és szinte alig érintik "a gyermek irányultságának" problémakörét, addig ez a kép a

IV. osztálynál erős eltolódást mutat az utóbbi problémakör javára.

Ez egy evidens alaptételből adódik így, hisz a gyermek értelmi képességének fejlődésével válik lehetővé a további fokozat, az irányultsággal való törődés. Az a tény, hogy ez a probléma ilyen világosan előrebukkant - véleményünk szerint - az iskola-otthon, a pedagógusok munkájának eredményességét jelzi.

Felmérésünk alapját a pedagógusok feljegyzései alkották. A szempontgyűjteményt, melynek segítségével az elemzést végeztük, már az elején megvizsgáltuk. Kérdés, vajon mennyire alaposak a pedagógusok feljegyzései? Mennyiben járulnak hozzá a tanulók személyiségének megismeréséhez?

Már a dolgozat elején utaltunk arra, hogy maguk a pedagógusok is különbözőképpen értelmezték feladatukat. Meg kell állapítanunk, hogy az egységesség hiánya erősen megmutatkozik az értékelés során. Előfordul, hogy sokszor az ugyanabban az osztályban tanító két pedagógus véleménye is lényegesen különbözik egy gyerekre vonatkozóan. Természetesen nincs két teljesen azonos nézet. Az a jó, ha az egyik kiegészíti a másikat. Amikor azonban alapvető kérdésekben mutatkozik eltérés, sőt ellenkező állítás - az már elgondolkasztató.

Alapjában véve a feljegyzések - eltekintve a már jelzett hibáktól - hasznosak voltak, adatokat, tényeket közöltek célunk megközelítéséhez.

III.

Felmérés a pedagógusok által kitöltött kérdőív alapján

1. A kérdőív tematikájának ismertetése

Vizsgálatunk másik munkamódszereként kérdőívet alkalmaztunk, mert a több szempontot átfogó, részletekbe menő kérdések, illetve az azokra kapott válaszok biztosítják leginkább

a téma alaposabb feltárását, a pedagógusok véleményeinek összehasonlítását.

A kérdőívet két iskola alsó tagozatának 8-8 pedagógusa töltötte ki. Valamennyi pedagógus több éve tanít az iskola-otthonban. Az osztályok létszáma általában magas /30, vagy annál több/.

A kérdőív tematikailag négy egységre oszlik:

a/ A gyermek személyiségének megismerése

- az információszerzés területei
- a gyermek magatartása, tulajdonságai
- családi körülmények és azok hatása
- a gyermek sajátos adottságai és azok fejlődésének lehetőségei
- a tanulók iskolán kívüli különörái
- a tanulók önállósága
- a pedagógus idevonatkozó javaslatai

b/ A gyermek társaskapcsolatainak alakulása

- az erre vonatkozó információszerzés lehetősége
- az osztályok koedukált jellegének hatása
- elkülönülés, csoportok, barátság kialakulása osztályon belül
- a tanulók munkájának értékelése
- az osztály kapcsolata a többi osztállyal
- a pedagógus javaslata az osztály közösségek formálására

c/ Az iskola és a szülő viszonya

- családi szervezettség, szülők műveltsége, szociális helyzetük
- a pedagógus és a szülő kapcsolata
- a szülők érdeklődése a gyermek iránt
- a szülők ismeretei az iskola-otthon munkájáról
- a tanulókkal foglalkozó szülők
- szülők és iskola együttműködése
- a pedagógus idevonatkozó javaslatai

d/ Az egy osztályban tanító két pedagógus egymáshoz való viszonya

- szakmai kapcsolatuk
- kölcsönös információk és azok felhasználása
- közös szakmai megbeszélések
- javaslatok a pedagógus munkájának javítására

Egy-egy témakörrel 10-14 kérdés foglalkozik. A kérdéseket igyekeztünk úgy megfogalmazni, részben alternatívá-

laszlehetőségek rangsorolásával, hogy lehetőleg adatszerűen értékelhető válaszokat kapjunk.

2. Az adatok feldolgozása és elemzése

Előző felmérésünknel, melyet a pedagógusok feljegyzései alkottak, megállapítottuk, hogy a pedagógusok is különbözőképpen értelmezték feladatukat, s ennek következtében az egységesség hiánya erősen megmutatkozott az értékelés során. Néhány kérdés maradt nyitva akkor: "Mennyire alaposak a pedagógusok feljegyzései? Mennyiben járulnak hozzá a tanulók személyiségének megismeréséhez? Mi az oka annak, hogy egyes jelenségekről a pedagógusok nem tesznek említést?"

Előljáróban el kell mondani, hogy ugyanazon kérdésekre nemcsak az egy osztályban tanító két pedagógus, hanem valamennyien hasonló, vagy csak alig eltérő válaszokat adtak. Tehát az általános kép a véleményazonosságok nyomán egészen egységes volt, a pedagógusok véleménye - a kérdőíves módszerrel vizsgálva - átfogóbb, alaposabb, részletesebb volt.

a./ A kérdőíves felmérés adatainak feldolgozása során ismételten, és az előző vizsgálatnál még konkrétabb módon bizonyosságot kaptunk arra, hogy az egésznapos együttlét sokféle tevékenységi formája nagyobb lehetőséget nyújt a pedagógusnak a gyermek személyiségének sokoldalubb megismerésére. Amíg a hagyományos iskola keretei között még a gyermek értelmi képességeinek megismerésére is csak a tanítási órákon van lehetőség, addig az iskola-otthonban a pedagógus pl. a gyermek fizikai adottságaira vonatkozóan legtöbb információt általában a játék során, a sport és szabadfoglalkozásokon, a közös tevékenységek alkalmával szerzi. Egyetlen pedagógus említi a tanítási órát, mint idevonatkozó információszerzési lehetőséget. Több válaszban előfordul, hogy a pedagógus a szülőkkel folytatott beszélgetések alkalmával szerez tudomást a gyermek, általa fel nem fedezett fizikai

sajátosságáról.

Nehezebb megismerési terület a gyermeki személyiség. Az idevonatkozó információszerzés területe, szinte kivétel nélkül: "egyéni beszélgetés a tanulókkal". De, mivel korántsem egyszerű a feladat, a pedagógusok nem is szűkítik le a kérdést, és megemlítik még a tanítási órát, a közös tevékenységet, a játékot, a szülőkkal folytatott beszélgetéseket.

Az iskola-otthon tevékenységi formáinak széles skálája jelenti a kulcsot a gyermek pszichikai beállítottságának feltárásához.

Az értelmi képességeket illetően a tanítási órákon kívül az önálló foglalkozások, a közös tevékenységek, a tanulókkal illetve a szülőkkal való beszélgetések szolgáltatják az információkat.

Az információszerzés területe bővül, amikor a tanulók speciális adottságáról van szó; a válaszok valamennyi tevékenységi formát érintik, néhány pedagógus egyszerre többet is megjelöl. Ugyanez mondható el az "erkölcsi és jellembeli tulajdonságok" és az "érdeklődés és irányultság" kérdéseket illetően.

A pedagógusok határozott megállapítása: a gyermekek 80-90 %-a szeret iskolába járni. Nemleges válaszok is vannak, arányuk azonban csekély. /10%/ Ezeket az arányokat a pedagógusok a saját tapasztalataik, a gyermekek magatartása és megnyilatkozásai alapján állapították meg.

Ismét örömdetes tényeket rögzíthetünk, amikor a tanulók magatartás-tulajdonságaira kérdeztünk. A gyermekeknél a pozitív tulajdonságok dominálnak. Ezt néhány adattal is szemlétetjük:

önálló	60-70 %
határozott	40-60 %
becsületos	40-60 %
szülőket szerető	80-90 %
ped.-hoz ragaszkodó	80-90 %
szeretetre vágyó	80-90 %

Ezzel szemben:

gátlásos	5-10 %
rosszindulatu	10-15 %
önző	5-10 %

Megnyugtató, hogy a pedagógusok megfelelően ismerik a gyermekek családi körülményeit. Igazoltnak látjuk az előző módszerrel végzett vizsgálatok idevonatkozó tapasztalataival kapcsolatos feltételezésünket. Tehát, amikor a pedagógustól a tanulók rövid jellemzését kértük, nem azért nem tértek ki a családi vonatkozásokra, mert nem ismerték azokat, vagy nem találták volna fontosnak. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy a pedagógusok annyira az iskola-otthon kereteiben, lehetőségeiben gondolkodnak, amikor a gyermek személyiségének ismeretéről van szó, hogy saját közvetlen tapasztalataikból indulnak ki. Megfigyeléseik alapján elmondhatjuk, hogy a családi körülmények a tanulók 60-70 %-ánál jónak mondható. A jó családi körülmények hatása többnyire az iskolai munkában, a gyermek magatartásában tükröződik, és sokkal kevésbé jelentkezik a tanulók külső megjelenésében. A rossz családi körülmények negatív hatása is érzékelhető az iskolai munkában, de sokkal kevésbé, mint a jó családi körülmények pozitív hatása. A rossz családi körülmények hatása a gyermek magatartásában és külső megjelenésében csak részben észlelhető.

Az otthoni körülmények önmagukban nem determinánsak. A kedvezőtlen jelenségek, tulajdonságok nem maradandóak, elmosódnak, sőt eltűnnek. Mindez az iskola-otthonban folyó oktató-nevelő munkának, az ott uralkodó kedvező légkörnek tulajdonítható. A hátrányos helyzetet tehát feltétlenül csökkenti az iskola-otthon. A pedagógusok véleménye szerint ebben a hatásban a legjelentősebb tényezők a baráti kapcsolatok - a tartós, sokféle tevékenységben való együttlét -, az osztályközösség hatása, az önálló foglalkozások sajátos módszerei, és a pedagógushoz való érzelmi kötődés.

Egész nap együtt a nagy közösség. Vajon az egyén fel-

lelhető-e az általános közegben? Kibontakozhat-e? Felszínre kerülnek-e a speciális adottságok, képességek? A pedagógusok adatszerű és egybehangzó válaszai bizonyítják, hogy nem egy speciális képességű gyerekekről tudnak, illetve ismerték fel adottságaikat, és az iskola keretein belül éppen a pedagógus szakszerű segítségével fejlődnek tovább ezek a képességek. A fejlesztésre vonatkozóan a pedagógusok is többféle módszert, lehetőséget javasolnak /jóval többet, mint az első felmérésnél/: önálló, speciális egyéni foglalkozást, differenciált szorgalmi feladatokat, szakköröket, mindenképpen fokozott tanári felügyeletet és irányítást.

Olyan tanuló, aki iskolán kívüli tantárgyi korrepetálásban részesül, szinte nincs is. Elvértve akad csak néhány /összesen: 3/, de ők nem gyenge tanulók. A statisztikából kiderül, hogy ezeknek a tanulónak a tanulmányi eredménye és családi körülményeik - jók, illetve egy tanulónál - közepes. Valószínűnek látszik, hogy ezen tanulók korrepetáltatásában a szülők óvatossága, vagy inkább a magasabb szint elérésének igénye játszik közre.

Többben vannak viszont, akik az iskolán kívül valamilyen különórára járnak. Ezeknél a tanulónál a tanulmányi eredmény és a családi körülmény jó, ritkán: közepes; főleg zenét tanulnak.

Ismeretes, hogy az iskola-otthonban a tanulók az önálló foglalkozásokon elkészítik a hagyományos értelemben vett házi feladatokat. Az osztály együtt marad a tárgyat tanító pedagógus felügyelete alatt. Felvetődhet a gondolat, hogy egy-egy jó tanuló munkáját a körülötte ülők egyszerűen lemásolják, vagy közösen, "fennhangon" dolgozik néhány "brigád", vagy esetleg egyesek "majd megkérdezzük" jelszóval az önálló foglalkozást beszédes konzultációvá alakítják át, miközben a foglalkozás elveszti jellegét.

Nem így történik! A pedagógusok válaszai szerint valamennyi osztályban a tanulók 90 %-a rendszeresen önállóan dolgozik,

csak egészen kis mértékben kérnek segítséget hol társaiktól, - tanuló pároktól - hol a pedagógusoktól. Ez pedig egyáltalán nem tekinthető hibának.

b./ A kérdőívek feldolgozása során megnyugtatóan tisztázódott, hogy a pedagógusok mennyire ismerik a tanulók közötti társaskapcsolatokat. Erre - a pedagógusok véleménye szerint - az iskola-otthon valamennyi tevékenységi formája nagy lehetőséget ad, de élnek a pedagógusok az egyéni, valamint a szülőkkel való beszélgetések lehetőségével is.

A vizsgált osztályokban fiuk és lányok vannak együtt egész nap. Milyen hatást gyakorol a tanulókra a koedukált jelleg? A közömbös válasz a legtöbb, nemsokkal előzve meg az "előnyöst". Erre a kérdésre negatív választ nem kaptunk.

Elkülönülést a fiuk és a lányok között főleg a játékokban és néha a tanulmányi munkában tapasztalnak a pedagógusok, ez azonban - éppen az előző válaszok alapján - nem veszélyezteti az osztály egységes közösségi szellemét.

Egy osztályban nem lehet mindenki mindenkinek a barátja. Nagyon lényeges kérdésnek tartjuk, az egyén és a közösség viszonyát; vajon mennyire találja fel magát a gyermek az osztálytársak körében, s maga az osztályközösség miként fogadja be az egyes tanulókat. Az adatokból kitűnik, hogy az osztályokban, ha nem is nagy számban, de akadnak "sztárok", akik, bár nem döntő többségben káros hatással vannak a közösségre.

Kisebb baráti csoportok is kialakulnak. Ezek létrejötte lehet spontán, a kisdobos tevékenység során, néhol a pedagógus irányításával, de főként a közeli lakóhely alapján történik. A kisebb csoportok, zömében, nem szigetelődnek el a közösségtől. /Ilyen jelenségre mindössze két pedagógus utalt./

A nyolc osztályban összesen három tanulót utasított el teljesen a közösség és hat tanuló maga húzódik félre.

A közösségben tisztséget, funkciót viselni érdem, ki-tüntetetés. Az iskola-otthon osztályaiban kialakult gyakorlat

szerint közösen választják meg a tisztségviselőket; előfordul, hogy előbb a pedagógus javaslatot tesz, vagy a választás alatt irányít. Egészen ritka az az eset, amikor a pedagógus kijelöl egy-egy tanulót egy funkcióra.

A pedagógus irányításával alakul ki az ülésrend. 70 %-ban "pajtások", kisebb arányban "barátok", és "idegenek" csak elvétve kerülnek egymás mellé.

Érdekes azt is megvizsgálni, miként alakul az egymás mellett ülők viszonya. A számadatokból kiderül, hogy nem minden párból lesz barát. A "pajtásági" viszony megerősödik, s dominál. Az is feljegyezhető viszont, igaz csak 5 %-ban, hogy az egymás mellett ülők a későbbiek során is "idegenek" maradnak egymás számára.

Láttuk már, hogy a közösség választja ki tagjai közül a tisztségviselőket. Nem meglepő tehát az olyan válaszok összegezése, melyek arról tanuskodnak, hogy az önálló foglalkozásokon közösen értékelik az osztály illetve az egyes tanulók munkáját.

A pedagógusok többnyire jó közösségnek ítélik meg osztályukat. Egyetlen osztálynál tapasztalható, hogy az ott dolgozó két tanító gyenge, illetve közepes minősítést adjon.

Az iskola-otthon szervezeti megoldásánál fogva nagyobb lehetőséget teremt jobb közösség kialakítására. Egész nap együtt tanulnak, játszanak a gyerekek, közelebb kerülnek egymáshoz, mint a hagyományos iskolában. A szélsőséges tulajdonságok lefaragása - az adatok bizonyossága szerint - sikerül, anélkül, hogy az egyénben rejlő speciális adottságok háttérbe szorulnának. Egyén és közösség kedvező kapcsolata, ebben a vonatkozásban a kívánt fejlődés az iskola-otthon keretei között - gondos oktató-nevelő munka nyomán - biztosítottak látszik.

c./ Az iskola-otthonban tanuló gyermek reggel elmegy hazulról és csak késő délután tér haza, miután az iskolában elvégezte a munkáját, iskolatáska nélkül. Ennek nyomán né-

mely szülő úgy érezheti esetleg, hogy gyermekének nevelése alól az iskola mentesítette. Mikor tette meg a szülő kötelességét gyermeke tanításával, nevelésével kapcsolatban? Nagyon izgalmas kérdés, hogy az új iskolatípusnál szülő és iskola hogyan talál egymásra a gyermek érdekében; mennyire ismeri a pedagógus tanítványának szüleit, családi körülményeit és viszont: a szülő ismeri-e gyermeke "második" otthonát? Megtudjuk, hogy a pedagógusok többsége kielégítőnek tartja ismereteit a családi szervezettséget illetően.

Ennek megfelelően nyilatkoznak: a szülők általános szövetsége, erkölcsi magatartása a közepesnél jobb /50-60 %/, pedagógiai kulturáltságuk, ilyen irányú érdeklődésük és nevelési eljárásaik már alacsonyabb /40-50 %/, szociális helyzetük 70 %-ban jó, iskolával való kapcsolatuk szintén jó.

Ezek az adatok nem tekinthetők szubjektív véleménynek, mivel a pedagógusok rendszeresen találkoznak a szülőkkel, elsősorban családlátogatások alkalmával, szülői értekezleteken, vagy - és ez is gyakori - a szülők mennek érdeklődni az iskolába. A pedagógusok maguk vallják, hogy a szülők mintegy 50 %-a rendszeresen felkéri őket, egy részük alkalmoszerűen érdeklődik, míg azok száma, akik egyáltalán nem mennek el az iskolába csupán 10-15 %-ot tesz ki.

Az iskola és a szülők között megvan tehát a kontaktus, amely a válaszok szerint: kielégítő, vagy jó.

Ily módon nem meglepő az az adatokra támaszkodó megállapítás, hogy a szülők közül többen inkább jól, mint felületesen, és csak 10 %-ban nem ismerik az iskola-otthon oktató-nevelő munkáját. Egy elkeseredett hang szerint 69 % egyáltalán nem ismeri. Ezt megerősíteni látszik az a tény, hogy az ebben az osztályban tanító másik pedagógus "felületesen: 60 %" választ adja. Kettőjük megállapítása egy jelenség azonos, vagy hasonló észlelésére utal.

Az iskola-otthonnal foglalkozó kutatók, szakemberek körében vissza-vissza térő téma: a megváltozott tartalom és for-

ma mellett foglalkozzon-e otthon a szülő gyermekével? Az új keretek szükségessé teszik-e ezt, vagy milyen nevelési feladatok alól "mentesítik" a szülőt, ha egyáltalán mentesítésről beszélni lehet. Hadd álljon itt a pedagógusok véleménye: a tanulásban csak a leggyengébbeknek kell segíteni, különösen ott, ahol célszerűnek mutatkozik, pl. az olvasás otthoni hangos gyakorlása. Arra nincsen szükség, hogy a szülők rendszeresen ellenőrizzék a tanulók iskolai munkáját, hiszen füzeteket is csak hét végén viszik haza a tanulók. A heti egyszeri szülői ellenőrzésnek is nevelő jellege van, - nem a tanulás segítségét jelenti - hiszen a gyermeknek éreznie kell, hogy a szülő érdeklődik munkája iránt, a szülőnek is fontosak az ő sikerei vagy nehézségei. Abban azonban egyetértenek a pedagógusok, hogy az iskola-otthon keretei mellett is szükség van a gondos családi törődésre, hogy fokozni kell a családi nevelés hatékonyságát. A pedagógusok véleménye szerint szükség van az iskola-otthonba járó tanulók szüleinek is a pedagógiai kulturáltság növelésére, amely a szülői értekezlet tartalmának gazdagításával is elérhető.

A pedagógusokban megvan az igény, hogy minél jobb kapcsolatot építsenek ki a szülőkkel. Igyekeznek bővíteni a tanulók családi körülményeire vonatkozó ismereteiket, közös kirándulásokat, baráti összejöveteleket javasolnak. Kérések is elhangzanak a pedagógusok részéről:

- a./ a szülőktől: nagyobb foku érdeklődést, a fogadóórák rendszeres látogatását várják,
- b./ a társadalomtól: a társadalom jobban becsülje meg a pedagógust, legyen a pedagógusnak nagyobb tekintélye abban a társadalomban, melynek tagjait ő készít fel a jövő nagy feladatainak elvégzésére

Az iskola-otthon sok terhet levesz a szülők válláról. Ismét leszögezzük a már korábbi kijelentést: az iskola-otthon nem helyettesítője a családi nevelésnek! A hatékonyabb

nevelés érdekében nagyon lényeges, hogy mit hoz a szülői házból a gyermek.

d./ Az iskola-otthon szervezeti formájában két tanító tanít egy osztályban. Működésük lényegét már ismertettük. Számtalan kérdés vetődik föl, ami a két pedagógus ún. "kettősmunkáját" illeti. Egy "közegre" - két hatás. Két különböző hatást jelent-e ez? A pedagógusok hogyan egyeztetik össze elképzeléseiket? Hogyan találják meg a közös hangot, az egyéni és mégis egységes pedagógiai eljárást?

Az adatok tanúsága szerint a tanítótársak szakmai kapcsolata többségében jó, de mindenesetre kielégítő. A tanulókról rendszeresen elegendő információt kapnak, egymástól, amely információkat elfogadják, sok esetben: részben, fel is használják azokat.

Az egymásnak adott információk elsősorban az egész osztály, az egyes tanulók magatartására, tanulmányi eredményeire vonatkoznak. De elhangzanak jelzések, melyek a tanulók értelmi képességeire, erkölcsi és jellembeli tulajdonságaira, érdeklődésére, az ezekkel kapcsolatos változásokra, fejlődésre utalnak.

A közös munka megköveteli, hogy a két pedagógus időnként kicserélje tapasztalatait. Naponta találkoznak, így vannak, akik naponta, de általában szükség szerint tartanak szakmai megbeszélést.

A kérdőíven szerepel ez a kérdés: "Pedagógusi munkája során kitől kap segítséget?" A legtöbb válasz a többi pedagógust, a tanítótársat és a szakirodalmat említi. Ritkábban fordul elő a "felsőbb szervek" és a "tapasztalatcsere" megjelölése. Pedig mint kiderül, a pedagógusok igénylik a segítséget, különösen a szervezés, kisebb számban az oktatás-metodika és az egyéni foglalkozás terén.

3. A pedagógusok javaslatai

A kérdőíven mindegyik tématerülettel kapcsolatban megkérdeztük a pedagógusokat, milyen javaslataik lennének az iskola-otthon oktató-nevelő munkájának megjavítására. A haladás érdekében szükség van korszerűbb felszerelésre, modern audióvizuális eszközökre; a régi épület "kinőtte magát", szükségessé vált az iskola bővítése, hogy az egyes foglalkozásoknak külön terem - pl. barkácsolásnak, stb. - jusson. A fejlődés fontos tényezője a hathatós szülői segítség és a nevelői odaadás. A pedagógusok ezt is lényegesnek tartják, ismerik a lehetőségeket és elsősorban önmagukkal szemben igényesek. Az egyik pedagógus erről ennyit írt: "tanulni, tanulni, tanulni..." E rokonszenves megnyilvánulás mellett olyan figyelemreméltó észrevételek is szerepelnek még, mint a kisebb osztálylétszám, pedagógiai, pszichológiai megfigyelések és azok feldolgozása. Utoljára, bár szintén fontos: a pedagógusra jutó adminisztráció csökkentése.

IV. A tapasztalatok összegezése

Vizsgálataink eredményei alapján megállapíthatjuk, hogy az iskola-otthon jelenlegi szervezeti keretei között a pedagógusok sokoldalú információt szereznek tanítványaikról és ezek alapján a közösségi nevelés mellett nagy gondot fordítanak a tanulókkal való egyéni foglalkozásra. A pedagógusok szoros együttműködésével, információik és tapasztalataik rendszeres kicserélésével megvalósítják az oktatás és nevelés egységét, a tanítás és a tanításon kívüli tevékenység egységes folyamattá alakítását és nagymértékben hozzájárulnak egy egészséges pedagógiai atmoszféra kialakításához.

1. sz. melléklet

I. A gyermek személyiségtörténetével kapcsolatos ismeretek

1. Eddigi testi, idegrendszeri fejlődés és jelenlegi állapot
 2. A szülők szociális körülményei
 3. Családi szervezettség, munkamegosztás, érzelmi kapcsolatok
 4. A család műveltsége, erkölcsé, világnézete
 5. Szülők pedagógiai kultúrálttsága
 6. Nevelők és szülők pedagógiai együttműködése
-

II. Az értelmi képességek fejlettsége, fejlődése, aktuális állapot

1. Általános képességek, érzékelés, emlékezés, gondolkodás
 2. Speciális képességek
 3. A képességek fejlesztésére tevékenységi formák
-

III. Erkölcsi és jellemfejlődési sajátosságok

1. Általános erkölcsi és jellemtulajdonságok/becsületesség, igazmondás/
 2. Önmagához való viszonya
 3. Másokhoz való viszonya, közösségi magatartása
 4. Munkához, tanuláshoz való viszony
 5. Erkölcsi és jellemtulajdonságok fejlesztésére tevékenységi formák
-

IV. A gyermek irányultságának jellemzői

1. Érdeklődése, beállítottsága, törekvése, célkitűzése
 2. Példaképei, ideáljai, eszményképei
 3. Világról, természetről, emberekről, társadalomról való elképzelései
 4. Napirendje, életrendje, önirányítása, öntudata
 5. Irányultságára vonatkozó tevékenységi formák
-

V. A személyiség állapotának főbb jellemzői

1. Idegrendszeri sajátosságok, típusok
 2. A figyelem, érzelem, terhelés, fáradás jellemzői
 3. Konfliktusainak megoldási módja
 4. Az állapot fejlesztésére tevékenységi formák
-

1. pedagógus									2. pedagógus								
észre- vétel			hiányzó, negatív			több jelzés			észre- vétel			hiányzó, negatív			több jelzés		
1.	3.	4.	1.	3.	4.	1.	3.	4.	1.	3.	4.	1.	3.	4.	1.	3.	4.
32	2	4	3	1		8			4		3						
1	1	1									4	1		1			
5		2	4								7	3	1	1			
	2		1		2						1	1					
	2	3		1	2						5						
30	35	36	2	8	10	2	2	4	29	10	36	4	5	6	2		14
6		8			6						10			1			
2	9	1							2	4	9						
32	26	34	11	10	12	19	2	13	20	22	29	3	4	11		3	4
14	13	13	2	4	5	2		1	12	15	6	4	6	3			
29	30	32	6	24	3	2		1	28	28	12	10	5	4		1	1
23	16	26	6	6	5	1		1	33	24	9	11	3	6		1	
9	11	1							2		1						
8	8	13		2					4	5	4						
					1							1					
3	17	19	1	9	4				8	13	6	2	6	1		1	
8	6	11							8	2	1						
23	18	11	1	1	3				27	26	12	5	5	2	3		
12	8	13	4	3	12				27	5	7	15	1	6	3		
5	4			2					4			2		1			
3	11	2		1					3		1						

Irodalom

1. Dr.Ágoston György: Az oktatás korszerűsítése, mint társadalmi szükséglet 10. acta
2. Belényi Gyula: Tanítás és tanulás egységesítése a hődmezővásárhelyi egész napos iskolában Magyar Pedagógiai Társaság kiadványa 1971.
3. L'Éducation: Recherche pédagogique 1970/47.
4. Eperjessy Gézané: Az egész napos kísérlet 2. évének tapasztalatai a fővárosban Magyar Ped. Társ. kiadványa 1971.
5. Nemzetközi interju Pedagógiai Szemle 1966/12.
6. Az V. Nevelésügyi Kongresszus tézisei II. téma 1969.
7. Dr.Rózsa Éva - Belényi Gyula: Egésznapos iskola Hódmezővásárhelyen Köznevelés 1966/15-16
8. Dr.Rózsa Éva: Ötnapos tanítás Köznevelés 1968/23.
9. Dr.Rózsa Éva: A család és az iskola kapcsolatának vizsgálata a hődmezővásárhelyi egésznapos iskolában Magyar Pedagógia 1968/10.
10. Dr.Rózsa Éva: Egésznapos iskola vagy iskola-otthon Tanító 1969.dec.
11. Dr.Rózsa Éva: Az egésznapos iskola mint társadalmi szükséglet Magyar Ped. Társ. kiadványa 1971.
12. Szabadkai Simonné: Egésznapos iskola? Tanító 1969.márc.
13. Szabadkai Simonné: A hazai egésznapos iskola pedagógiai kérdései Pedagógiai Szemle 1968/9.

Untersuchungen zur Schulfatmosphäre in der Tagesheimschule
/Resümee/

Eine neue Organisations- und Arbeitsform der ganztägigen Bildung und Erziehung wurde in zwei Untersuchungsschulen ausgearbeitet. Die neue Form der Tagesheimschule wirkt auf alle Gebiete der Pädagogik aus: die neuen Möglichkeiten stellen neue Aufgaben so in der Bildung wie auch in der Erziehung.

Es ändert sich nicht nur die Tagesordnung, sondern auch das Gemeinschaftsleben, die sozialen Verbindungen, - so zwischen den Schülern wie auch zwischen Lehrer und Schüler - es ändert sich die ganze Schulatmosphäre.

Der Verfasser stellte das Ziel die Schulatmosphäre der neuen Tagesheimschule aus gewissem Gesichtspunkte zu untersuchen.

Die Arbeit analysiert die von den einzelnen Lehrern gegebenen Personalbeschreibungen, aus dem Gesichtspunkt ob die Lehrer der neuen Schule- die in mehreren Tätigkeitsformen die Gelegenheit haben ihre Schüler kennenzulernen - eine mehrseitige Beschreibung geben als die Lehrer der traditionellen Form. Die Ergebnissen sind positiv.

Ein Fragebogen wurde von Pädagogen beantwortet. Die Angaben geben wertvolle Informationen auf folgenden Gebieten:

- a/ Erkennen der Schülerpersönlichkeit
- b/ Die sozialen Verbindungen der Schüler
- c/ Verhältnis der Eltern zur Schule
- d/ Verhältnis der in derselben Klasse arbeitenden Pädagogen zu einander

Die Angaben - obwohl die Arbeit nur einen Teil der Fragen untersuchte - zeigen dass die Tagesheimschule grosse Möglichkeiten der Bildung und Erziehung sichert und die Pädagogen ihre neue Aufgaben schon jetzt gut erfüllen.

Az Acta Iuvenum Sectio Philologica et Historica előző kötete tévedésből a IV. helyett a III. számot kapta. A további tájékozódás megkönnyítésére az alábbiakban közöljük az Acta Iuvenum-okban a Bölcsészettudományi Kar részéről eddig megjelentetett összes cikk jegyzékét.

Acta Universitatis Szegedinensis, Acta Iuvenum. Tomus I. 1961.

Vörös László: Juhász Gyula vallásosságának néhány kérdése

Akác László: Tompa Mihály három ismeretlen levele

Acta Universitatis Szegedinensis, Acta Iuvenum Tom. II. Sectio Philologica et historica, 1962.

Hajdu Emőke: A mai nyugatnémet pedagógia és nevelés ideológiai-politikai tartalma

Varsányi Péter: Széchenyi István és a magyar közoktatás kérdése

Végh József: Prózaritmus a népmesékben és Eötvös Károly műveiben

Kollányi Teréz: Mire utalhat az ami vonatkozó névmás

Kristó Gyula: A társadalom fogalmának magyar nyelvi kifejezései

Bodó Károly: A 18. századvégi, 19. századelejei magyar "román" irodalom fejlődésének néhány kérdése

Balogi I. Kornélia: Berzsenyi utolsó verseinek stiluskérdései,

Takács /Akác/ László: Az 1956-os ellenforradalom ábrázolása regényirodalmunkban

Németh Jenő: A 17. századi kéziratos költészet s a barokk

Iványi Anna: Az 1945-ös földosztás Mezőhegyesen és Mezőkövácsházán

Pál József: Az 1917-es februári és októberi orosz forradalom hatása Nagykanizsa munkásmozgalmára

Kristó Gyula: A tartalom és forma kérdéséhez a történeti források belső kritikájában

Acta Universitatis Szegedinensis, Acta Iuvenum Tom.III.Sectio
Filologica et Historica, 1964.

Nagy Vera: A Csanád megyei Nemzeti Bizottság politikai tevékenysége 1945-ben

Makk Ferenc: A Clodius-per

Lendvai Mária: Teleki Pál gr. külügyminiszteri és miniszterelnöki tevékenysége 1920-1921.

Csaplár Ferenc: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma

dr.Márta Jánosné Kepecz Valéria: A feltételes mellékmondatok stilisztikai szerepe a mai magyar nyelvben

Molnár Erzsébet: Orosz eredetű tükörszavak és kifejezések a magyar nyelvben 1945 után

Rigó Béla: József Attila a Szovjetunióban. A Külvárosi éj fordításproblémái

Horváth István: Nagykorús élete a polgári demokratikus forradalomtól a proletárdiktatúráig

Kelemen János: Cesare Pavese-ről. Prózai költészet és költői próza

Nemes Gábor: A Szenczi Molnár Albert előtti zsolnárirodalmunk és a Psalterium Ungaricum forrásainak problémái

Acta Universitatis Szegedinensis, Acta Iuvenum, Sectio
Philologica et Historica, Tomus III. /IV!/, 1971.

Rákos István: IV. Béla birtokpolitikája

ifj.Kürti Béla: Egy avar tegez rekonstrukciója

Velencei Katalin: Alánok a római birodalomban az ókor alkonyán
/375-476/

x x x

